

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

РАСТОРГУЄВ ОЛЕКСАНДР ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 342.95

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СВІДКА В АДМІНІСТРАТИВНО-
ДЕЛІКТНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **О.В. Расторгуєв**

Науковий керівник – **Панова Оксана Олександрівна**, доктор юридичних наук, професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Расторгуєв О.В. Процесуальний статус свідка в адміністративно-деліктному провадженні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2024.

У дисертації здійснено комплексне та системне дослідження процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні.

Визначено, що адміністративний процес – це урегульовані нормами адміністративного права адміністративно-процесуальні відносини, що виникають у публічно-правовій сфері та пов’язані з розглядом і вирішенням індивідуально-конкретних справ. У вузькому, адміністративний процес – це вид юридичного процесу, що являє собою нормативно визначений порядок процесуальних дій уповноважених суб’єктів, які наділені правом здійснювати владно-управлінські функції та застосовувати адміністративні заходи як сервісного, так і примусового характеру, що створює для суб’єктів юридичні наслідки.

Виокремлено особливості адміністративного процесу, що виокремлюють його з-поміж інших видів юридичного процесу є: похідне від матеріальних норм адміністративного права. Всі ці процеси представляють сьогодні самостійні інститути, що відокремилися і сформувалися; адміністративне право – норми матеріального права, а адміністративний процес є наслідком реалізації норм матеріального права; бере участь у прийнятті як нормативних, так і індивідуальних актів публічного адміністрування; динамічне поняття, що являє собою діяльність органів публічної адміністрації під час виконання ними владно-управлінських функцій; об’єднують низку адміністративних проваджень, передбачених

відповідним процесуальним законодавством; діяльність, що проходить певні стадії, логічно наступні одна за одною, етапи, в межах яких законодавством передбачено вчинення процесуальних дій; являє собою владно-управлінську юридичну діяльність, тобто суб'єктом здійснення є суб'єкт публічної адміністрації; передбачає наявність спеціального правового регулювання; є стадійним, що передбачає здійснення комплексу процесуальних дій, які закріплюються відповідним процесуальним актом та встановлюють юридичний факт; передбачає застосування необхідних методів та засобів юридичної техніки.

Зазначено, що адміністративне провадження є структурний, логічно визначений порядок процесуальних дій, які здійснюють уповноважений орган, посадові особи в публічно-правовій сфері та оформлюється у формі юридичного акту, який засвідчує юридичні наслідки.

Доведено, що адміністративно-деліктне провадження має подвійну природу, адже, суб'єктом вирішення даної індивідуальної конкретної справи може бути суд загальної юрисдикції та уповноважені органи публічної адміністрації та їх посадові особи.

Визначено, що місце адміністративно-деліктного провадження в системі адміністративного процесу зумовлено наступним: 1) є структурним елементом адміністративних проваджень, які мають деліктну основу та управлінський характер; 2) якщо суб'єктом розгляду справи є суд, то можна вести мову про адміністративно-судочинську природу, якщо суб'єктом є центральний орган виконавчої влади, то дане провадження має адміністративно-юрисдикційну природу; 3) характерним є наявність двох форм розгляду: судовий (в порядку звернення до суду загальної юрисдикції) та позасудовий (звернення до широкого кола суб'єктів публічної адміністрації); 4) передбачає застосування примусових адміністративних заходів; 5) виникають між фізичними особами та судом і органами публічної адміністрації; 6) урегульований адміністративно-процесуальними нормами;

7) передбачає прийняття акту індивідуальної дії; 8) негативна реакція з боку держави, що виражається у вигляді застосування адміністративних стягнень.

Запропоновано адміністративно-деліктний процес розуміти як компетентну діяльність суду та органів державної влади, їх посадових осіб, що урегульована адміністративно-процесуальними нормами та здійснюється з метою вирішення конкретної (персоніфікованої) адміністративної справи, що передбачає накладення адміністративного стягнення.

Визначено, адміністративно-деліктний процес складається з трьох частин: 1. загальна: визначено предмет, мету, завдання, принципи адміністративно-деліктних проваджень, види суб'єктів деліктного провадження, їх права та обов'язки, поняття та види доказів; 2. особлива: юрисдикція суб'єктів; порядок складання та вимоги до оформлення процесуальних актів; порядок застосування заходів забезпечення провадження; особливості процесу доказування; провадження по застосуванню окремих видів адміністративних стягнень; 3. спеціальна: визначає особливості здійснення окремих видів адміністративно-деліктних проваджень, які містяться в Кодексі України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актах, наприклад, адміністративне провадження в справах про адміністративні правопорушення (розділ XIX Митного кодексу України); провадження про порушення митних правил; провадження в справах про порушення митної брокерської діяльності (розділ XIX Митного кодексу України); провадження за порушення норм лісового законодавства (розділ VI Лісового кодексу України); провадження за порушення норм земельного законодавства (розділ VIII Земельного кодексу України); провадження по притягненню юридичної особи адміністративної відповідальності тощо.

З'ясовано, що принципи адміністративно-деліктного процесу є основні вихідні закономірності, котрі закладено в основу інституту адміністративної відповідальності, що визначають підстави та порядок притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинене нею адміністративне

правопорушення на протязі всіх стадій провадження в справах про адміністративне правопорушення.

Запропоновано принципи провадження в справ про адміністративні правопорушення поділити на дві групи: загальні та спеціальні. До групи загальних принципів провадження в справ про адміністративні правопорушення належать принципи, що визначені в Конституції України та Кодексом України про адміністративні правопорушення: законності, верховенства права, рівності, відкритості, гласності, поваги до її гідності, персоніфікованості (індивідуалізації) адміністративного стягнення. До спеціальних принципів віднесено: юрисдикційність, доказовість, гарантування надання правової допомоги, публічність, доступність, з'ясування об'єктивної істини, самостійність, економічність і оперативність, державної мови, справедливості, стадійності.

Визначено, що свідок – це учасник адміністративного провадження, який наділений адміністративно-процесуальною правосуб'єктністю та володіє інформацією по конкретній адміністративній справі. Тоді як показання свідків – це спосіб оприлюднення, повідомлення інформації, яка стала відома особі про юридичні факти по конкретній адміністративній справі, уповноваженим органам державної влади та їх посадовим особам, а також суду.

Визначено, що юридичні гарантії свідка в адміністративно-деліктному провадженні – це система гарантованих державою засобів захисту прав, свобод та інтересів свідка на всіх стадіях адміністративно-деліктного провадження.

До юридичних гарантій свідка в адміністративно-деліктному провадженні, на нашу думку, варто віднести: 1) наявність «іммунітету свідка»; 2) захист життя та здоров'я свідка в адміністративно-деліктному процесі; 3) гарантії компенсаційного характеру; 4) гарантії законності; 5) гарантії вільно надавати показання без застосування заходів примусового характеру; 6) обмеження прав свідка в інтересах інших учасників адміністративно-

деліктного провадження; 7) звернення до Уповноваженого з прав людини за захистом своїх прав; 8) однастайність підходу законодавця до законодавчого визначення поняття «свідок», і відповідно врахуванні його особливостей та змісту правового статусу; 9) здійснення представництва інтересів свідка; 10) гарантії оскарження; 11) можливість свідка залучати перекладача.

Стверджується, що адміністративна відповідальність свідка в адміністративно-деліктному провадженні – це адміністративні правовідносини, що виникають в публічно-правовій площині між судом та юрисдикційним органом публічної адміністрації, його посадовою особою та фізичною особою, яка має процесуальний статус свідка в адміністративному провадженні, що полягає в застосуванні до правопорушника адміністративно-правових санкцій у разі порушення останнім його процесуальних обов'язків.

Відзначено, що в нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення відсутні норми, що визначали б: 1) порядок піддання свідка приводу, що на нашу думку, значно ускладнює розгляд та виконання відповідних судових рішень; 2) немає обов'язкової вимоги про роздільний допит свідків під час провадження в справі про адміністративні правопорушення. В той же час, КУпАП взагалі не містить порядку допиту свідка як судом, так і посадовою особою компетентного органу, і відповідно, не забезпечуються юридичні гарантії адміністративно-деліктного провадження. Відсутність визначеної законом процедури допиту свідка дає можливість вести мову про те, що вибір процедури допиту свідків (спільного або окремо один від одного) перебуває у межах дискреційних повноважень суду чи посадової особи уповноваженого компетентного органу. Вирішення даних правових прогал, на нашу думку, є можливим шляхом внесення відповідних змін до ст.272 Кодексу України про адміністративні правопорушення, де передбачити, що у разі не явки до компетентного органу за його викликом, свідок може бути підданий приводу. А також передбачити процедуру допиту свідка.

На підставі вивчення міжнародного досвіду процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні запропоновано: 1) виокремити главу в Кодексі України про адміністративні правопорушення, в якій визначити адміністративно-правовий статус свідка як учасника адміністративно-деліктного провадження та юридичні гарантії свідка; 2) передбачити можливість отримання показів свідка як джерела доказів у разі неможливості його з'явлення до суду та за наявності обґрунтованих підстав у режимі відео конференції; 3) виокремити матеріальним та процесуальні адміністративно-деліктні імунітети свідка; 4) серед прав свідка передбачити право на відвід перекладача; допомогу представника; заявляти клопотання; 5) розширити види примусових заходів забезпечення адміністративного провадження, що можуть бути застосовані до свідка.

Ключові слова: адміністративно-деліктний процес, адміністративно-правовий статус, адміністративне провадження, свідок, справа про адміністративне правопорушення.

SUMMARY

Rastorhuiev O.V. Procedural status of a witness in administrative tort proceedings. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science, specialty 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2024.

In the dissertation, a comprehensive and systematic study of the procedural status of a witness in administrative-delict proceedings is carried out.

It was determined that the administrative process is the administrative-procedural relations regulated by the norms of administrative law, which arise in the public-legal sphere and are related to the consideration and resolution of individual-specific cases. In a narrow sense, an administrative process is a type of legal process, which is a normatively determined order of procedural actions of authorized subjects who are empowered to exercise power and management functions and apply administrative measures of both a service and coercive nature, which creates for subjects legal consequences.

The features of the administrative process that distinguish it from other types of legal process are: derived from the material norms of administrative law. Today, all these processes represent independent institutions that have separated and formed; administrative law - norms of substantive law, and the administrative process is a consequence of the implementation of norms of substantive law; participates in the adoption of both normative and individual acts of public administration; a dynamic concept that represents the activity of public administration bodies during their performance of power and management functions; combine a number of administrative proceedings provided for by the relevant procedural legislation; activity that goes through certain stages, logically following one another, stages within which the law provides for the execution of procedural actions; represents a power-management legal activity, i.e. the subject

of implementation is the subject of public administration; provides for the presence of special legal regulation; is staged, which involves the implementation of a complex of procedural actions, which are established by the relevant procedural act and establish a legal fact; provides for the application of the necessary methods and means of legal technique.

It is noted that administrative proceedings are a structural, logically determined order of procedural actions carried out by an authorized body, officials in the public legal sphere and are drawn up in the form of a legal act that certifies legal consequences.

It has been proven that administrative-delict proceedings have a dual nature, because the subject of the decision of this individual specific case can be a court of general jurisdiction and authorized bodies of public administration and their officials.

It was determined that the place of administrative-delict proceedings in the administrative process system is determined by the following: 1) it is a structural element of administrative proceedings that have a tort basis and administrative nature; 2) if the subject of the case is a court, then it is possible to speak of an administrative-judicial nature, if the subject is a central body of executive power, then this proceeding has an administrative-jurisdictional nature; 3) the presence of two forms of review is characteristic: judicial (appeal to a court of general jurisdiction) and extrajudicial (appeal to a wide range of public administration entities); 4) provides for the application of coercive administrative measures; 5) arise between individuals and the court and public administration bodies; 6) regulated by administrative and procedural norms; 7) provides for the adoption of an act of individual action; 8) a negative reaction on the part of the state, which is expressed in the form of the application of administrative penalties.

It is proposed to understand the administrative-delict process as a competent activity of the court and state authorities, their officials, which is regulated by administrative-procedural norms and is carried out with the aim of solving a

specific (personalized) administrative case, which involves the imposition of an administrative penalty.

It has been determined that the administrative-tort process consists of three parts: 1. general: the subject, purpose, task, principles of administrative-tort proceedings, types of subjects of tort proceedings, their rights and obligations, concepts and types of evidence are defined; 2. special: subject jurisdiction; procedure for drawing up and requirements for registration of procedural acts; the procedure for applying measures to ensure proceedings; features of the proof process; proceedings on the application of certain types of administrative fines; 3. special: defines the specifics of certain types of administrative-delict proceedings contained in the Code of Ukraine on Administrative Offenses and other legislative acts, for example, administrative proceedings in cases on administrative offenses (Chapter XIX of the Customs Code of Ukraine); proceedings on violation of customs regulations; proceedings in cases of violation of customs brokerage activity (Chapter XIX of the Customs Code of Ukraine); proceedings on violation of customs regulations; proceedings in cases of violation of customs brokerage activity (Chapter XIX of the Customs Code of Ukraine); proceedings for violation of forest legislation (Chapter VI of the Forest Code of Ukraine); proceedings for violation of land legislation (Chapter VIII of the Land Code of Ukraine); proceedings to bring a legal entity to administrative responsibility, etc.

It was found that the principles of the administrative-delict process are the main initial laws, which are laid in the basis of the institution of administrative responsibility, which determine the grounds and procedure for bringing a person to administrative responsibility for an administrative offense committed by him during all stages of proceedings in administrative offense cases.

It is proposed to divide the principles of proceedings in cases of administrative offenses into two groups: general and special. The group of general principles of proceedings in cases of administrative offenses includes the principles defined in the Constitution of Ukraine and the Code of Ukraine on Administrative Offenses: legality, rule of law, equality, openness, publicity, respect for her dignity,

personification (individualization) of administrative penalties. Special principles include: jurisdiction, evidence, guaranteeing legal aid, publicity, accessibility, finding out the objective truth, independence, economy and efficiency, state language, justice, and phasing.

It was determined that a witness is a participant in administrative proceedings who is endowed with administrative-procedural legal personality and possesses information on a specific administrative case. While witness testimony is a way of publicizing, communicating information that has become known to a person about legal facts in a specific administrative case, to authorized state authorities and their officials, as well as to the court.

It is proposed to systematize the rights of a witness as a participant in administrative proceedings in cases of administrative offenses: to testify in his native language or in the language he speaks; use written records; to refuse to testify and not to testify against oneself or close persons; for compensation of expenses related to summons to court; to sign and make comments on the correctness of entering statements into the protocol; the right to appeal the enforcement measures applied to him (for example, a pretext); to make a request during the consideration of an administrative case.

It was determined that the legal guarantees of a witness in administrative tort proceedings are a system of state-guaranteed means of protecting the rights, freedoms and interests of a witness at all stages of administrative tort proceedings.

In our opinion, the following should be included in the legal guarantees of a witness in administrative-delict proceedings: 1) the presence of "witness immunity"; 2) protection of the life and health of the witness in the administrative-delict process; 3) guarantees of compensatory nature; 4) guarantees of legality; 5) guarantees to give testimony freely without the use of coercive measures; 6) limitation of witness rights in the interests of other participants in administrative-delict proceedings; 7) appeal to the Human Rights Commissioner for the protection of one's rights; 8) unanimity of the legislator's approach to the legislative definition of the concept of "witness", and accordingly taking into account its features and

the content of the legal status; 9) representation of the interests of the witness; 10) guarantees of appeal; 11) the possibility of a witness to involve an interpreter.

It is claimed that the administrative responsibility of a witness in an administrative-delict proceeding is an administrative legal relationship that arises in the public-law sphere between a court and a jurisdictional body of public administration, its official and a natural person who has the procedural status of a witness in an administrative proceeding, which consists of application of administrative and legal sanctions to the offender in the event of violation by the latter of his procedural duties.

It was noted that there are no norms in the Code of Ukraine on administrative offenses that would determine: 1) the procedure for presenting a witness with a pretext, which, in our opinion, significantly complicates the consideration and execution of relevant court decisions; 2) there is no mandatory requirement for separate questioning of witnesses during proceedings in the case of administrative offenses. At the same time, the Code of Administrative Offenses does not include the procedure for questioning a witness by both a court and an official of a competent body, and accordingly, legal guarantees of administrative-delict proceedings are not provided. The absence of a procedure for questioning a witness defined by law makes it possible to talk about the fact that the choice of the procedure for questioning witnesses (jointly or separately from each other) is within the discretionary powers of a court or an official of an authorized competent body. Solving these legal gaps, in our opinion, is possible by making appropriate changes to Article 272 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, which stipulates that in case of failure to appear before the competent authority upon its summons, the witness may be subject to pretext. And also provide for the procedure of questioning a witness.

Based on the study of the international experience of the procedural status of a witness in administrative-delict proceedings, it is proposed: 1) to separate a chapter in the Code of Ukraine on administrative offenses, in which to determine the administrative-legal status of a witness as a participant in administrative-delict

proceedings and the legal guarantees of a witness; 2) to provide for the possibility of obtaining witness testimony as a source of evidence in case of impossibility of his appearance in court and in the presence of reasonable grounds in the mode of video conference; 3) separate material and procedural administrative-delict immunities of the witness; 4) among the witness's rights, include the right to challenge the interpreter; representative assistance; make a request; 5) expand the types of coercive measures to ensure administrative proceedings that can be applied to a witness.

Key words: administrative-delict process, administrative-legal status, administrative proceeding, witness, administrative offense case.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Расторгуєв О.В. Практичні проблеми застосування строку давності у адміністративному і кримінальному процесах. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2021. № 3 (60). С. 190–194.

2. **Rastorhuiev O.**, Makushev P., Pukhtetska A., Hridochkin A., Smaznova I. Protection of Human Rights and Freedoms in the Administrative Proceedings of the European Union. *Hasanuddin Law Review*. 2021. Vol. 7. Iss. 3. P. 210–225 (*Наукометрична база Scopus*).

3. **Расторгуєв О.В.**, Лихова С.Я. Стандарти доказування за Кодексом України про адміністративні правопорушення. *Інтернаука. Серія: «Юридичні науки»*. 2023. Вип. 11 (69). URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-11-9390>

4. Расторгуєв О.В. Обов'язки свідка в адміністративно-деліктному провадженні України. *Правові новели*. 2023. № 21. Т. 2. С. 146–154.

5. Расторгуєв О.В. Особливості процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні (за законодавством зарубіжних країн). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 801–804. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/192>

6. **Расторгуєв О.В.**, Лихова С.Я. Вихід за межі визначеної Кодексом України про адміністративні правопорушення санкції чи альтернативність санкцій. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 13(27). С. 292–301.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Расторгуєв О.В. Процесуальний статус свідка на стадії досудового розслідування. Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі: матеріали ІХ міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 1 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 355–358.

8. Расторгуєв О.В. Неврегульованість питання порядку огляду та фіксування місця події. *Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства*: матеріали X міжн. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 1 берез. 2020 р.). Тернопіль: Вектор, 2020. С. 430–432.

9. Расторгуєв О.В. Законність проведення експертизи експертами НДЕКЦ. *Матеріали III Міжнародного молодіжного наукового юридичного форуму* (Тернопіль, 14–15 трав. 2020 р.). Тернопіль: Вектор, 2020. С. 279–281.

10. Расторгуєв О.В. Щодо моменту виникнення небезпеки руху на автомобільному транспорті. *Аеро-2020. Повітряне і космічне право*: матеріали Всеукраїнської конференції молодих вчених і студентів (Тернопіль, 20 листоп. 2020 р.). Тернопіль: Вектор, 2020. С. 222–223.

11. Расторгуєв О.В. Обов'язкова участь прокурора як перешкода розгляду скарг на ухвали слідчих суддів. *Сучасне право в епоху соціальних змін*: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 26 лют. 2021 р.). Тернопіль: Вектор, 2021. С. 343–344.

12. Расторгуєв О.В. Поняття доведеності винуватості особи поза розумним сумнівом. *IV Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум*: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 20-21 трав. 2021 р.). Тернопіль: Вектор, 2021. С. 267–268.

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	28
1.1. Місце адміністративно-деліктного провадження в системі адміністративного процесу	28
1.2. Поняття та структура адміністративно-деліктного процесу	47
1.3. Принципи адміністративно-деліктного процесу	68
Висновки до розділу 1	82
РОЗДІЛ 2. ЕЛЕМЕНТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СВІДКА В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	87
2.1. Права свідка в адміністративно-деліктному провадженні	87
2.2. Обов'язки свідка в адміністративно-деліктному провадженні ...	102
2.3. Гарантії свідка в адміністративно-деліктному провадженні	113
2.4. Відповідальність свідка в адміністративно-деліктному провадженні	122
Висновки до розділу 2	142
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СВІДКА В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	146
3.1. Міжнародний досвід процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні	146
3.2. Особливості вирішення проблем судової практики щодо участі свідка в адміністративно-деліктному провадженні	157
Висновки до розділу 3	174
ВИСНОВКИ	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	184
ДОДАТКИ	203

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Свідки в адміністративних справах відіграють вирішальну роль у забезпеченні справедливості, точності та законності юридичних процесів, сприяючи ефективному та об'єктивному вирішенню справ. Свідки є джерелом надання важливих відомостей, які допомагають правильно інтерпретувати обставини справи, що в свою чергу забезпечує справедливий розгляд та прийняття обґрунтованих рішень. Оскільки адміністративні делікти часто стосуються порушень, які можуть мати широкий соціальний вплив, якість і повнота зібраних доказів має вирішальне значення. Значення процесуального статусу свідка в адміністративному провадженні також полягає в захисті прав і безпеки самих свідків. Важливо, щоб свідки відчували себе захищеними від можливого тиску або відплати за свої свідчення, що сприяє більш відвертому та чесному наданню інформації. Оскільки процесуальний статус свідка охоплює чітке визначення їхніх прав та обов'язків, а також можливі санкції за неналежне виконання обов'язків, то актуалізація та удосконалення законодавства в цій сфері має критичне значення для підвищення ефективності адміністративної юстиції.

Функція свідка під час розгляду адміністративної справи має надзвичайно важливе значення, оскільки свідки забезпечують ключові докази, які можуть вплинути на результат справи: 1) можуть надати важливу інформацію про фактичні обставини справи. Їхні показання допомагають суду чи іншому правозастосовному органу зрозуміти контекст подій, що відбулись, зокрема ті аспекти, які не можуть бути повністю відтворені за допомогою документів чи інших доказів; 2) показання свідків допомагають у формуванні об'єктивної картини подій, забезпечуючи правильне та справедливе вирішення справи. Це особливо важливо в адміністративних справах, де рішення можуть мати значні наслідки для прав та обов'язків осіб; 3) сприяють підтримці законності в адміністративних провадженнях,

забезпечуючи дотримання законних процедур і правил. Їх участь допомагає запобігати адміністративним зловживанням і сприяє прозорості судових процесів; 4) свідки допомагають верифікувати достовірність та точність наданої інформації, що є критично важливим у ситуаціях, де інші докази можуть бути неповними або суперечливими.

Таким чином важливість розробки чітких і дієвих процесуальних норм для свідків у адміністративно-деліктному провадженні не тільки покращує квалітет правосуддя, але й сприяє зміцненню правової держави та довіри громадськості до судової системи.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Теоретичним підґрунтям при дослідженні даної проблеми стали наукові праці вчених в галузі адміністративного права та процесу, зокрема таких як: В.Б. Авер'янов, І.П. Голосніченко, В.В. Галуцько, Ю.В. Гаруст, Є.А. Гетьман, С.С. Гнатюк, П.В. Діхтієвський, М.В. Джафарова, О.В. Джафарова, І.Є. Іванова, О.Ф. Кобзар, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, Т.О. Коломоєць, О.В. Кузьменко, В.І. Курило, А.А. Манжула, Т.П. Мінка, Л.І. Луценко-Миськів, О.В. Муза, В.Ю. Оксін, Н.А. Олєфіренко, О.І. Остапенко, Є.Ю. Соболев, Л.В. Сорока, М.Ф. Стахурський, О.А. Улютіна, В.Г. Чорна, Р.В. Шаповал, В.К. Шкарупа та ін.

Водночас сьогодні процесуальному статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні присвячено недостатньо уваги в наукових роботах монографічного рівня. У науці адміністративного права повний аналіз процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні комплексно не був розкритий.

З огляду на вищевикладене, недостатньо розвинений теоретичний базис цієї проблеми, існування правових вакуумів, а також потреба у проведенні всебічного правового аналізу спонукали до вибору даної теми для дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження узгоджується з основними

положеннями Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 21 листопада 2002 року № 228-IV; Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21 березня 2014 року, Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета і завдання дослідження: *Мета* роботи полягає в тому, щоб на основі аналізу національного та міжнародного законодавства і практики його реалізації визначити сутність, зміст й особливості процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні; дослідити елементи процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні; розробити та запропонувати шляхи удосконалення процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні.

Для досягнення мети дисертаційної роботи були поставлені такі *завдання*:

- визначити місце адміністративно-деліктного провадження в системі адміністративного процесу;
- розкрити поняття та структуру адміністративно-деліктного процесу;
- виокремити принципи адміністративно-деліктного процесу;
- розкрити систему прав свідка в адміністративно-деліктному провадженні;
- з'ясувати обов'язки свідка в адміністративно-деліктному провадженні;

- виокремити гарантії свідка в адміністративно-деліктному провадженні;
- вивчити відповідальність свідка в адміністративно-деліктному провадженні;
- проаналізувати міжнародний досвід процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні;
- виокремити особливості вирішення проблем судової практики щодо участі свідка в адміністративно-деліктному провадженні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у адміністративно-деліктному провадженні.

Предмет дослідження – процесуальний статус свідка в адміністративно-деліктному провадженні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є різні наукові методи, що використовувалися одночасно з метою забезпечення достовірності знань, вирішення поставлених цілей та завдань й обґрунтованості зроблених висновків та рекомендацій, зокрема: *діалектичний* – задля дослідження теоретичних і нормативних положень щодо процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні (у всіх розділах); *класифікації та групування* – для виокремлення ознак, особливостей та елементів процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні (розділ 2); *структурно-функціональний* – для дослідження прав та обов'язків свідка в адміністративно-деліктному провадженні (підрозділи 2.1, 2.2); *структурно-логічний* – для вивчення підстав та особливостей притягнення свідка до відповідальності в адміністративно-деліктному провадженні (підрозділ 2.4); *статистичний та документального аналізу* – для аналізу та виявлення недоліків процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні та судової практики щодо участі свідка в адміністративно-деліктному провадженні (підрозділ 3.2); *компаративний та моделювання* – задля вироблення пропозицій стосовно вдосконалення національної

законодавчої бази, яка є основою процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні (підрозділ 2.1, 2.2, 3.1).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших наукових спроб вирішити наукове завдання, що полягає в дослідженні процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні. За результатами здійсненого дослідження дисертантом запропоновано низку нових наукових положень і висновків. Зокрема:

вперше:

– визначено, що адміністративно-деліктний процес складається з трьох частин: 1. загальна: визначено предмет, мету, завдання, принципи адміністративно-деліктних проваджень, види суб'єктів деліктного провадження, їх права та обов'язки, поняття та види доказів; 2. особлива: юрисдикція суб'єктів; порядок складання та вимоги до оформлення процесуальних актів; порядок застосування заходів забезпечення провадження; особливості процесу доказування; провадження по застосуванню окремих видів адміністративних стягнень; 3. спеціальна: визначає особливості здійснення окремих видів адміністративно-деліктних проваджень, які містяться в Кодексі України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актах, наприклад, адміністративне провадження в справах про адміністративні правопорушення (розділ XIX Митного кодексу України); провадження про порушення митних правил; провадження в справах про порушення митної брокерської діяльності (розділ XIX Митного кодексу України); провадження за порушення норм лісового законодавства (розділ VI Лісового кодексу України); провадження за порушення норм земельного законодавства (розділ VIII Земельного кодексу України); провадження по притягненню юридичної особи адміністративної відповідальності тощо;

– визначено, що юридичні гарантії свідка в адміністративно-деліктному провадженні – це система гарантованих державою засобів захисту прав,

свобод та інтересів свідка на всіх стадіях адміністративно-деліктного провадження. Виокремлено види юридичних гарантій свідка в адміністративно-деліктному провадженні;

– на підставі вивчення міжнародного досвіду процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні запропоновано: 1) виокремити главу в Кодексі України про адміністративні правопорушення, в якій визначити адміністративно-правовий статус свідка як учасника адміністративно-деліктного провадження та юридичні гарантії свідка; 2) передбачити можливість отримання показів свідка як джерела доказів у разі неможливості його з'явлення до суду та за наявності обґрунтованих підстав у режимі відеоконференції; 3) виокремити матеріальні та процесуальні адміністративно-деліктні імунітети свідка; 4) серед прав свідка передбачити право на відвід перекладача; допомогу представника; заявляти клопотання; 5) розширити види примусових заходів забезпечення адміністративного провадження, що можуть бути застосовані до свідка;

– визначено, що особливостями судової практики щодо участі свідка в адміністративно-деліктному провадженні є: 1) при притягненні до адміністративної відповідальності свідка в межах розгляду основного адміністративного провадження у свідка виникає паралельно інший адміністративно-процесуальний статус – суб'єкта адміністративного правопорушення, що спричиняє виникнення додаткових прав та обов'язків; 2) особою, яка складає протокол про адміністративне правопорушення вчинене свідком є судовий розпорядник; 3) адміністративний протокол про притягнення свідка до адміністративної відповідальності може складатися, а може і ні; 4) у зв'язку з притягненням свідка до адміністративної відповідальності не формується нова адміністративна справа, а протокол та постанова про притягнення свідка до адміністративної відповідальності додаються до матеріалів основної адміністративної справи; 5) передбачені скорочені строки розгляду матеріалів про притягнення свідка до адміністративної відповідальності – 24 години; 6) адміністративно-деліктне

провадження по притягненню свідка до адміністративної відповідальності спричиняє затягування та збільшує розумні строки розгляду основної адміністративної справи; 7) у випадках відсутності норм, що визначають адміністративно-процесуальний статус свідка в адміністративно-деліктному процесі потрібно застосовувати принцип аналогії права з суміжних галузей права; 8) адміністративна справа про притягнення свідка до адміністративної відповідальності розглядається суддею-доповідачем зі складу суду, що розглядає справу, під час розгляду якої вчинено правопорушення; 9) моментом вчинення свідком дій передбачених ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення є оголошення перерви у судовому розгляді справи або одразу після закінчення судового засідання; 10) в нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення не задекларовано чітко юридичних гарантії не лише свідка, але й інших учасників розгляду справи про адміністративне правопорушення, що відповідно, ускладнює процес їх забезпечення; 11) протокол про адміністративне правопорушення вчинене свідком взагалі не містить номера, хоча додається до матеріалів справи в межах розгляду якої його було складено; 12) головними недоліками адміністративного протоколу про притягнення свідка до адміністративної відповідальності є: не вказано за яким документом засвідчена особа порушника (графа 10); відсутній підпис особи про роз'яснення їй прав, визначених ст.286 Кодексу України про адміністративні правопорушення; не заповнено графу про дату розгляду справи і повідомлення особи під підпис; відсутні пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності чи інформація про відмову від підпису протоколу; 13) перелік діянь, як визначені в ч.1 ст.185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення не є вичерпним і може бути розширеним з огляду на конкретну ситуацію та обставини, що їй передували; 15) сума штрафу має бути сплачена порушником не пізніш як через 15 днів з дня вручення йому постанови про накладення штрафу, окрім цього, потребує сплати також судовий збір;

– аргументована пропозиція доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення ст. 185-3-1 «Прояв неповаги свідком до компетентного суб'єкта публічної адміністрації, його посадової особи, яка здійснює адміністративне провадження в справах про адміністративне правопорушення»;

удосконалено:

– визначення особливостей адміністративного процесу, що виокремлюють його з-поміж інших видів юридичного процесу, а також визначено місце адміністративно-деліктного провадження в системі адміністративного процесу;

– систематизацію прав свідка як учасника адміністративного провадження в справах про адміністративні правопорушення: давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє; користуватися письмовими записами; відмовитися від давання показань та не свідчити проти себе самого, близьких осіб; на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду; підписувати та робити зауваження щодо правильності занесення показань до протоколу; право на оскарження застосованих до нього заходів забезпечення провадження (наприклад, привід); заявляти клопотання під час розгляд адміністративної справи;

– поняття, що адміністративна відповідальність свідка в адміністративно-деліктному провадженні – це адміністративні правовідносини, що виникають в публічно-правовій площині між судом та юрисдикційним органом публічної адміністрації, його посадовою особою та фізичною особою, яка має процесуальний статус свідка в адміністративному провадженні, що полягає в застосуванні до правопорушника адміністративно-правових санкцій у разі порушення останнім його процесуальних обов'язків.

дістали подальшого розвитку:

– теоретичне визначення понять «свідок», «показання свідка», «адміністративне-провадження», «адміністративно-деліктний процес», «адміністративний процес»;

– теоретичні підходи щодо подвійної природи адміністративно-деліктного провадження, адже суб'єктом вирішення даної індивідуальної конкретної справи може бути суд загальної юрисдикції та уповноважені органи публічної адміністрації та їх посадові особи;

– аргументи, що принципи адміністративно-деліктного процесу є основними вихідними закономірностями, котрі закладено в основу інституту адміністративної відповідальності, що визначають підстави та порядок притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинене нею адміністративне правопорушення на всіх стадіях провадження в справах про адміністративне правопорушення. Запропоновано принципи провадження в справ про адміністративні правопорушення поділити на дві групи: загальні та спеціальні.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження здійснене автором самостійно. Усі висновки та положення, які сформульовані в дисертації та складають її наукову новизну, розроблені автором самостійно на основі власних досліджень. У співавторстві з Лиховою С. опубліковано наукову працю «Вихід за межі визначеної Кодексом України про адміністративні правопорушення санкції чи альтернативність санкцій» в якій дисертантом сформовано зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо усунення проблем можливості виходу за межі санкції при накладенні адміністративного стягнення, що сприятиме індивідуалізації адміністративної відповідальності через призму верховенства права та справедливості. У співавторстві з Макушевим П., Пухтецькою А., Грідочкіним А., Смажновою І. опубліковано наукову статтю «Protection of Human Rights and Freedoms in the Administrative Proceedings of the European Union», в якій дисертантом зроблено висновки щодо стандартів

адміністративного процесу. У співавторстві з Лиховою С. опубліковано наукову працю «Стандарти доказування за Кодексом України про адміністративні правопорушення», в якій дисертантом визначено недоліки системи доказів та доказування за Кодексом України про адміністративні правопорушення, сформовано висновки щодо доказування на стадії судового розгляду справи як цілісної системи послідовно організованих у процесуальній формі доводів з використанням процесуальних засобів. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертаційному дослідженні не використовувалися.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони використовуються та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого наукового вивчення теоретико-методологічних проблем адміністративно-деліктного провадження (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правозастосовній сфері* – для удосконалення процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні;

– *освітньому процесі* – при розробці лекційних курсів з дисципліни «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми» (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки й рекомендації апробовано на науково-практичних конференціях: «Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі» (м. Київ, 1 березня 2019 року); «Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства» (м. Тернопіль, 1 березня 2020 року); «III Міжнародний молодіжний науково юридичний форум» (м. Тернопіль, 14–15 травня 2020 року); «Аеро-2020. Повітряне і космічне право» (м. Тернопіль, 20 травня 2020 року); «Сучасне право в епоху соціальних змін» (м. Тернопіль, 26 лютого 2021 року); «IV Міжнародний

молодіжний науковий юридичний форум» (м. Тернопіль, 20–21 травня 2021 року).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 204 сторінки. Список використаних джерел містить 187 найменувань і займає 19 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Місце адміністративно-деліктного провадження в системі адміністративного процесу

В загальному вигляді термін «процес» (від лат. *processus* - проходження, просування) означає сукупність подій, станів, змін, яка має певну цілісність і спрямованість [1]. Втім враховуючи сфера (виробнича, технічна, правова тощо) застосування даного поняття воно набуває певні особливості.

Так, процес у праві (від лат. *processus in law* - «просування вперед») – це визначений законом порядок застосування матеріальних правових норм (виборчий процес, бюджетний процес, законотворчий процес). У вузькому розумінні - це встановлений законом порядок провадження у кримінальних, цивільних, господарських, адміністративних та інших справах, що обумовлює поділ галузей права та галузей законодавства на матеріальні та процесуальні [2; 3, с.2-3].

В юридичній словниковій літературі поняття «процес» тлумачать наступним чином:

- 1) порядок розгляду справ у суді чи адміністративних органах, судочинство; судову справу [4];
- 2) послідовна зміна станів стадій розвитку; сукупність послідовних дій задля досягнення будь-якого результату [5];

І в першому, і в другому випадку, юридичне розуміння процесу означає сукупність стадійних дій, які вчиняє суб'єкт, який наділений публічно-владними повноваженнями. Окрім того, юридичний процес передбачає судовий та позасудовий розгляд справи, а статус владного суб'єкта дає

можливість стверджувати про його право застосовувати заходи примусового характеру для забезпечення розгляду справи (правового конфлікту).

В науковій юридичній літературі науковці різних галузей права по-різному підходять до визначення сутності та змісту юридичного процесу. Ми зупинимося на галузі адміністративного права як сфері публічно-правових відносин.

О.В. Кузьменко під юридичним процесом пропонує розуміти систему взаємопов'язаних і взаємообумовлених правових форм діяльності компетентних органів, посадових осіб, що дістають вияв у здійсненні послідовних операцій, чітко визначених процесуальними нормами, для вирішення юридичних справ, що обумовлюють відповідні юридичні наслідки [3, с.4].

На думку О.В. Кузьменко сутність юридичного процесу дістає вияв у таких змістових ознаках, притаманних цьому унормованому порядку правової діяльності: - це така правова форма діяльності, яка завжди пов'язана з розглядом (розслідуванням) юридичної справи, метою якої є розв'язання спору про право або реалізація встановлених прав та обов'язків; - це форма діяльності, яка здійснюється виключно уповноваженими на те публічними органами (посадовими особами); - розкривається у безпосередньому вчиненні операцій з нормами права (матеріальними і процесуальними); - результати юридичного процесу завжди закріплюються у відповідних процесуальних документах, що мають офіційний характер і встановлену законом форму; - правова форма діяльності має потребу у встановленні та забезпеченні цілим рядом гарантій; - правова форма діяльності безпосередньо пов'язана з необхідністю використання різних методів і засобів юридичної техніки [3, с.5-6; 6, с.424].

На нашу думку, окрім, вище наведених ознак юридичного процесу варто назвати також: 1) наявність владно-управлінських функцій у суб'єкта публічної адміністрації та посадових осіб; 2) можливість застосування юридично дозволених адміністративно-правових засобів для забезпечення

повного та всебічного розгляду справи на будь якій процесуальній стадії; 3) результатом є видання (прийняття) юридичного акту, що встановлює юридичний факт та спричиняє виникнення юридичних наслідків.

Д.В. Слинко, юридичний процес розглядається як специфічний вид соціального процесу, що включає нормативно-владну діяльність суб'єктів публічної влади у процесуальній формі, зокрема судові та інші процеси, спрямовані на захист громадських інтересів. Він характеризується кількома особливостями. По-перше, це діяльність, яка має владний характер, оскільки в ній реалізуються владні повноваження державних та муніципальних органів. По-друге, їй властива докладна регламентація за допомогою юридичних процесуальних норм. По-третє, вона є цільовою та свідомою, спрямованою на досягнення конкретного юридичного результату шляхом вирішення правових справ. Ця діяльність оформляється офіційними документами як на підсумок, так і на проміжні етапи [7, с.21-22; 8, с.6].

Таким чином, однозначно можна сказати, що будь-який вид юридичного процесу є державно-владною діяльністю органів та їх посадових осіб, яка має імперативний характер; правовою підставою є наявність норм матеріального права, а порядок здійснення регламентується нормами процесуального права; є чітко урегульованим порядком дій; результатом є прийняття юридично значущого акту.

У юридичній науці існує поділ на два основних види юридичного процесу: наказовий і судовий. Наказовий процес базується на розгляді правопорушень і зосереджений на наданні правової оцінки дій або бездіяльності фізичних та юридичних осіб, після чого можливе застосування кримінальних, адміністративних або дисциплінарних санкцій. Судовий процес, в свою чергу, займається вирішенням правових спорів між сторонами, які перебувають у рівноправних відносинах. Відповідно, юридичні процеси класифікують на кримінальні, адміністративні та дисциплінарні, які належать до наказового типу, та конституційні, цивільні та третейські процеси, які відносять до судового типу. Змішувати ці категорії

не має підстав, оскільки кожна має свої унікальні цілі та методи розгляду [20, с.118].

Традиційно, юридичний процес формується у трьох основних видах: законодавчому, управлінському (тобто адміністративному), а також судовому, який включає кримінальні, цивільні, адміністративні та конституційні судочинства. Кримінальне, цивільне, адміністративне та конституційне судочинства представляють собою різні форми судової влади, що є частиною єдиної судової системи. Управлінське, або адміністративне провадження, охоплює такі аспекти як нормотворення, встановлення правових норм, юрисдикційні процеси (згідно з дослідженнями Д.М. Бахраха, І.В. Панової та інших); регулятивні та охоронні процеси (за П.І. Кононовим та іншими); а також різні види проваджень (за В.Д. Сорокіним та іншими). Вибір класифікації управлінських (адміністративних) процесів залежить від обраного критерію.

На нашу думку, основою для здійснення даного поділу є предмет розгляду тієї чи іншої категорії справ та суб'єкт розгляду, що в цілому визначають юрисдикційність.

С.Д. Гусарєв, зазначає, що юридична діяльність здійснюється шляхом ухвалення рішень державно-владного характеру, які можуть бути загального або індивідуального значення. Ця діяльність включає декілька видів: правотворча - спрямована на створення нових правових норм або зміну існуючих; правозастосовна - полягає у застосуванні правових норм до конкретних ситуацій або вирішенні правових справ; засновна - спрямована на встановлення основ правової системи; інтерпретаційна - полягає у роз'ясненні змісту та застосуванні правових норм; координаційна - спрямована на забезпечення взаємодії між різними органами та підрозділами у системі правоохоронних та виконавчих органів влади; контрольна - полягає в контролі за виконанням встановлених правил та норм; наглядова - спрямована на виконання функцій з нагляду за дотриманням правових норм

і виконанням правомочій. Ця діяльність забезпечує правовий порядок та функціонування держави в рамках її правової системи [9, с.23].

О. В. Фатхутдінова виокремлює лише два види юридичного процесу: правотворчий та правозастосовний [10, с.7; 11].

О.В. Кузьменко окрім зазначених виокремлює також установчий процес як вид процесуального режиму [3, с.12].

Поділ юридичного процесу на законодавчий, адміністративний та судовий відображає фундаментальне розуміння різних аспектів державного управління та реалізації права. Кожен з цих процесів відіграє унікальну роль у юридичній системі та взаємодіє з іншими, щоб забезпечити повне і ефективне функціонування правової держави. На нашу думку, законодавчий процес відповідає за формування нормативної бази держави. Цей процес охоплює розробку, обговорення, прийняття та зміну законодавства. Законодавчий процес забезпечує правову основу для всіх інших аспектів державного управління та життя суспільства, встановлюючи правила, які мають бути дотримані. Адміністративний процес зосереджений на виконанні законів та управлінні державними ресурсами. Це включає діяльність урядових агенцій та виконавчих органів, які застосовують закони на практиці через регулювання, ліцензування, надання публічних послуг та інші форми державного регулювання та контролю. Адміністративний процес також включає забезпечення порядку та суспільної безпеки. Судовий процес виконує функції правосуддя, вирішуючи конфлікти між сторонами, тлумачення та застосування законодавства у конкретних справах. Судовий процес гарантує захист прав та свобод громадян, розглядаючи справи, що стосуються цивільних, кримінальних та адміністративних порушень. Це забезпечує правову справедливість і стабільність у суспільстві.

Ці три аспекти юридичного процесу взаємодіють, але мають чітко відмежовані обов'язки та повноваження, що дозволяє створити збалансовану систему правопорядку, де кожен елемент сприяє загальній стабільності і

правопорядку. Отже, такий поділ є логічним і обґрунтованим з точки зору ефективності управління та виконання права.

Розглянемо більш детально зміст адміністративного процесу, який може бути як в позасудовому порядку, так і в судовому.

С.Т. Гончарук, В.К. Колпаков, Л.В. Коваль визначають адміністративний процес як сукупність самостійних, різних за змістом та предметом адміністративних проваджень [12, с.144; 13, с.123; 14, с.327]. В. В. Богуцький та В. М. Гаращук досліджуючи зміст юридичного процесу та адміністративного процесу стверджують, що поняття «адміністративний процес» в адміністративно-правовій науці прийнято розглядати в широкому і вузькому розумінні. В широкому розумінні адміністративний процес - це встановлений законом порядок розгляду і вирішення індивідуально-конкретних справ, що виникають у сфері державного управління, судами (загальної юрисдикції чи спеціально створеними) або спеціально уповноваженими на те органами (посадовими особами). У вузькому розумінні адміністративний процес розглядається як провадження в справах про адміністративні правопорушення і застосування до правопорушників адміністративних стягнень. Іноді поняття адміністративного процесу у вузькому розумінні тлумачать не тільки як розгляд справ про адміністративні правопорушення і застосування адміністративних стягнень до винних, а й як розгляд справ із застосуванням заходів адміністративного примусу. Адміністративний процес є видом юридичного процесу і має всі притаманні останньому ознаки [15, с.183-184; ¹⁶.

На нашу думку, більш корисним є широке тлумачення адміністративного процесу. Вузьке розуміння, яке обмежується лише адміністративно-деліктним провадженням як однією з форм адміністративного процесу, не відображає всю різноманітність адміністративних проваджень. Широкий підхід дозволяє охопити всі аспекти адміністративного втручання, забезпечуючи повніше розуміння адміністративних процесів в їх різноманітності та комплексності.

Ю.П. Битяк визначає адміністративний процес як врегульовану нормами адміністративно-процесуального права діяльність органів виконавчої влади, їх посадових осіб, інших уповноважених на те суб'єктів, яка спрямована на реалізацію норм адміністративного матеріального права, а також матеріально-правових норм інших галузей права в ході розгляду індивідуально-конкретних справ [16, с.210]. Окрім цього, ознаками адміністративного процесу, що вирізняють його з-поміж інших видів юридичного процесу, Ю.П. Битяк, називає: 1) здебільшого пов'язаний із виконавчо-розпорядчою діяльністю, тоді як кримінальний і цивільний процеси регламентують діяльність щодо відправлення правосуддя в кримінальних та цивільних справах; 2) має притаманні тільки йому зміст, динамічність і взаємозв'язок з нормами адміністративного матеріального права, а також з нормами інших матеріальних галузей права (фінансового, земельного, екологічного тощо); 3) пов'язаний із правотворчою діяльністю компетентних державних органів, регулює порядок прийняття відповідних підзаконних актів; 4) структура становить собою систему процесуальних дій, що мають як юрисдикційний, так і неюрисдикційний характер; 5) особливе коло суб'єктів адміністративного процесу [16, с.205-206; **Error! Bookmark not defined.**].

М.В. Завальний під адміністративним процесом пропонує розуміти врегульовану адміністративно-процесуальними нормами діяльність органів виконавчої влади, їх посадових осіб та інших уповноважених суб'єктів щодо розгляду й вирішення індивідуально-конкретних справ у сфері державного управління. Що стосується розуміння адміністративного провадження як структурного елементу адміністративного процесу, то під ним науковець пропонує розуміти нормативно врегульований порядок вчинення процесуальних дій, які забезпечують законний і об'єктивний розгляд і вирішення індивідуальних адміністративних справ, об'єднаних спільністю предмета [17, с.141]. Т.П. Мінка, І. В. Зозуля сформулювали позицію, що «до тих пір, поки не буде розроблене адміністративно-процедурне законодавство

і визначена його термінологія, не доцільно виходити за межі правового регулювання адміністративно-процесуального права. Хоча у майбутньому це може стати можливим та необхідним для формування інститутів адміністративного права» [18; 19; **Error! Bookmark not defined.**].

Адміністративний процес має унікальні особливості, зокрема, він є здебільшого пов'язаний із виконавчо-розпорядчою діяльністю, відрізняючись від кримінального та цивільного процесів, які зосереджені на відправленні правосуддя. Особливості адміністративного процесу включають його динамічність, взаємозв'язок із різними галузями права, а також правотворчу діяльність у процесі прийняття підзаконних актів.

З іншого боку, М.В. Завальний і інші дослідники підкреслюють, що адміністративний процес — це не тільки розгляд конкретних справ, але й забезпечення правильного виконання законів у сфері державного управління. Передбачається, що майбутнє розвиток адміністративно-процедурного законодавства зможе додатково врегулювати цей процес, забезпечивши більшу ясність та ефективність у вирішенні адміністративних справ. Важливо, що правильне розуміння і дотримання адміністративно-процесуальних норм сприятиме захисту прав та інтересів громадян, а також підвищить ефективність адміністративної влади.

А.А. Шарай, адміністративний процес визначає як певну діяльність із вирішення спорів, які виникають з адміністративно-правових відносин. На думку А.А. Мельникова, предметом адміністративного процесу є вирішення адміністративними органами спірних питань, які стосуються компетенції цих органів, і застосування заходів адміністративного впливу [20, с.131]. П.С. Лютіков під адміністративним процесом розуміє послідовність та строки вчинення дій, правила оформлення документів, прийняття, оскарження, виконання рішень. Крім загальних ознак, адміністративний процес має специфічні характеристики. Він є формою владної діяльності суб'єктів виконавчої влади, спрямованою на вирішення управлінських справ та досягнення відповідних юридичних результатів. Цей процес також

регулюється нормами адміністративного права. Однією з особливостей адміністративного права є те, що в ньому співіснують як матеріальні, так і процесуальні норми. Це дозволяє зробити управлінські процедури більш визначеними, науковими, уніфікованими та демократичними. Процесуальне регулювання сприяє підвищенню ефективності владної діяльності [21; **Error! Bookmark not defined.**]).

С.В. Ківалов до особливостей адміністративного процесу відносить: а) це владна, цілеспрямована діяльність суб'єктів державної виконавчої влади; б) владна діяльність суб'єктів державної виконавчої влади спрямована на вирішення у відповідності до закону конкретних справ, підвідомчих цим органам; в) владна діяльність органів виконавчої влади повно, детально, чітко регламентується адміністративним правом; г) з точки зору процедури він є більш простим та економічним [23, с.49].

Узагальнюючи вище викладене, на нашу думку, в широкому вигляді **адміністративний процес** – це урегульовані нормами адміністративного права адміністративно-процесуальні відносини, що виникають у публічно-правовій сфері та пов'язані з розглядом і вирішенням індивідуально-конкретних справ. У вузькому, **адміністративний процес** – це вид юридичного процесу, що являє собою нормативно визначений порядок процесуальних дій уповноважених суб'єктів, які наділені правом здійснювати владно-управлінські функції та застосовувати адміністративні заходи як сервісного, так і примусового характеру, що створює для суб'єктів юридичні наслідки.

Вважаємо, що до особливостей адміністративного процесу, що виокремлює його з-поміж інших видів юридичного процесу варто віднести:

є похідне від матеріальних норм адміністративного права. Всі ці процеси представляють сьогодні самостійні інститути, що відокремилися і сформувалися; адміністративне право – норми матеріального права, а адміністративний процес є наслідком реалізації норм матеріального права;

бере участь у прийнятті як нормативних, так і індивідуальних актів публічного адміністрування;

динамічне поняття, що являє собою діяльність органів публічної адміністрації під час виконання ними владно-управлінських функцій;

об'єднують низку адміністративних проваджень, передбачених відповідним процесуальним законодавством;

діяльність, що проходить певні стадії, логічно наступні одна за одною, етапи, в межах яких законодавством передбачено вчинення процесуальних дій;

являє собою владно-управлінську юридичну діяльність, тобто суб'єктом здійснення є суб'єкт публічної адміністрації;

передбачає наявність спеціального правового регулювання;

є стадійним, що передбачає здійснення комплексу процесуальних дій, які закріплюються відповідним процесуальним актом та встановлюють юридичний факт;

передбачає застосування необхідних методів та засобів юридичної техніки.

Концепція юрисдикційного підходу до розуміння адміністративного процесу вносить відмінності у значення термінів «процес» та «провадження», пропонуючи розглядати адміністративне провадження як явище, що має ширший охоплення порівняно з процесом. В цьому контексті адміністративне провадження включає діяльність виконавчих та розпорядчих органів, тоді як адміністративний процес фокусується на вирішенні спорів між учасниками адміністративно-правових відносин та на реалізації заходів адміністративного примусу. Отже, адміністративне провадження становить структурний компонент адміністративного процесу і охоплює різні аспекти діяльності державного управління.

О.В. Кузьменко, Т.О. Коломоєць та П.С. Лютіков відзначають, що в адміністративному процесі існує три підвиди процесів: 1) процес адміністративної правотворчості; 2) правонаділювальний (оперативно-

розпорядчий) процес; 3) адміністративно-юрисдикційний процес. Конкретизуючи зміст вирішуваних виконавчою владою справ, враховуючи суб'єктів діяльності, кожен із трьох названих різновидів адміністративного процесу можна розбити на дрібніші частини – провадження [3; 21].

Адміністративне провадження як частина адміністративного процесу має свої особливості, зокрема, відрізняється змістом розгляду справ, що відображено у його назві. В контексті правонаділяючого адміністративного процесу можна виділити такі типи проваджень: 1) провадження, пов'язані з формуванням особового складу, як-от призив до армії, прийом у вищі навчальні заклади; 2) провадження, що стосуються приватизації державного і муніципального майна; 3) заохочувальні провадження; 4) розподільні; 5) дозвільні та інші. В межах адміністративно-юрисдикційного процесу об'єднуються провадження: 1) за скаргами і заявами громадян; 2) у справах щодо адміністративних правопорушень; 3) щодо застосування адміністративних заходів примусу, таких як примусове лікування; 4) дисциплінарні. Такий поділ в адміністративному процесі сприяє формуванню окремих інститутів адміністративно-процесуального права, включаючи інститути дисциплінарного провадження, приватизаційного провадження, проваджень у справах про адміністративні правопорушення громадян та інші. [21].

О.М. Бандурка та М.М. Тищенко проводять класифікацію адміністративно-процесуальних проваджень залежно від характеру індивідуально-конкретних справ, виділяючи юрисдикційні провадження та провадження неюрисдикційного характеру [22, с.16].

С. В. Ківалов та Л. Р. Біла вказують, що адміністративний процес охоплює як юрисдикційні, так і процедурні аспекти, які розглядаються судами та спеціалізованими органами виконавчої влади. Перший тип включає провадження, які стосуються адміністративних проступків і вирішуються виключно в судовому порядку. Другий – це процедурні справи,

що відносяться до компетенції органів виконавчої влади. У вузькому сенсі адміністративний процес може означати тільки юрисдикційні провадження.

Структуру адміністративного процесу можна поділити на два основних типи: а) провадження, які відбуваються в судах; б) провадження, які проводяться органами виконавчої влади. Останні поділяються на юрисдикційні та управлінські (процедурні) провадження. До першої категорії відносяться: розгляд адміністративних проступків, процедури видворення іноземців, адміністративне оскарження, відшкодування шкоди, завданої державними органами, та розгляд дисциплінарних проступків. Управлінські (процедурні) провадження включають видачу спеціальних дозволів та ліцензій, реєстрацію певних суб'єктів або видів діяльності, видачу сертифікатів, контрольню-наглядову діяльність органів виконавчої влади, дотримання правил дозвільної системи, розгляд звернень громадян, а також атестаційні процедури [23, с.50].

Т.О. Коломоець зазначає, що під терміном «адміністративне судочинство» слід розуміти два види діяльності суду: 1) здійснення судом контрольних функцій щодо законності актів виконавчих органів державної влади та їх посадових осіб; 2) участь суду у розгляді справ про адміністративні правопорушення [24, с.177]. Підтримує її А.Б. Зеленцов, вказуючи, що «предметом адміністративного судочинства виступає, з одного боку, адміністративне правопорушення, з другого - адміністративні суперечки» [25, с.69]. При цьому автор вказує на необхідність розділення адміністративного судочинства на дві основні категорії: перша - адміністративно-судова юрисдикція, яка зосереджується на вирішенні адміністративних суперечок; друга - адміністративно-деліктна юрисдикція, що стосується розгляду адміністративних правопорушень [26, с.13-14; 27].

Однак, серед теоретиків адміністративного права існують непоодинокі протилежні думки з даного приводу. Відносини, пов'язані з розглядом судами та суддями певної законом категорії справ, традиційно ставилися до предмета адміністративного права, оскільки суди та судді у цих випадках

«реалізують адміністративну владу, видають адміністративні акти, а не акти правосуддя», однак вони не виділялися в окрему групу і не розглядалися як особлива родова специфічна галузь адміністративно-правового регулювання. Навпаки, більшість адміністративістів вважали адміністративно-охоронну діяльність судів і суддів складовою, специфічним інститутом адміністративної юрисдикції [21; 3].

Таким чином, якщо суб'єктом розгляду справи є суд, то можна вести мову про адміністративно-судочинську природу, тобто здійснюється у формі судочинства та є, відповідно, судовим адміністративно-юрисдикційним провадженням, якщо суб'єктом є центральний орган виконавчої влади, то дане провадження має адміністративно-юрисдикційну природу. Слід відзначити, що п.4 ч.1 ст.213 Кодексу України визначено, що суб'єктом адміністративно-деліктного провадження може бути районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді), а у окремих випадках, місцеві адміністративні та господарські суди, апеляційні суди, Верховний Суд. В той же час, окрім суду суб'єктом розгляду адміністративно-деліктного провадження є: 1) адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; 2) виконавчі комітети (а в населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, - виконавчі органи, що виконують їх повноваження) сільські, селищні, міські ради та їх посадові особи, уповноважені на те; 3) органи Національної поліції, органи державних інспекцій та інші органи (посадові особи), уповноважені на те [28, ст.213].

О.В. Муза вважає, що адміністративне судочинство є елементом адміністративного процесу. При цьому, відзначає, що адміністративний процес включає три складових його підінститути – адміністративні процедури, адміністративну юрисдикцію та адміністративну юстицію. Більшою мірою адміністративний процес має позитивний характер і пов'язані з реалізацією основних функцій держави. Органи виконавчої, здійснюючи управлінський процес, головним чином, реалізують форми державного управління позитивного характеру (правотворчість та

регулятивне правозастосування). Органи виконавчої влади здійснюють управлінську та виконавчо-розпорядчу діяльність шляхом застосування адміністративних процедур, регламентованих адміністративно-процесуальними нормами права. Адміністративно-юрисдикційна діяльність складається з адміністративних проваджень юрисдикційного характеру широкого кола суб'єктів органів публічної влади з розгляду та вирішення адміністративних справ, суперечок, реалізації санкцій та захисту охоронного правовідносини із застосуванням заходів державного примусу (адміністративного, дисциплінарного та іншого), що здійснюються в адміністративних справах. Судовий адміністративно-юрисдикційний процес вирішує адміністративні справи та публічно-правові спори у рамках інституту адміністративної юстиції. Він здійснюється у формі правосуддя у вигляді адміністративного судочинства [29].

Отже, адміністративне провадження є структурний, логічно визначений порядок процесуальних дій, які здійснюють уповноважений орган, посадові особи в публічно-правовій сфері та оформлюється у формі юридичного акту, який засвідчує юридичні наслідки.

М.В. Джафарова розмежовує адміністративне (управлінське) провадження та деліктне провадження. Крім принципів діяльності, закладених у системі органів публічного адміністрування, слід виділити контрольні повноваження, що впливають із правил адміністративного процесу. Ці правила значною мірою допомагають розвитку того, що прийнято називати безперечним адміністративним провадженням. Адміністративні провадження являють собою процесуальні дії, що здійснюються в рамках управлінської діяльності та не доходять до рівня судових установ адміністративної юстиції. Саме тому, на думку автора не слід змішувати управлінську діяльність та деліктне провадження під час здійснення владних повноважень [30].

Визначаючи місце адміністративно-деліктного провадження в системі адміністративного процесу М.В. Завальний пропонує виходити з розуміння

поняття адміністративна юрисдикція, тобто як врегульована законом діяльність уповноваженого органу державної влади, посадової особи щодо вирішення індивідуальних адміністративних справ (спорів), пов'язаних з адміністративно-правовими відносинами громадянина або недержавної організації з державним органом (його посадовою особою) при здійсненні цим органом публічної влади, як правило, виконавчої [9, с.10-11]. Таким чином, викладене свідчить про те, що адміністративна юрисдикція обмежується рамками правовідносин, які виникають внаслідок вчинення адміністративного правопорушення та вирішення даної справи з винесенням правозастосовного акту, тобто знову превалює вузько направлене розуміння адміністративної юрисдикції [17, с.142]. Окрім цього, автор пропонує виділяти поняття адміністративно-деліктну юрисдикцію, як складову адміністративної юрисдикції - це сукупність нормативно встановлених повноважень відповідних суб'єктів, які направлені на здійснення діяльності, пов'язаної з вирішенням питання притягнення до адміністративної відповідальності за наявності факту вчинення адміністративного проступку [17, с.144-145].

Досліджуючи зміст та структуру адміністративного процесу О.В. Кузьменко відзначає, що адміністративно-деліктне провадження є видом адміністративного процесу, яке бере початок у теорії поліцейського права, але з розвитком адміністративного права, згідно з його управлінською концепцією, втрачає власну індивідуальність та існує як видовий елемент адміністративного процесу (широка концепція) [3, с.30-31].

Таким чином, на нашу думку, схематично місце адміністративно-деліктного провадження в системі адміністративного процесу можна зобразити наступним чином: соціальний процес ---- юридичний процес ---- адміністративний процес ---- адміністративні провадження: 1. судове адміністративне провадження; 2. управлінське провадження.

Ми вважаємо, що адміністративно-деліктне провадження має подвійну природу, адже, суб'єктом вирішення даної індивідуальної конкретної справи

може бути суд загальної юрисдикції та уповноважені органи публічної адміністрації та їх посадові особи. В той же час, кінцевим результатом адміністративно-деліктного провадження є видання юридичного акту, що передбачає настання негативних юридичних наслідків для суб'єкта правопорушника та створює додатковий обов'язок для суб'єкта правопорушника виконати визначене судом чи компетентним органом певного виду адміністративного стягнення, що визначено в ст.24-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Є.В. Овчарова визначає провадження у справах про адміністративні правопорушення як нормативно встановлені порядок та правові форми здійснення процесуальних дій щодо порушення, розгляду, перегляду справ про адміністративні правопорушення, а також щодо виконання постанов у таких справах [31; 32]. М.Я. Масленніков під провадженням у справах про адміністративні провини пропонує розуміти систему «адміністративно-процесуальних норм, що регулюють суспільні відносини, порядок, форми та методи діяльності відповідних державних органів, їх посадових осіб та представників громадськості щодо порушення та розгляду справ про адміністративні провини, застосування до винних справедливих заходів адміністративної відповідальності та їх виконання в цілях боротьби з адміністративними правопорушеннями [33, с.30-31; 31; 37]. Провадження розглядається як правовий інститут.

О. В. Муза провадження у справах про адміністративні правопорушення визначає найважливішим видом адміністративно-юрисдикційного провадження. Завданнями цього провадження є всебічне, повне, об'єктивне та своєчасне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її відповідно до закону, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню адміністративних правопорушень [29].

Автор відстоює правову позицію, що провадження у справах про адміністративні правопорушення відіграє ключову роль у системі

адміністративно-юрисдикційного правосуддя, адже спрямоване не тільки на забезпечення законності та справедливості при вирішенні конкретних справ, але й на глибше розуміння причин і умов, що призводять до правопорушень. Це важливо для формулювання ефективних запобіжних заходів та стратегій, які можуть сприяти зниженню рівня адміністративних правопорушень в майбутньому, тим самим зміцнюючи правопорядок і соціальну стабільність.

Схожої точки зору щодо визначення завдань даного виду адміністративного провадження і Ю.О. Тихомиров, однак, науковець розширює завдання та акцентує увагу на превентивній складовій - попередження правопорушень, виховання громадян у дусі дотримання законів, зміцнення законності [34]. Ю.П. Битяк визначає провадження в справах про адміністративні правопорушення як низку послідовних дій уповноважених органів, а в деяких випадках – інших суб'єктів, які згідно з нормами адміністративного законодавства здійснюють заходи, спрямовані на притягнення правопорушників до відповідальності й забезпечення виконання винесеної постанови [16, с. 219; 31; 37]. В.К. Колпаков провадження в справах про адміністративні проступки (адміністративно-деліктне провадження) тлумачить як процесуальну діяльність на підставі визначених законодавцем правил щодо встановлення об'єктивної істини у справі про адміністративний проступок і прийняття рішення відповідно до чинного законодавства [35, с.18; 37]. С.Т. Гончарук під провадженням у справах про адміністративні проступки розуміє сукупність здійснюваних компетентними суб'єктами на основі закону процесуальних дій щодо вирішення справ про адміністративні правопорушення [36, с. 59; 31; 37].

Таким чином, Ю.А. Тихомиров відзначає важливість превентивного аспекту в адміністративних провадженнях, підкреслюючи, що такі заходи не тільки вирішують наявні справи про правопорушення, але й спрямовані на попередження майбутніх порушень. Цей підхід сприяє вихованню громадян у дусі дотримання законів і зміцненню законності в суспільстві. Це вказує на більш глобальний, охоплюючий підхід до адміністративного правосуддя.

Натомість, Ю.П. Битяк та В.К. Колпаков акцентують увагу на процедуральній стороні справ про адміністративні правопорушення. Вони вважають, що провадження полягає у послідовності процесуальних дій, що мають за мету притягнення до відповідальності та виконання винесених постанов. Цей підхід зосереджений на точному дотриманні законодавчо встановлених правил для забезпечення законності та справедливості в кожному індивідуальному випадку.

В цілому, Ю.А. Тихомиров зосереджується на широкому виховному та превентивному впливі адміністративного процесу, тоді як Ю.П. Битяк та В.К. Колпаков більше зайняті точністю та ефективністю процесуальних дій, які впливають на безпосереднє вирішення справ.

І.Є. Іванов описує провадження в справах про адміністративні правопорушення як діяльність, яка регулюється нормами адміністративно-процесуального законодавства та спрямована на притягнення до відповідальності осіб, які порушили адміністративні закони. Це провадження виступає у кілька ролях: як самостійний інститут правозастосовної діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, а також як юридичний інструмент для регулювання суспільних відносин через застосування адміністративних санкцій. В рамках цього провадження можна виділити загальні та спеціалізовані, або адміністративно-процесуальні принципи його ведення [37, с.107-109; 31].

М.В. Завальний акцентує увагу, що поняття адміністративно-деліктного провадження ширше ніж поняття провадження в справах про адміністративні правопорушення, тому що регламентує не тільки процесуальний порядок провадження в справах про адміністративні правопорушення, яке починається порушенням справи та винесенням по ній рішення і його виконанням, а також порядок вирішення процесуальних питань, що виникають, наприклад, при оформленні матеріалів при наявності обставин, що виключають провадження в справах про адміністративні правопорушення, хоча проступок було вчинено; при застосуванні заходів

забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення та ін. Адже ці процесуальні дії виходять за рамки провадження в справах про адміністративні правопорушення, хоча в той же час є предметом правового регулювання адміністративно-деліктного провадження (або адміністративно-деліктного юрисдикційного провадження), тому в подальшому при дослідженні повноважень органів внутрішніх справ щодо притягнення осіб до адміністративної відповідальності ми будемо оперувати поняттям адміністративно-деліктного провадження. З огляду на це, вважаємо за доцільне навести своє власне визначення адміністративно-деліктного провадження, як сукупності нормативно визначених процесуальних дій уповноважених посадових осіб направлених на реалізацію адміністративної відповідальності за порушення норм права [17, с.145].

Нормативно-правовим актом в якому визначено порядок здійснення адміністративно-деліктного провадження є Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Таким чином, місце адміністративно-деліктного провадження в системі адміністративного процесу зумовлено наступним: 1) є структурним елементом адміністративних проваджень, які мають деліктну основу та управлінський характер; 2) якщо суб'єктом розгляду справи є суд, то можна вести мову про адміністративно-судочинську природу, якщо суб'єктом є центральний орган виконавчої влади, то дане провадження має адміністративно-юрисдикційну природу; 3) характерним є наявність двох форм розгляду: судовий (в порядку звернення до суду загальної юрисдикції) та позасудовий (звернення до широкого кола суб'єктів публічної адміністрації); 4) передбачає застосування примусових адміністративних заходів; 5) виникають між фізичними особами та судом і органами публічної адміністрації; 6) урегульований адміністративно-процесуальними нормами; 7) передбачає прийняття акту індивідуальної дії; 8) негативна реакція з боку держави, що виражається у вигляді застосування адміністративних стягнень.

1.2. Поняття та структура адміністративно-деліктного процесу

Адміністративний процес структурно являє собою систему різного роду адміністративних проваджень. Предметом яких є наявність чи відсутність конфлікту (правового спору) вирішення якого належить до виключної компетенції уповноваженого органу чи посадових осіб. Окрім того, однією з особливостей адміністративного провадження є можливість включення провадження в провадження. Як слушно з даного приводу відмічав Н.В. Галіцина: «включення кількох самостійних проваджень до структури одного провадження – це свого роду юридичний факт, що свідчить про те, що об'єктивно існуючим провадженням «тісно» в рамках складової частини адміністративного процесу. Суперечливість формули «провадження у провадженні» відбилася при кодифікації законодавства про адміністративні правопорушення» [38, с.16].

Так, наприклад, відзначимо, що в Кодексі України про адміністративні правопорушення є розділ IV «Провадження у справах про адміністративні правопорушення», до якого включені норми, що регулюють порядок та стадії здійснення провадження в справах про адміністративні правопорушення, особливості застосування заходів забезпечення даного виду провадження. Разом з тим, в главі 21 даного розділу містяться положення, що визначають особливості здійснення «Провадження по виконання постанови про винесення попередження»; в главі 27 визначено порядок здійснення провадження по виконанню постанови про накладення штрафу; в главі 28 визначено порядок здійснення провадження по виконанню постанови про оплатне вилучення предмета; в главі 29 визначено порядок здійснення провадження по виконанню постанови про конфіскацію предмета, грошей; в главі 30 визначено порядок здійснення провадження по виконанню постанови про позбавлення спеціального права; в главі 30-А визначено порядок здійснення провадження по виконанню постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт; в главі 31

визначено порядок здійснення провадження по виконанню постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді виправних робіт; в главі 31 визначено порядок здійснення провадження по виконанню постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді суспільно корисних робіт; в главі 32 визначено порядок здійснення провадження по виконанню постанови про застосування адміністративного арешту та арешту з утриманням на гауптвахті; в главі 33 визначено порядок здійснення провадження по виконанню постанови в частині відшкодування майнової шкоди.

Таким чином, Кодексом України про адміністративні правопорушення питання виконання адміністративних стягнень винесено в площину окремих адміністративних проваджень. Включення кількох адміністративних проваджень по виконанню адміністративних стягнень до структури одного провадження є юридичним фактом, що свідчить про те, що сукупність самостійних проваджень можуть бути структурними елементами більш ширших по своєму змісту адміністративних проваджень.

Як слушно відмічає Н. В. Галіцина будь-яке провадження в юридичному процесі, в тому числі і в адміністративно-юрисдикційному, треба розглядати у двох аспектах - як процесуально-правовий інститут і як структурну частину відповідного виду процесу. Як правовий інститут провадження являє собою сукупність процесуальних норм, що регулюють правозастосування у справах певної категорії. Як вид провадження в структурі процесу можна визначити як врегульований адміністративно-процесуальними нормами порядок дій учасників адміністративно-юрисдикційного процесу згідно з вирішенням конкретних справ, що виникають у сфері адміністративно-юрисдикційних правовідносин. Саме характер таких справ є критерієм групування процесуальних норм за інститутами (провадженнями), оскільки при цьому визначаються «властивості, загальні, типові для цієї групи справ або принаймні для їхньої переважної більшості» [38, с.16].

На нашу думку, коли мова йде про адміністративне провадження як інститут адміністративно-процесуального права, то потрібно визначити наявність чи відсутність основних складових та навести аргументи такої позиції. Так, адміністративно-деліктне провадження: а) становить собою систему суспільних відносин; б) дані відносини урегульовані системою норм саме процесуального права, які визначають систему прав та обов'язків учасників адміністративно-деліктного провадження. Водночас, в) суб'єктами (учасниками) адміністративно-деліктного провадження є широке коло носіїв процесуальних прав та обов'язків (суд, компетентні органи та їх посадові особи, сторони, свідки, спеціалісти тощо); г) наявність факту вчинення адміністративного правопорушення є підставою для адміністративно-деліктного провадження; д) спричиняє настання юридичних наслідків; е) професійна компетентна діяльність уповноважених органів по вирішенню публічно-правового конфлікту.

В той же час, адміністративно-деліктне провадження є частиною адміністративно-деліктного процесу, адже, в такому випадку його змістом є наявність структурованих, ієрархічно побудованих стадій: адміністративне розслідування; підготовча стадія; розгляд адміністративної справи; прийнята рішення по справі; оскарження рішення по справі; виконання постанови по справі.

Таким чином, адміністративно-деліктне провадження є інститутом адміністративно-процесуального права та самостійним елементом адміністративно-деліктного процесу.

Матеріальні норми адміністративного-деліктного процесу визначені в розділі 1 та розділі 2 Загальна частина Кодексу України про адміністративні правопорушення. Натомість, процесуальні норми адміністративного-деліктного процесу визначені в розділі 2 Особлива частина Кодексу України про адміністративні правопорушення. Основою адміністративного-деліктного процесу є вчинення адміністративного правопорушення (проступку). Втім, відсутність чіткого розуміння на законодавчому рівні

визначень адміністративного правопорушення та адміністративного делікту, а також розуміння відмінності чи ототожнення даних правових категорій спричиняють різність думок в їх правовому розумінні. З огляду на зазначене слід відмітити, що і в науковій літературі відсутній єдиний підхід щодо розуміння та розмежування правопорушення та проступку.

Відзначимо, що О. І. Остапенко першим в українському адміністративному праві у роботі монографічного рівня пропонує законодавцю нову дефініцію адміністративного делікту: “... адміністративний делікт - це передбачені законом суспільно шкідливі (небезпечні), протиправні, винні дії чи бездіяльність, вчинені особою у конкретному місці за певних умов під час посягання на суспільні відносини, які охороняються законом”[39, с. 169, 174].

Т. О. Коломєць досліджуючи штрафи як вид адміністративного стягнення відзначає, що адміністративним правопорушенням - це будь-яке порушення норм адміністративного права, тоді як адміністративним проступком є протиправне вчинення діянь, за які законодавством передбачено накладення адміністративного стягнення. Саме тому пропонується в майбутньому використовувати термін “адміністративний проступок” й перейменувати Кодекс України про адміністративні правопорушення в Кодекс України про адміністративні проступки [40, с. 35 - 36]. Втім, на нашу думку, все ж таки не зовсім зрозумілим є позиція науковця, адже, будь яке порушення норм адміністративного права також передбачає настання негативної реакції з боку держави та, відповідно, застосування адміністративного стягнення.

Нам в даному випадку імпонує точка зору професора В.К. Колпакова, який відзначає, що адміністративний проступок характеризується малозначністю діяння, тоді як адміністративне правопорушення – це порушення встановлених адміністративно-правових норм, що передбачено особливою частиною Кодексу України про адміністративні правопорушення та за яке застосовується адміністративне стягнення.

Розгляд справ про адміністративні правопорушення належать до юрисдикції суду та компетентних органів публічної адміністрації і їх посадових осіб. В науці адміністративного права така діяльність отримала назву адміністративно-деліктна юрисдикція як складова адміністративної юрисдикції під якою запропоновано розуміти сукупність нормативно встановлених повноважень відповідних суб'єктів, які направлені на здійснення діяльності, пов'язаної з вирішенням питання притягнення до адміністративної відповідальності за наявності факту вчинення адміністративного проступку [41, с.15-17; 42].

Таким чином логічним виглядає поняття адміністративно-деліктного процесу, як підгалузі адміністративно-деліктного права, існування яких знайшло своє наукове підтвердження у дослідженнях сучасних вчених адміністративістів, наприклад, В.Б. Авер'янова, І.П. Голосніченко, В.К. Колпакова, О.В. Кузьменко, [43, с. 17–21; 44, с. 25; 45, с. 25–30; 42].

Отже, справи про адміністративні порушення, які розглядаються у судових та адміністративних інстанціях, є значущою частиною адміністративно-деліктної юрисдикції. Вони відіграють ключову роль у процесі правозастосування та підтримці законності, визнаючись важливою складовою загальної адміністративної юрисдикції. Експерти з адміністративного права зазначають, що розвиток та уточнення процесуальних норм у цій області забезпечує більшу прозорість та можливість прогнозування результатів адміністративних розглядів, сприяючи справедливості та ефективності вирішення справ. Це не тільки поліпшує поточне ведення процесів, але й покладає фундамент для подальшого розвитку юридичної системи, що гарантує захист прав і свобод усіх осіб, залучених до адміністративних процедур.

О.В. Кузьменко під предметом адміністративно-деліктного процесу розуміє матеріально-правові відносини, які виникають для вжиття заходів відповідальності за скоєні проступки, а також юрисдикційна діяльність суб'єктів, урегульована процесуальними нормами [46, с. 173]. На її думку,

основу адміністративно-деліктного процесу складають дві групи норм: 1) норми, які регулюють питання загальних властивостей, що можуть бути розповсюджені на найрізніші групи суспільних відносин, до них належать (мета і завдання процесуальної діяльності суб'єктів юрисдикції; ті, що регулюють принципи процесуальної діяльності; закріплювальні загальні правила розгляду адміністративних справ органами адміністративної юрисдикції; ті, що регулюють інститут доказів); 2) норми, що виникають при здійсненні різних проваджень примусового характеру, регулюють більш вузькі, відокремлені групи суспільних відносин, наприклад (порядок застосування заходів адміністративного впливу; порядок застосування адміністративних стягнень; порядок застосування дисциплінарних стягнень за вчинення адміністративних правопорушень; застосування заходів адміністративного характеру до юридичних осіб [41, с.19-20; 42]. Тобто, в основу принципу розподілу адміністративно-деліктного процесу науковець поклала структуру Кодексу України про адміністративні правопорушення, який поділений на дві частини – загальна та особлива.

С.С. Гнатюк під адміністративно-деліктним процесом розуміє інститут адміністративно-процесуального права, який об'єднує у своїх межах провадження, якими встановлено процесуальний порядок реалізації адміністративної відповідальності за порушення норм права. Основними засадами цього інституту є принципи, суб'єктивні права учасників правовідносин, гарантії їх дотримання, строки, підстави припинення провадження, вимоги до форми та змісту процесуальних документів тощо. Ці засади притаманні усім видам проваджень адміністративно-деліктного процесу, оскільки виникаючі процесуальні відносини, хоча і відрізняються, але мають доволі однотипний характер. У загальному розумінні межі адміністративно-деліктного процесу, на його думку, можуть об'єднувати наступні правозастосовні провадження, а саме: провадження у справах про адміністративні проступки, провадження про порушення митних правил, провадження в справах про адміністративну відповідальність юридичних

осіб, провадження в справах про дисциплінарні проступки, виконавче провадження та інші, що можуть виникати в процесі розвитку законодавства [47, с. 139; 42].

Отже, ключовим аспектом адміністративно-деліктного провадження є наявність порушень, визначених нормами адміністративного права. Крім основних принципів адміністративно-деліктного процесу, вказаних автором, на наш погляд, важливими також є: забезпечувальні заходи для проведення розгляду справ про адміністративні правопорушення; врахування специфіки різних видів деліктного провадження; і врахування особливостей кожної стадії в процесі адміністративно-деліктного провадження.

Пропонуємо під **адміністративно-деліктним процесом** розуміти *компетентну діяльність суду та органів державної влади, їх посадових осіб, що урегульована адміністративно-процесуальними нормами та здійснюється з метою вирішення конкретної (персоніфікованої) адміністративної справи, що передбачає накладення адміністративного стягнення.*

Таким чином, адміністративно-деліктний процес формується з універсальних норм, які закладають основу цього виду процесуальної діяльності, а також з конкретних адміністративно-деліктних проваджень. В юридичній науці в адміністративному праві, залежно від суб'єкта відповідальності, можна виділити кілька типів проваджень: провадження в справах про адміністративну відповідальність юридичних осіб; провадження, що стосуються іноземців та осіб без громадянства, з можливістю їх видворення відповідно до конкретного законодавства; провадження, спрямовані на виховний вплив неповнолітніх; провадження щодо адміністративної відповідальності державних службовців та посадових осіб, які мають бути розглянуті судом; а також провадження щодо осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про дисципліну в контексті мілітаризованої державної служби [41, с.22].

В той же час, якщо взяти за основу ознаку державного органу, якому підвідомчі ті чи інші справи (ст.213 Кодексу України про адміністративні правопорушення), то можна виділяти: провадження в колегіальних органах (адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; виконавчі комітети (а в населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, - виконавчими органами, що виконують їх повноваження) сільських, селищних, міських рад та їх посадовими особами); провадження в органах державної виконавчої влади (органи Національної поліції, органи державних інспекцій та іншими органами (посадовими особами), уповноваженими на те); провадження в справах про адміністративні правопорушення в судах загальної юрисдикції (районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді), місцеві адміністративні та господарські суди, апеляційні суди, Верховний Суд).

Відомий вітчизняний дослідник адміністративно-деліктних правовідносин В.К. Колпаков визначає, що „практичний аспект адміністративно-деліктного права значною мірою знаходить зовнішній вияв через його процесуальну частину – провадження у справах про адміністративні проступки (адміністративно-деліктний процес)” [48, с. 23; 42]. Безумовно, що варто підтримати точку зору науковця, адже, практичне вираження матеріальних норм адміністративно-деліктного процесу можна спостерігати лише під час притягнення особи до адміністративної відповідальності, тобто на всіх стадіях адміністративно-деліктного провадження. Цікавою є наукова позиція С.С. Гнатюка, який розширює структуру адміністративно-деліктного процесу до проваджень, пов'язаних з процесуальною формою реалізації адміністративної відповідальності. На його думку, адміністративно-деліктний процес можна поділити на види об'єднаних в його межах правозастосовчих проваджень, а саме: провадження у справах про адміністративні проступки, провадження про порушення митних правил, провадження у справах про адміністративну відповідальність

юридичних осіб, провадження у справах про дисциплінарні проступки та інші, які можуть виникати у процесі розвитку законодавства [49, с. 69; 42].

Втім, виникає питання, яким чином С.С. Гнатюк пропонує процесуально закріпити здійснення провадження у справах про адміністративну відповідальність юридичних осіб, якщо Кодексом України про адміністративні правопорушення не встановлено адміністративну відповідальність юридичних осіб як суб'єктів адміністративної відповідальності? Чи є класичними стадії даного провадження? На нашу думку, ні, адже, адміністративна відповідальність юридичних осіб може розглядатися через застосування адміністративно-господарських санкцій і в даному випадку, вважаємо, є неправильним стверджувати про класичну структуру адміністративного провадження.

Отже, узагальнюючи вище викладене, **вважаємо, що адміністративно-деліктний процес складається з трьох частин:**

1. загальна: визначено предмет, мету, завдання, принципи адміністративно-деліктних проваджень, види суб'єктів деліктного провадження, їх права та обов'язки, поняття та види доказів;

2. особлива: юрисдикція суб'єктів; порядок складання та вимоги до оформлення процесуальних актів; порядок застосування заходів забезпечення провадження; особливості процесу доказування; провадження по застосуванню окремих видів адміністративних стягнень;

3. спеціальна: визначає особливості здійснення окремих видів адміністративно-деліктних проваджень, які містяться в Кодексі України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актах, наприклад, адміністративне провадження в справах про адміністративні правопорушення (розділ XIX Митного кодексу України); провадження про порушення митних правил; провадження в справах про порушення митної брокерської діяльності (розділ XIX Митного кодексу України); провадження за порушення норм лісового законодавства (розділ VI Лісового кодексу України); провадження за порушення норм земельного законодавства (розділ

VIII Земельного кодексу України); провадження по притягненню юридичної особи адміністративної відповідальності тощо.

Слід відзначити, що в адміністративній науці існує чимало точок зору щодо видів адміністративно-деліктних проваджень. Укладачі підручника «Суд, правоохоронні та правозахисні органи України» звертають увагу на існування адміністративно-деліктних проваджень в першій інстанції та в другій інстанції [50].

О.В. Кузьменко та В.Г. Чорна визначають два види провадження у справах про адміністративний проступок – звичайне та спрощене. *Звичайне провадження* здійснюється у більшості справ і детально регламентовано чинним законодавством. Воно передбачає складання протоколу – визначає зміст, запобіжні заходи і порядок їх застосування; права і обов'язки учасників провадження; порядок розгляду справ; факти, обставини, що є доказами. *Спрощене провадження* застосовується щодо невеликої кількості правопорушень, прямо передбачених ст. 258 КУпАП. Таке провадження характеризується мінімумом процесуальних дій та їх оперативністю [51, с.567-568].

Дещо інша позиція щодо видів адміністративно-деліктного провадження у А. Т. Комзюк, який виділяє ще й одноособове та колегіальне провадження, а також особливе (в другій інстанції при перегляді постанов суддів і керівників органів Нацполіції по деяким складам адміністративних правопорушень) [52, с. 16].

Систематизуючи погляди науковців-адміністративістів щодо видів адміністративно-деліктних проваджень наведемо найбільш популярні їх види:

1) залежно від інстанційності: в першій інстанції: звичайне, спрощене; в другій інстанції: звичайне, особливе (Н.А. Олефіренко);

2) залежно від процесуальних підстав провадження: а) підставою провадження у справах про адміністративні правопорушення є вчинення такою особою дій, які містять в собі ознаки правопорушення (матеріальна

підстава) і складення протоколу про це компетентним органом (процесуальна підстава); б) провадження, що виникає у зв'язку зі скаргою чи протестом. В даному випадку процесуальною підставою здійснення провадження буде наявність скарги чи протесту на постанову органу адміністративної юрисдикції, що вирішував дану справу у першій інстанції (Н.А. Олефіренко) [41];

3) залежно від механізму виникнення адміністративно-деліктного провадження: а) що виникають безумовно, тобто за кожним фактом виявлення правопорушення, про що було складено протокол; б) що виникають за умови наявності скарги (протесту) у справі про адміністративне правопорушення; залежно від суб'єкта розгляду провадження: провадження в районних (міських) судах; провадження в органах внутрішніх справ; провадження в адміністративних комісіях при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; провадження в виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад і т.п. (В.К. Колпаков) [48, с. 23–30; 53];

4) залежно від кратності розгляду справи: вперше і повторно.

В цілому підтримуючи наведені точки зору щодо видів адміністративно-деліктних проваджень відзначимо, що на нашу думку, їх перелік може бути доповнений:

1) адміністративно-деліктні провадження визначені в Кодексі України про адміністративні правопорушення та ті, які визначені в інших законодавчих актах;

2) за видом стягнення: а) адміністративні стягнення; б) адміністративно-господарські санкції;

3) за кількісним складом учасників розгляду не залежно від категорії суб'єкта розгляду: одноособові, колегіальні.

В той же час, вважаємо, що не потрібно виокремлювати більш подрібнені види адміністративно-деліктних проваджень, наприклад, залежно від виду органу публічної адміністрації, залежно від статусу уповноваженої особи, залежно від сфери виникнення адміністративно-деліктного

провадження тощо, адже, така подрібненість створить захаращеність в чіткості розуміння теоретичних понять в адміністративно-деліктному процесі.

Провадження в адміністративно-юрисдикційному процесі розподіляється на послідовні стадії, кожна з яких виконує певну функцію і характеризується логічною послідовністю дій суб'єктів правозастосування. Ці етапи включають зафіксування правопорушення, ідентифікацію свідків, адміністративне затримання, а також збір пояснень. На деяких стадіях може бути досягнуто завершення провадження, наприклад, при виконанні рішення. Відмінність між стадією та провадженням полягає в тому, що стадія завжди завершується формуванням підсумкового процесуального документа. Також варто зазначити, що адміністративно-юрисдикційне провадження регулюється більшою кількістю процесуальних норм, в порівнянні з окремими стадіями, такими як розгляд справи по суті, які мають менш строге регулювання. Отже, провадження в адміністративно-юрисдикційному процесі є більш комплексним і широким поняттям, ніж окрема його стадія [38, с.17], адже, провадження включає в себе здійснення декількох стадій.

Н. В. Галіцина вказує, що адміністративно-деліктне провадження складається з кількох ключових етапів: спочатку відбувається виявлення та документування протиправної дії (це етап порушення справи), далі йде безпосередній розгляд справи по суті та прийняття відповідного рішення, наступна можлива стадія — це розгляд скарг громадян на винесене рішення, який є необов'язковим, і, нарешті, виконання рішення. Складність завдань, які стоять перед адміністративною юрисдикцією, робить складним і визначення поняття адміністративно-юрисдикційного процесу [38, с.17].

М.П. Мінка виокремлює п'ять стадій даного провадження: I стадія – порушення адміністративного провадження і адміністративне розслідування. II стадія – розгляд справи про адміністративне правопорушення та винесення по ній постанови. III стадія – перегляд справи у зв'язку з оскарженням або опротестуванням постанови по справі. IV стадія – виконання постанови про

накладення адміністративного стягнення [54, с.160]. В.К. Колпаков виокремлює шість стадій провадження у справах про адміністративні проступки: 1) порушення справи; 2) адміністративне розслідування; 3) розгляд справи; 4) винесення постанови; 5) перегляд постанови; 6) виконання постанови [55, с. 301; 53]. І.П. Голосніченко та М.Ф. Стахурський вважають, що цей вид провадження має такі стадії: 1) порушення справи про адміністративний проступок; 2) стадія попереднього адміністративного розслідування; 3) розгляд справи про адміністративні правопорушення й винесення постанови зі справи про адміністративне правопорушення; 4) оскарження й опротестування постанови у справі про адміністративне правопорушення; 5) виконання постанов про накладення адміністративних стягнень [56, с. 155; 57, с.53; 58].

Е.Ф. Демський робить висновок про наявність п'яти стадій цього провадження, а саме: 1) відкриття справи; 2) розгляд справи; 3) винесення постанови у справі; 4) перегляд постанови у справі; 5) виконання постанови у справі [59, с. 449].

Таким чином, на основі аналізу підходів різних авторів до стадій провадження у справах про адміністративні проступки можна визначити загальні етапи, які є характерними для цього виду адміністративного процесу. Таке узагальнення дозволяє виділити ключові компоненти процедури, сприяючи забезпеченню прозорості та ефективності адміністративного судочинства.

Найбільш ґрунтовною з точки зору змісту та побудови Кодексу України про адміністративні правопорушення є наукова позиція Є.М. Ренов, О.В. Кузьменко, А.С. Васильєв, Д.П. Калаянов Д.М. Бахраха, які виокремлюють чотири стадії: 1) адміністративне розслідування; 2) розгляд справи; 3) перегляд рішення чи постанови; 4) виконання рішення чи постанови [51].

При аналізі стадій адміністративно-деліктного провадження важливо враховувати юрисдикційні повноваження органу, який розглядає справу та

відповідно притягує правопорушника до адміністративної відповідальності. У випадках, коли справа розглядається в суді, провадження проходить кілька послідовних стадій: починається з відкриття справи, переходить до розгляду, винесення рішення, можливого його перегляду та завершується виконанням ухваленої постанови.

Якщо ж адміністративне розгляд справи знаходиться у віданні органів публічної адміністрації або посадових осіб, то процес зазвичай розпочинається з адміністративного розслідування. Ця стадія включає детальний збір доказів та фактів, що допомагають усвідомити повний контекст правопорушення. Після завершення розслідування настає етап розгляду справи, де вирішується питання про наявність правопорушення та приймається постанова. Постанова може бути оскаржена, що призводить до можливого перегляду рішення. Якщо протягом встановленого терміну оскарження не відбувається, рішення набирає законної сили і виконується.

Особливу роль відіграє попередня підготовка та проведення адміністративного розслідування, оскільки якість і ретельність цього етапу визначає успіх всього адміністративно-деліктного провадження. На стадії порушення справи фіксуються всі значимі обставини та збираються необхідні докази, що підготовляють основу для наступних етапів розгляду та винесення рішень. Така структурована система стадій дозволяє забезпечити законність і справедливість процесу адміністративного провадження [60, с.85].

Підставою її порушення є дані, які з достатньою ймовірністю свідчать про наявність ознак проступку, тобто такою підставою виступає факт вчинення адміністративного правопорушення. Вона складається з наступних етапів: - порушення справи; - з'ясування причин і обставин вчинення правопорушення, виявлення винних, спричиненої шкоди тощо; - процесуальне оформлення результатів розслідування; - направлення матеріалів для розгляду справи за підвідомчістю [54, с.162-163].

Як слушно зазначає М.Я. Масленніков, в абсолютній більшості випадків у процесі попередньої підготовки у справах здійснюється комплекс процедурно-процесуальних дій, в ході яких провадиться встановлення факту провини, його фіксація, визначається коло можливих доказів, вирішується питання про направлення справи для розгляду по суті органу, правомочному приймати рішення про застосування передбачених законом заходів адміністративного стягнення. Від повноти, всебічності та об'єктивності попередньої правової оцінки факту провини та обставин його вчинення залежить правильність юридичної кваліфікації правопорушення, а зрештою - правильність, обґрунтованість та справедливість рішення (постанови) у справі. У своїй сукупності ці фактори забезпечують соціальну ефективність законодавства про адміністративні правопорушення та правовиховне значення провадження у таких справах [38, с.54].

Отже, коли уповноважена особа встановлює факт вчинення адміністративного правопорушення, визначаючи наявність як об'єктивних, так і суб'єктивних елементів цього порушення, це стає основою для ініціювання стадії розгляду справи про адміністративні правопорушення.

У деяких випадках ця стадія «зливається» з наступною - зі стадією розгляду справ по суті, наприклад, ч.3 ст.222 Кодексу України про адміністративні правопорушення, - уповноваженими працівниками підрозділів Національної поліції штраф може стягуватися на місці вчинення адміністративного правопорушення незалежно від розміру виключно за допомогою безготівкових платіжних пристроїв; ч.3 ст.238 Кодексу України про адміністративні правопорушення, - державними інспекторами ветеринарної медицини міст, районів, районів у містах, завідуючими лабораторіями ветеринарно-санітарної експертизи на ринках штраф може стягуватися на місці з громадян у розмірі трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, з фізичних осіб - підприємців, уповноважених осіб, посадових осіб - у розмірі дев'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; ч.3 ст.242 Кодексу України про адміністративні

правопорушення, - керівниками, заступником керівника з питань мисливського господарства, головними лісничими, головними мисливствознавцями, державними районними мисливствознавцями, керівниками, головними лісничими, лісничими, головними мисливствознавцями, мисливствознавцями держлісгоспів, інших державних лісогосподарських підприємств, а також державних лісомисливських та державних мисливських господарств штраф до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за правопорушення, передбачені частиною першою статті 85 цього Кодексу, може стягуватися на місці [28, ч.3, ст.242].

Відповідно, в таких випадках протоколи не складаються, коли відповідно до закону штраф накладається і стягується, а попередження оформлюється на місці вчинення правопорушення (ст.258 Кодексу України про адміністративні правопорушення). У разі складення протоколу на місці вчинення правопорушення, уповноважена особа повинна негайно вручити адміністративний протокол. Втім, особа, якій вручено постанову про накладення адміністративного стягнення має право на її оскарження у строки встановлені в ст.ст. 288-289 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Отже, протокол про адміністративне правопорушення є головним документом на всіх стадіях провадження, який не тільки закріплює факт правопорушення та є підставою для його розгляду, але й містить всю негативну інформацію про проступок. Протокол складається у двох примірниках. Оригінал протоколу надсилається посадовій особі, яка буде розглядати справу про адміністративне правопорушення, а копія надсилається рекомендованим листом або вручається особисто правопорушнику. Таким чином, у певному сенсі протокол про адміністративне правопорушення є «обвинувальним документом» [61, с.433].

Окрему увагу, ми б хотіли звернути на відсутність ознаки вичерпності в переліку суб'єктів, які уповноважені складати адміністративний протокол. Так ст. 254 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначено,

про вчинення адміністративного правопорушення уповноваженими на те посадовою особою або представником громадської організації чи органу громадської самодіяльності складається протокол.

Водночас, ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення наведено перелік органів та їх посадових осіб, які уповноважені складати протокол. Відзначимо, що їхня кількість становить 98 видів органів та їх посадових осіб. Втім, не дивлячись на таке широке коло суб'єктів, які уповноважені складати адміністративний протокол законодавець в ст.255 встановив, що «у випадках, прямо передбачених законом, протоколи про адміністративні правопорушення можуть складати також посадові особи інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування і представники органів самоорганізації населення», тобто даний перелік є невичерпним. На нашу думку, відсутність вичерпного переліку суб'єктів, який і так є досить об'ємним та чисельним ускладнює можливість визначення законності дій відповідного суб'єкта при складанні адміністративного протоколу. Тому, ми все ж таки вважаємо, що законодавець повинен зробити даний перелік виключним.

В той же час, не ясно, на підставі яких правових приписів визначається правомочність відповідної особи на складання протоколу. Адже, в законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах, які визначають компетенцію та повноваження суб'єктів визначених в ст.255 Кодексу України про адміністративні правопорушення не у всіх випадках визначено право даного суб'єкта складати адміністративний протокол. Також відзначимо, що кваліфікованість, грамотність та юридична обізнаність особи при його складанні відіграє вирішальну роль в подальшому розгляді адміністративної справи. Водночас, не належне оформлення протоколу є підставою для його повернення на доопрацювання та прийняття рішення про не притягнення особи до адміністративної відповідальності. Саме тому, на нашу думку, є обов'язковим закріпити в законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах, які визначають адміністративно-правовий

статус суб'єктів визначених в ст.255 Кодексу України про адміністративні правопорушення права складати адміністративний протокол, в той же час, якщо закріплення даного положення є неможливим, то пропонуємо виключити їх з переліку суб'єктів, які уповноважені складати адміністративний протокол. Також на законодавчому рівні, на нашу думку, варто вирішити питання про настання правових наслідків у випадках складання протоколів про адміністративні правопорушення неправомочними особами.

Разом з тим, зазначимо, що ще одним актуальним питанням є полікомпетентність суб'єкта, який складає адміністративний протокол. Тобто, один суб'єкт, який визначений в ст.255 Кодексу України про адміністративні правопорушення має право одразу по декільком категоріям адміністративних правопорушень складати протокол, наприклад, за вчинення адміністративного правопорушення передбаченого ст.164 Кодексу України про адміністративні правопорушення мають право складати адміністративний протокол: 1) національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації; 2) фінансові органи; 3) органи Служби безпеки України; 4) органи Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; 5) уповноважені особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, та його територіальних органів; 6) уповноважені особи органів рибоохорони; 7) уповноважені особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, органів ліцензування.

На стадії порушення справи під час складання протоколу вирішується питання про юридичну кваліфікацію провини. Інакше кажучи, «правозастосовний процес починається з вибору норми, відповідно до якої кваліфікуються факти, тобто йде від норми до життєвих фактів» [46].

У стадії порушення справи та проведення попередньої підготовки щодо неї важливо дати правильну попередню оцінку зібраним у справі доказам. Якщо вони суперечливі, необхідно отримати письмові пояснення від особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, потерпілого та свідків та вжити передбачених законом заходів щодо забезпечення їх явки до органу, який правомочний розглянути справу по суті. З метою забезпечення правильного застосування законодавства про адміністративні правопорушення посадові особи, правомочні порушувати провадження у таких справах та проводити попередню підготовку по них, повинні звертатися до керівних роз'яснень відповідних відомчих органів. При направленні справи на розгляд по суті необхідно правильно визначати підвідомчість, оскільки система органів, правомочних розглядати такі справи, дуже складна. Множинність органів адміністративної юрисдикції пов'язана з множинністю та різноманітністю адміністративних правопорушень [38, с.71].

Розгляд справи про адміністративне правопорушення та винесення по ній постанови – це основна стадія провадження в справах про адміністративні правопорушення, в ній вирішуються найважливіші завдання провадження. Вона включає такі етапи, як: - підготовка справи до розгляду та слухання справи; - аналіз зібраних матеріалів про обставини справи; - прийняття постанови по суті справи; - доведення змісту цієї постанови до відома правопорушника [54, с.167].

Ця стадія у провадженні у справах про адміністративні правопорушення є центральною. На цій стадії провадження діяльності органів адміністративної юрисдикції та його посадових осіб носить найбільш чітко виражений процесуальний характер, який визначається предметністю завдань провадження (ст. 245 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Саме на стадії розгляду справи про адміністративні правопорушення перевіряється дієвість адміністративно-юрисдикційних

норм і правил, що поки що містяться у численних законодавчих та інших нормативних актах.

На стадії розгляду справ про адміністративні правопорушення перевіряється логічна та психологічна основа всього правозастосування, а також обґрунтованість нормативного встановлення адміністративної відповідальності за конкретні види протиправних діянь. Тому на цій стадії дуже важливо забезпечити правовий характер дій учасників адміністративно-юрисдикційного процесу [38, с.75].

Ст.277 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлені такі строки розгляду справ про адміністративні правопорушення: 15 днів з дня одержання органом (посадовою особою), правомочним розглядати справу, протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи; 7 днів; 5 днів; 3 дні; невідкладно після виявлення правопорушення та отримання відомостей про суб'єкта цього правопорушення. Знову ж таки, акцентуємо увагу, що зазначені строки можуть бути доповнені, адже, законодавець встановлює, що «законами України може бути передбачено й інші строки розгляду справ про адміністративні правопорушення».

Наступною стадією є стадія оскарженні прийнятої постанови (рішення) по справі. Постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено прокурором, особою, щодо якої її винесено, а також потерпілим. Постанову можна оскаржити до: відповідної ради або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, у порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України, з особливостями, встановленими Кодексом України про адміністративні правопорушення; виконавчих органів, що виконують їх повноваження) сільської, селищної, міської ради - у відповідну раду або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, у порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України, з особливостями, встановленими Кодексом України про адміністративні

правопорушення; у вищестоящий орган (вищестоящий посадовій особі) або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, у порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України, з особливостями, встановленими Кодексом України про адміністративні правопорушення [28, ст.288].

Орган (посадова особа) при розгляді скарги на постанову по справі про адміністративне правопорушення перевіряє законність і обґрунтованість винесеної постанови і приймає одне з таких рішень: 1) залишає постанову без зміни, а скаргу без задоволення; 2) скасовує постанову і надсилає справу на новий розгляд; 3) скасовує постанову і закриває справу; 4) змінює захід стягнення в межах, передбачених нормативним актом про відповідальність за адміністративне правопорушення, з тим, однак, щоб стягнення не було посилено [28, ст.293].

Постанова судді у справах про адміністративне правопорушення набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, за винятком постанов про застосування стягнення, передбаченого статтею 32 або 32-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Постанова судді у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржена протягом десяти днів з дня винесення постанови особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, її законним представником, захисником, потерпілим, його представником, а також прокурором. За наслідками розгляду апеляційної скарги суд апеляційної інстанції має право: 1) залишити апеляційну скаргу без задоволення, а постанову без змін; 2) скасувати постанову та закрити провадження у справі; 3) скасувати постанову та прийняти нову постанову; 4) змінити постанову [28, ст.294].

Завершальною стадією справи про адміністративне правопорушення є стадія виконання постанови про накладення адміністративного стягнення.

Її сутність полягає в практичній реалізації адміністративного стягнення призначеного правопорушнику постановою. Від того, як послідовно

реалізовано постанову про адміністративне стягнення, наскільки справу доведено до завершення залежить рівень ефективності боротьби з адміністративними правопорушеннями, їх попередження, результативність виховання громадян в дусі точного та неухильного дотримання законів. Лише за умов реального виконання накладеного адміністративного стягнення спрацьовує механізм його впливу на свідомість правопорушника, практично забезпечується дотримання одного з головних правових принципів – невідворотності покарання. І навпаки, невиконання накладених стягнень робить всю попередню процедуру провадження малоефективною, веде до дискредитації рішень уповноважених органів, а у порушника виникає почуття безкарності, внаслідок чого він нерідко знову стає на шлях вчинення правопорушень [54, с.180]. Постанова про накладення адміністративного стягнення підлягає виконанню з моменту її винесення,

Втім, ст.303 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлені випадки не виконання постанови по справі, а саме: не підлягає виконанню постанова про накладення адміністративного стягнення, якщо її не було звернуто до виконання протягом трьох місяців з дня винесення. В разі оскарження постанови перебіг строку давності зупиняється до розгляду скарги. У разі відстрочки виконання постанови відповідно до статті 301 Кодексу України про адміністративні правопорушення перебіг строку давності зупиняється до закінчення строку відстрочки. Законами України може бути встановлено й інші, більш тривалі строки для виконання постанов по справах про окремі види адміністративних правопорушень [28, ст.294].

1.3. Принципи адміністративно-деліктного процесу

Адміністративно-деліктний процес здійснюється на засадах визначених в Конституції України та нормах адміністративно-деліктного законодавства, що визначають законодавчі засади притягнення суб'єкта до адміністративної

відповідальності. В юридичній науці засади побудови адміністративно-деліктного процесу отримали назву принципів.

Категорія «принципи» різними дослідниками розкривається по-різному, залежно від того, що покладено в основу та в якій науці досліджується дана правова категорія.

З філософської точки зору принципи визначають та розкривають закономірності, що формують основу загального процесу пізнання або конкретної галузі знань [62, с.529;].

Так, на думку М. М. Марченка, принципи права, залежно від: сфери дії (сфери поширення) поділяються на: загально-правові; міжгалузеві; галузеві; інститутів права; типу права – на властиві робовласницькому праву; властиві феодальному праву; властиві капіталістичному праву; властиві соціалістичному праву; властиві праву, перехідному від одного типу права до іншого; характеру принципи права – на: соціально-економічні; політичні; ідеологічні; етичні; релігійні; спеціально-юридичні (принцип законності, рівності, справедливості та ін.) [63, с.95].

В. М. Карташов, уважає, що залежно від способів їхнього зовнішнього вираження в тих чи інших формально-юридичних джерелах виділяють принципи права, закріплені в: міжнародних нормативно-правових актах і договорах; конституціях; конституційних законах; звичайних законах; підзаконних актах [64, с.230].

На нашу думку, цілісною та концептуальною є позиція теоретиків адміністративного права, які вважають, що принципи права – це основні вихідні положення (ідеї) та закономірності з яких випливає сутність, призначення та напрямок розвитку явища, яке ми розглядаємо. В.Г. Чорна в своєму дисертаційному дослідженні акцентує увагу, що багато науковців та вчених ототожнюють такі правові явища як «правові принципи» та «принципи права». Так, окремими авторами [65, с.95; 66, с.62] терміни «принципи права» та «правові принципи» використовуються (уживаються) як синоніми, що, на наш погляд, є неправильним, оскільки зазначені терміни

є словесними позначеннями відмінних, хоча і близьких, понять. Принцип в словниковій літературі тлумачиться як: 1) основне, вихідне положення теорії; керівна ідея, основне правило; 2) внутрішнє переконання, погляд на речі, що визначають норму поведіння; 3) основа пристрою, дії механізму, приладу, установки [67, с.21]. Цілковито погоджуємося з В.О. Котюком, що в теорії права існують два терміни «принципи права» і «правові принципи», які відрізняються один від одного, а також що правові принципи – це перш за все категорії суспільної свідомості і вони далеко не завжди виражені в системі права [68, с.30-33; 69; 70].

Правові принципи науковці визначають наступним чином.

О.В. Зайчук, правові принципи представляють собою основні ідеї, які лежать в основі правової системи, а також їх відображення у різних компонентах цієї системи. Ці принципи втілюються в правосвідомості суспільства, закріплюються у нормативних актах, враховуються при структуруванні та функціонуванні організаційних структур правової системи, а також у процесах правотворення та правозастосування. Суть і мета правового принципу полягають в тому, щоб забезпечити його належне втілення у відповідних компонентах правової системи у формі і обсязі, які дозволяють досягти його максимально повної об'єктивізації у суспільних відносинах, що в кінцевому результаті сприяє визнанню його об'єктивності [71]. Втім, на нашу думку, принципи права та правові принципи є не синонімічними категоріями і наша увага безпосередньо буде присвячена лише принципам права як основоположній правовизначальній характеристиці.

Як основні вихідні положення, що юридично закріплюють об'єктивні закономірності суспільного життя принципи прав визначив А.М. Колодій [72, с.186].

Схожа точка зору щодо змісту принципів права і у Сухонос В. В., який визначає *принципи права* як основні теоретичні ідеї, що відбивають об'єктивні закономірності розвитку суспільства і держави [73, с.40].

На думку О.М. Бандурки, *принципи права* – це загальні положення, тобто специфічні для даної галузі права ідеї, загальні моменти, що характеризують її з погляду змісту. Принципи і загальні положення додають галузі особливого вигляду [74, с.209].

Отже, з огляду на вищезазначені твердження вбачається логічним визначити, що правові принципи та принципи права співвідносяться між собою як ціле та частина. На підтвердження цьому наведемо класифікації теоретиків права, які в запропонованих класифікаціях визначають, що «принципи права» є похідним поняттям.

Так, правові принципи в залежності від компонентів правової системи класифікував наступним чином: 1) у статичній правовій системі: - принципи права (у прив'язці до нормативного компоненту правової системи; - принципи організації, функціонування та взаємодії органів влади (у прив'язці до організаційного компоненту правової системи); - принципи правової сфери (у прив'язці до ідеологічного компоненту); б) у динамічній правовій системі: - принципи правотворчості; - принципи правореалізації [71, с.59].

З метою поглибленого дослідження, встановлення місця принципів адміністративно-деліктного процесу серед правових принципів та запропонування власної класифікації даного явища, на нашу думку, буде доцільно звернутися до класифікації саме принципів права.

М.В. Цвік принципи права, *залежно від сфери дії (сфери поширення)* поділяються на: - загально-правові; - міжгалузеві; - галузеві; - інститутів права [75, с.23-24]; *залежно від типу права* на: - властиві рабовласницькому праву; - властиві феодальному праву; - властиві капіталістичному праву; - властиві соціалістичному праву; - властиві праву, перехідному від одного типу права до іншого; *залежно від характеру* принципи права поділяються на: - соціально-економічні; - політичні; - ідеологічні; - етичні; - релігійні; - спеціально-юридичні (принцип законності, рівності, справедливості та ін.) [75, с.23-24].

В.Г. Чорна, вважає, що *залежно від способів їхнього зовнішнього вираження* в тих чи інших формально-юридичних джерелах виділяють принципи права, закріплені в: - міжнародних нормативно-правових актах і договорах; - конституціях; - конституційних законах; - звичайних законах; - підзаконних актах [76, с.230]. Втім, вважаємо, що більш коректнішим буде виокремлення принципів, які закріплені в міжнародних та нормативно-правових актах за критерієм юридичної сили даних актів. Адже, не зовсім зрозуміло, які на думку автора є конституційні закони, а які звичайні?

Так, на основі критерію, запропонованого автором, можна класифікувати принципи адміністративно-деліктного процесу на наступні категорії: принципи, закріплені в міжнародних правових актах, які встановлюють основи захисту прав, свобод та інтересів особи від неправомірного притягнення до адміністративної відповідальності; принципи, що містяться в Конституції України і визначають загальні основи адміністративно-деліктного процесу; а також принципи, викладені в спеціалізованому адміністративному законодавстві, наприклад, в Кодексі України про адміністративні правопорушення, який окреслює ключові аспекти притягнення особи до адміністративної відповідальності і захисту її прав, незалежно від застосування адміністративних санкцій.

Отже, на нашу думку, **принципи адміністративно-деліктного процесу** – *це фундаментальні закономірності, які служать основою для інституту адміністративної відповідальності, визначаючи причини та процедуру притягнення особи до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення на всіх етапах провадження у справах про адміністративні порушення.*

Принципи, що застосовуються у справах про адміністративні правопорушення, інтегрують конституційні гарантії, які забезпечують дотримання прав, свобод та інтересів фізичних осіб, а також вимагають від осіб нести відповідальність за вчинені ними порушення. Навіть у разі вчинення адміністративного правопорушення, особа зберігає свої права.

Далі розглянемо ключові аспекти, які регулюють процес притягнення особи до адміністративної відповідальності та окреслимо основні принципи, якими керується законодавство у цьому контексті.

Ю.А. Тихомиров виокремлює такі принципи адміністративно-деліктного процесу: рівність, відкритість, зовнішнє спостереження, доказовість.

Слід відзначити, що даний принцип чітко визначений в ст.24 Конституції України та ст.248 Кодексу України про адміністративні правопорушення, де задекларовано, що розгляд справи про адміністративне правопорушення здійснюється на засадах рівності перед законом і органом (посадовою особою), який розглядає справу, всіх громадян незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови та інших обставин [77; 28].

Наступним принципом Ю.А. Тихомиров називає принцип відкритості розгляду адміністративної справи. Так, ст.249 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначено, що справа про адміністративне правопорушення розглядається відкрито, крім справ про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, безпеки на автомобільному транспорті, зафіксованих за допомогою засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі в автоматичному режимі, справ про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 132-2 Кодексу та, про порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису), та випадків, коли це суперечить інтересам охорони державної таємниці. З метою підвищення виховної і запобіжної ролі провадження в справах про адміністративні правопорушення такі справи можуть розглядатися безпосередньо в трудових колективах, за місцем навчання або проживання порушника [28, ст.249; 70].

Окремим принципом Ю.А. Тихомиров називає здійснення прокурорського нагляду за виконанням законів під час провадження у справах про адміністративні правопорушення. Втім, на нашу думку, це не є принципом провадження, а є засобом забезпечення чіткого і неухильного дотримання вимог закону на кожній стадії провадження, а необхідність здійснення нагляду є реалізацією принципу законності провадження.

Принцип доказовості визначається як необхідність сторін провадження надавати будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку органи (посадові особи) встановлюють наявність або відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи у її вчиненні та інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: протоколом про адміністративне правопорушення, поясненнями особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, показаннями потерпілого, свідків, висновком експерта, показаннями спеціальних технічних засобів, речовими доказами, протоколом про вилучення речей та документів, а також іншими документами. Орган (посадова особа) оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному та об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом та правосвідомістю [34; 28, ст.251].

В.К. Колпаков досліджуючи адміністративно-деліктний феномен в адміністративному праві визначає, що принципами, на яких ґрунтується адміністративно-деліктний процес є: 1) принцип законності; 2) принцип охорони інтересів держави і особи; 3) принцип публічності (офіційності); 4) принцип самостійності і незалежності суб'єктів юрисдикції у прийнятті рішень; 5) принцип гласності; 6) принцип сполучення диспозитивності і імперативності; 7) принцип рівності учасників процесу перед законом; 8) принцип оперативності та економічності; 9) принцип провадження процесу національною мовою; 10) принцип встановлення об'єктивної (матеріальної) істини; 11) принцип права на захист [53, с.19-23].

С. В. Ківалов та Л. Р. Біла виокремлює принципи: законності; рівності громадян перед законом і органом, що розглядає справу; об'єктивної істини; охорони інтересів особи і держави; офіційності адміністративного процесу; гласності; здійснення процесу державною мовою і забезпечення права користуватися рідною мовою; презумпції невинності та правомірності дій громадян; швидкості та економічності процесу; самостійності в прийнятті рішення [23, с.51].

Т.П. Мінка наводить авторську систему принципів адміністративно-деліктного процесу, а саме: принцип верховенства права, принцип законності, принцип правової рівності, принцип охорони інтересів особи та держави, принцип офіційності, принцип об'єктивної істини, принцип гласності, принцип здійснення процесу державною мовою, принцип презумпції невинуватості та правомірності дій громадян, принцип швидкості та економічності процесу, принцип самостійності [54, с.28-31].

С.С. Гнатюк виокремлює наступні принципи адміністративно-деліктного процесу: принцип об'єктивного та неупередженого розгляду справи, принцип оперативності (швидкості) провадження у справах про адміністративні проступки, принцип відкритого розгляду справи про адміністративні проступки, принцип презумпції невинуватості, принцип рівності учасників провадження [57, с.88, 90, 95, 99, 106].

М.А. Лапіна називає принципи всебічності та повноти дослідження всіх обставин справи (означає, що мають бути з'ясовані всі існуючі значення факторів для правильного розгляду справи); принцип об'єктивності (виявляється у з'ясуванні всіх необхідних обставин без упередженості та упередженості до розгляду справи); принцип законності [29, с.67].

М.Я. Масленніков називає наступні принципи адміністративно-юрисдикційної діяльності в провадженнях в справах про адміністративні правопорушення: законності, об'єктивної (матеріальної) істини, змагальності, публічності (гласності), всебічності, безпосередності,

національної мови, забезпечення права на захист, участі громадськості [38, с.23].

На нашу думку, система принципів адміністративно-деліктного процесу є значно ширшою. Саме тому, наведено їх види та розкриємо зміст.

Ст. 7 визначено, що ніхто не може бути підданий заходу впливу в зв'язку з адміністративним правопорушенням інакше як на підставах і в порядку, встановлених законом. Проведення в справах про адміністративні правопорушення здійснюється на основі суворого додержання законності. Застосування уповноваженими на те органами і посадовими особами заходів адміністративного впливу проводиться в межах їх компетенції, у точній відповідності з законом. Додержання вимог закону при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення забезпечується систематичним контролем з боку вищестоящих органів і посадових осіб, правом оскарження, іншими встановленими законом способами. Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення шляхом реалізації повноважень щодо нагляду за додержанням законів при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [28, ст.7].

Даний принцип характеризується як режим відповідності суспільних відносин, що виникають у цій сфері, законам і підзаконним актам держави, атмосфера взаємодії та взаємостосунків держави й громадян.

В.К. Колпаков відзначає, що гарантії додержання вимог закону при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення забезпечуються через: а) систематичний контроль з боку вищестоящих органів і посадових осіб; б) здійснення прокурорського нагляду; в) правом оскарження; г) іншими встановленими законом способами. Цей принцип виражає адміністративно-деліктний процес як суто юридичну діяльність, що здійснюється тільки на основі спеціальних процесуальних норм [53, с.19-23].

Принцип охорони інтересів держави і особи вказує на демократизм адміністративного процесу. Органи, що розглядають індивідуальні справи і приймають за ними рішення, зобов'язані забезпечити захист інтересів держави, громадського порядку, прав і свобод особи, інтересів підприємств, організацій, закладів. Громадянам надається юридична допомога, вони можуть користуватися послугами адвоката. Так, ст.ст. 29, 59, 131-2 Конституції України Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника. Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура [77; 78].

В той же час, особа, яка притягається до адміністративної відповідальності в межах адміністративно-деліктного процесу наділяється правом на отримання послуг адвоката чи фахівця в галузі права. Так, ст.ст.268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначено, що при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи [28].

Послідовне, повне і неухильне врахування інтересів держави і особи безпосередньо відображається на ефективності адміністративно-деліктного процесу і є обов'язком будь-якого органу або посадової особи, що розглядає і вирішує адміністративну справу. До їх завдань входить також обов'язок стежити за належним використанням сторонами своїх прав, щоб це не зашкодило інтересам держави й учасників процесу [53, с.19-23; 79].

Принцип публічності (офіційності) полягає, по-перше, в тому, що провадження в справах про адміністративні проступки об'єктивують один з

публічних (офіційних) видів відповідальності. Ознаками її публічності є: міри адміністративної відповідальності встановлюються державою; ініціатива щодо порушення справи належить представникам публічної влади; усі стадії провадження носять публічний характер. Принцип самостійності та незалежності суб'єктів юрисдикції у прийнятті рішень полягає у тому, що вони приймають рішення: а) самостійно, тобто не можуть поділити свій обов'язок і відповідальність щодо прийняття рішення з будь-яким іншим органом (посадовою особою); б) незалежно, тобто у межах установлених повноважень і без посилання на оцінки обставин справи не визначеними на законних підставах суб'єктами. Ще один принцип, який виділяють в адміністративно-деліктному процесі є принцип оперативності й економічності адміністративно-деліктного процесу, який забезпечується: а) встановленням строків вирішення справ з урахуванням складнощів конкретних проваджень; б) уведенням спрощених проваджень (накладення стягнення на місці вчинення проступку без складання протоколу), що забезпечує економію коштів і часу. [53, с.19-23; 79].

Наступним принципом адміністративно-деліктного процесу слід виокремити принцип державної мови. Так, ст.9 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» визначено коло осіб, які зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків. До їх числа належать, зокрема: службовці державних органів та органів місцевого самоврядування; судді, які обрані чи призначені відповідно до Конституції України та здійснюють правосуддя на професійній основі, члени та дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, члени Вищої ради правосуддя; адвокати та ін. [80, ст.9]. А ст.14 даного Закону взагалі визначено, що: «у судах України судочинство провадиться, а діловодство здійснюється державною мовою. У судовому процесі може застосовуватися інша мова, ніж державна, у порядку, визначеному процесуальними кодексами України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Суди ухвалюють рішення та оприлюднюють їх державною мовою у порядку, встановленому законом. Текст судового рішення складається з урахуванням стандартів державної мови [80, ст.14]. Даний принцип адміністративно-деліктного процесу зумовлений можливістю різних категорій фізичних осіб бути учасниками адміністративного провадження в справах про адміністративні правопорушення.

Ще одним принципом, адміністративно-деліктного процесу є принцип установлення об'єктивної (матеріальної) істини. Уповноважені особи зобов'язані під час здійснення адміністративного провадження з'ясувати всі обставини справи та в межах своєї компетенції зібрати, дослідити та оцінити докази. Додержання цього принципу виключає прояви суб'єктивізму зі сторони юрисдикційних суб'єктів та забезпечує прийняття справедливого рішення.

Наступним принципом є принцип права на захист. Даний принцип реалізується в межах забезпечення державою особі, яка потребує правової допомоги її надання. В даному випадку мова йде не лише про первинну правову допомогу, але й вторинну. Ст.3 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» визначено, що право на безоплатну правову допомогу – гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу [81]. Перелік осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу визначені в ст.14 даного Закону.

Важливим принципом адміністративно-деліктного процесу є принцип права на оскарження дій органів і посадових осіб щодо притягнення до адміністративної відповідальності, а також судових рішень. Право на оскарження будь-яких дій і рішень у справі про адміністративне правопорушення - одна з найважливіших гарантій захисту прав особи, як

тієї, що притягається до адміністративної відповідальності, так і потерпілого. Це дієвий засіб забезпечення законності та підстава для перевірки обґрунтованості прийнятих по справі рішень і, нарешті, постанови [53, с.19-23].

Наступним принципом, який на нашу думку, варто виокремити є принцип стадійності, тобто провадження в справах про адміністративні правопорушення являє собою структурований процес, послідовний порядок дій уповноважених посадових осіб та суду по притягненню правопорушника до адміністративної відповідальності. Кожна стадія даного провадження визначає перелік процесуальних етапів, які здійснюються на кожній з стадій, тобто встановлює межі процесуальної активності юрисдикційних суб'єктів.

Ще одним принципом адміністративно-деліктного процесу є принцип презумпції невинуватості та правомірності дій громадян. Додержання цього принципу має слугувати основною передумовою для ходу й результатів юрисдикційного адміністративного процесу. Основні риси презумпції невинуватості громадян полягають у тому, що вони відбивають об'єктивне правове становище, що виражає думку держави стосовно винуватості особи або правомірності її дій, а не думку конкретних суб'єктів процесу. Доказування невинуватості або правомірності дій особи є її правом, а не обов'язком. Особу вважають невинною у вчиненні адміністративного правопорушення або її дії вважають правомірними, доки винність особи або неправомірність її дій не буде доведено в установленому законом порядку, а сама постанова або рішення в конкретній справі не повинні ґрунтуватися на припущеннях [54, с.30-31].

Принцип самостійності в прийнятті рішення насамперед виключає будь-яке втручання інших органів і посадових осіб у адміністративно-процесуальну діяльність суб'єктів, уповноважених вести процес. З іншого боку, це дає змогу підвищити відповідальність за прийняття рішень, сприяє їх законності та обґрунтованості. Неухильне проведення в життя цього

принципу не дозволяє органу або посадовій особі перекладати обов'язки щодо вирішення справ, які належать до їх компетенції, на інші, в тому числі, нижчі інстанції. Слід відзначити, що втілення в життя названих принципів адміністративного процесу стає можливим за допомогою спеціально встановлених для цього процесуальних способів і засобів. Вони складають активну характеристику адміністративно-процесуальної діяльності, утворюють її організаційну основу та виступають своєрідним процесуальним інструментарієм [54, с.31].

Наступними принципами, які ми б хотіли виокремити є принцип мотивованості прийнятого рішення та вільного доступу учасників адміністративного провадження до матеріалів адміністративної справи. Так, п.9 постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про судові рішення в адміністративній справі» визначено, що у мотивувальній частині рішення необхідно наводити дані про встановлені судом обставини, що мають значення для справи, їх юридичну оцінку та визначені відповідно до них правовідносини, а також оцінку всіх доказів, з яких виходив суд при вирішенні спору. Визнаючи одні і відхиляючи інші докази, суд повинен це обґрунтувати. Мотивувальна частина кожного рішення повинна мати також посилання на закон та інші нормативні акти матеріального права і у відповідних випадках - на норми Конституції України, на підставі яких визначено права й обов'язки сторін у спірних правовідносинах, на відповідні норми процесуального права, керуючись якими суд встановив обставини справи, права й обов'язки сторін. У мотивувальній частині рішення можуть також використовуватися посилання на рішення Конституційного Суду України, відповідні рішення Верховного Суду України, а також посилання на рішення Європейського суду з прав людини згідно із Законом України від 23 лютого 2006 № 3477-IV "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини". Суди повинні мати на увазі, що саме лише посилання в мотивувальній частині на положення законодавства без належного наведення мотивів застосування певних норм

права або незастосування інших норм, на які посилається сторона при обґрунтуванні своїх вимог, не може вважатися належною юридичною кваліфікацією. У разі необхідності в мотивувальній частині судового рішення може міститися тлумачення правової норми, на підставі якої суд ухвалює рішення або якою керується, а також повинно зазначатися, чому суд не враховує (не застосовує) положення законодавства у разі посилання осіб на такі норми для підтвердження своїх доводів чи заперечень [82].

Отже, пропонуємо до групи загальних принципів провадження в справ про адміністративні правопорушення належать принципи, що визначені в Конституції України та Кодексом України про адміністративні правопорушення. До даної групи принципів, на нашу думку, варто віднести: законності, верховенства права, рівності, відкритості, гласності, поваги до її гідності, персоніфікованості (індивідуалізації) адміністративного стягнення.

Водночас, враховуючи особливості даного виду адміністративного провадження, на нашу думку, існує ще ряд спеціальних принципів. До них ми відносимо: юрисдикційність, доказовість, гарантування надання правової допомоги, публічність, доступність, з'ясування об'єктивної істини, самостійність, економічність і оперативність, державної мови, справедливості, стабільності.

Висновки до розділу 1

Дослідивши адміністративно-деліктне провадження як об'єкт адміністративно-правового дослідження ми прийшли до наступних висновків.

Адміністративний процес – це урегульовані нормами адміністративного права адміністративно-процесуальні відносини, що виникають у публічно-правовій сфері та пов'язані з розглядом і вирішенням індивідуально-конкретних справ. У вузькому, адміністративний процес – це

вид юридичного процесу, що являє собою нормативно визначений порядок процесуальних дій уповноважених суб'єктів, які наділені правом здійснювати владно-управлінські функції та застосовувати адміністративні заходи як сервісного, так і примусового характеру, що створює для суб'єктів юридичні наслідки.

Особливостями адміністративного процесу, що виокремлюють його з-поміж інших видів юридичного процесу є: похідне від матеріальних норм адміністративного права. Всі ці процеси представляють сьогодні самостійні інститути, що відокремилися і сформувалися; адміністративне право – норми матеріального права, а адміністративний процес є наслідком реалізації норм матеріального права; бере участь у прийнятті як нормативних, так і індивідуальних актів публічного адміністрування; динамічне поняття, що являє собою діяльність органів публічної адміністрації під час виконання ними владно-управлінських функцій; об'єднують низку адміністративних проваджень, передбачених відповідним процесуальним законодавством; діяльність, що проходить певні стадії, логічно наступні одна за одною, етапи, в межах яких законодавством передбачено вчинення процесуальних дій; являє собою владно-управлінську юридичну діяльність, тобто суб'єктом здійснення є суб'єкт публічної адміністрації; передбачає наявність спеціального правового регулювання; є стадійним, що передбачає здійснення комплексу процесуальних дій, які закріплюються відповідним процесуальним актом та встановлюють юридичний факт; передбачає застосування необхідних методів та засобів юридичної техніки.

Адміністративне провадження є структурний, логічно визначений порядок процесуальних дій, які здійснюють уповноважений орган, посадові особи в публічно-правовій сфері та оформлюється у формі юридичного акту, який засвідчує юридичні наслідки.

Доведено, що адміністративно-деліктне провадження має подвійну природу, адже, суб'єктом вирішення даної індивідуальної конкретної

справи може бути суд загальної юрисдикції та уповноважені органи публічної адміністрації та їх посадові особи.

Визначено, що місце адміністративно-деліктного провадження в системі адміністративного процесу зумовлено наступним: 1) є структурним елементом адміністративних проваджень, які мають деліктну основу та управлінський характер; 2) якщо суб'єктом розгляду справи є суд, то можна вести мову про адміністративно-судочинську природу, якщо суб'єктом є центральний орган виконавчої влади, то дане провадження має адміністративно-юрисдикційну природу; 3) характерним є наявність двох форм розгляду: судовий (в порядку звернення до суду загальної юрисдикції) та позасудовий (звернення до широкого кола суб'єктів публічної адміністрації); 4) передбачає застосування примусових адміністративних заходів; 5) виникають між фізичними особами та судом і органами публічної адміністрації; 6) урегульований адміністративно-процесуальними нормами; 7) передбачає прийняття акту індивідуальної дії; 8) негативна реакція з боку держави, що виражається у вигляді застосування адміністративних стягнень.

Запропоновано адміністративно-деліктний процес розуміти як компетентну діяльність суду та органів державної влади, їх посадових осіб, що урегульована адміністративно-процесуальними нормами та здійснюється з метою вирішення конкретної (персоніфікованої) адміністративної справи, що передбачає накладення адміністративного стягнення.

Визначено, адміністративно-деліктний процес складається з трьох частин: 1. загальна: визначено предмет, мету, завдання, принципи адміністративно-деліктних проваджень, види суб'єктів деліктного провадження, їх права та обов'язки, поняття та види доказів; 2. особлива: юрисдикція суб'єктів; порядок складання та вимоги до оформлення процесуальних актів; порядок застосування заходів забезпечення провадження; особливості процесу доказування; провадження по

застосуванню окремих видів адміністративних стягнень; 3. спеціальна: визначає особливості здійснення окремих видів адміністративно-деліктних проваджень, які містяться в Кодексі України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актах, наприклад, адміністративне провадження в справах про адміністративні правопорушення (розділ XIX Митного кодексу України); провадження про порушення митних правил; провадження в справах про порушення митної брокерської діяльності (розділ XIX Митного кодексу України); провадження за порушення норм лісового законодавства (розділ VI Лісового кодексу України); провадження за порушення норм земельного законодавства (розділ VIII Земельного кодексу України); провадження по притягненню юридичної особи адміністративної відповідальності тощо.

Виокремлено види адміністративно-деліктних проваджень: 1) адміністративно-деліктні провадження визначені в Кодексі України про адміністративні правопорушення та ті, які визначені в інших законодавчих актах; 2) за видом стягнення: а) адміністративні стягнення; б) адміністративно-господарські санкції; 3) за кількісним складом учасників розгляду не залежно від категорії суб'єкта розгляду: одноособові, колегіальні.

Принципи адміністративно-деліктного процесу є основні вихідні закономірності, котрі закладено в основу інституту адміністративної відповідальності, що визначають підстави та порядок притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинене нею адміністративне правопорушення на протязі всіх стадій провадження в справах про адміністративне правопорушення.

Запропоновано принципи провадження в справ про адміністративні правопорушення поділити на дві групи: загальні та спеціальні. До групи загальних принципів провадження в справ про адміністративні правопорушення належать принципи, що визначені в Конституції України та Кодексом України про адміністративні правопорушення: законності,

верховенства права, рівності, відкритості, гласності, поваги до її гідності, персоніфікованості (індивідуалізації) адміністративного стягнення. До спеціальних принципів віднесено: юрисдикційність, доказовість, гарантування надання правової допомоги, публічність, доступність, з'ясування об'єктивної істини, самостійність, економічність і оперативність, державної мови, справедливості, стадійності.

РОЗДІЛ 2.

ЕЛЕМЕНТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СВІДКА В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

2.1. Права свідка в адміністративно-деліктному провадженні

Ст.272 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначено, що як свідок у справі про адміністративне правопорушення може бути викликана кожна особа, про яку є дані, що їй відомі які-небудь обставини, що підлягають установленню по даній справі. Втім, дана норма не містить ні визначення свідка як учасника адміністративно-деліктного провадження, ні переліку його прав, що дає можливість для наукових пошуків та дискусій, а також ускладнює можливість законодавчого визначення адміністративно-процесуального статусу даного суб'єкта провадження.

Слово «свідок» походить від лат. «*testis*». В словниковій літературі свідок означає: 1) людину, що особисто була при будь-якій події, подіях, очевидець; 2) особа, яка має відомості про обставини, що мають значення для конкретної цивільної або кримінальної справи, та викликана до суду, до слідчого для надання показань [83].

В юридичній літературі поняття «свідок» кардинально не відрізняється. В.К. Колпаков та В.В. Гордєєв свідком пропонують розуміти особу, якій можуть бути відомі які-небудь обставини, що належать до конкретної адміністративної справи [89, с.36].

Свідок – це особа, яка як очевидець, або внаслідок інших обставин, має відомості про факти, що підлягають встановленню та оцінці в адміністративному процесі [84, с.149].

Свідок є джерелом доказів, причому об'єкт дослідження становлять не самі свідки чи експерти, а дані, які вони повідомляють повноваженій посадовій особі [85, с.105].

Таким чином, **свідок** – це учасник адміністративного провадження, який наділений адміністративно-процесуальною правосуб'єктністю та володіє інформацією по конкретній адміністративній справі.

Свідок має наступні особливості, які зумовлені їх адміністративним статусом: учасником адміністративно-юрисдикційних відносин; має визначений Кодексом України про адміністративні правопорушення обсяг адміністративно-процесуальної правосуб'єктності; добровільний вступ у відносини; є учасником процесу (допоміжним); пояснення свідків є джерелом доказів.

Основною функцією та призначенням свідка є надання показань, висвітлення інформації про юридичні факти, які їй стали відомі при певних обставинах. Цінність показань свідків обумовлена тією обставиною, що вони можуть містити відомості про факти предмета доказування, доказові факти, факти процесуального характеру, а також про причини виникнення адміністративно-правових спорів, факти порушення режиму законності будь-ким із суб'єктів адміністративного процесу. Крім того, вони найчастіше слугують єдиним способом пізнання певних обставин справи, коли вони документально не закріплені й активно використовуються поряд з іншими засобами доказування, надаючи велику переконливість іншим доказам і сприяючи з'ясуванню умов формування останніх [86, с.194].

На думку І.М. Макаря, показання свідка є інформацією про факти, які мають значення для справи [87, с.147].

На думку А.О. Ляша та С.М. Стахівського, найбільш вдалим і правильним є визначення, згідно з яким під показаннями свідка потрібно розуміти повідомлення особи, зроблене в установленому законом порядку, органам суду про відомі їй фактичні обставини, що можуть мати значення у справі [88, с.23].

В.К. Колпаков та В.В. Гордєєв визначають показання свідка в адміністративному судочинстві як відомості, повідомлені особою під присягою, що мають значення для справи [89, с.37]. Натомість, показання

свідків в адміністративно-деліктному провадженні не наділені такою ознакою як «їх виклад під присягою». Адже, їхні показання заносяться в адміністративний протокол. В той же час, якщо свідок викликається в суд під час розгляду справи, то тоді дана ознака застосовується.

На нашу думку, **показання свідків** – це спосіб оприлюднення, повідомлення інформації, яка стала відома особі про юридичні факти по конкретній адміністративній справі, уповноваженим органам державної влади та їх посадовим особам, а також суду.

Показання свідка мають свої процесуальні особливості. Ці особливості досить яскраво виявляються при порівнянні показань свідка з іншими засобами доказування та під час аналізу змісту цих фактичних даних, які в них містяться. Показання свідка характеризуються такими ознаками – це усне, обов'язкове, як правило, публічне повідомлення особою під присягою про обставини, що мають значення для справи, яке, зазвичай, робиться через деякий проміжок часу від події чи дії, які стали відомі свідкові, лише на підставі безпосереднього сприйняття або з указаного ним джерела. У процесуальній літературі немає єдності щодо питання, які саме відомості мають належати до предмета показань свідка [89].

Так, А.А. Самойлович вважає, що предметом показань свідка є обставини, які належать до предмета доказування [90, с.53].

На думку В.В. Гордєєва, зміст цих показань повинні становити лише відомі свідкові фактичні дані [91, с.89].

Предмет показань свідка можуть становити відомості довідкового характеру, які необхідні для з'ясування істотних фактів, їх перевірки та оцінки [91, с.88].

Є.В. Додін досліджуючи зміст та особливості процесу доказування в адміністративно-деліктному процесу, відзначає, що показання свідків в можуть містити відомості довідкового характеру: відомості, що характеризують осіб, які беруть участь у процесі; відомості, необхідні для перевірки та оцінки істотних для справи фактів; відомості про джерела

отримання нових доказів тощо [92, с.64].

Як свідок у справі про адміністративне правопорушення може бути викликана будь-яка особа, якій можуть бути відомі будь-які обставини, що підлягають встановленню у цій справі [34].

Цікавою є точка зору, яку висловлює М.Б. Пчелін. Науковець намагається здійснити розмежування понять «показань свідка» та «суджень свідка». Відзначено, що судження, висловлені свідком, є необхідним компонентом показань не лише свідка, а виключення їх зі змісту показань є вимогою нездійсненою. Тобто показання свідка про будь-які обставини, сприйняті ним, є його судженням про ці обставини. Водночас судження свідка можуть бути результатом його висновків, зроблених на підставі інших відомих йому фактів. Іноді важко визначити межу між повідомленням свідка про відомі йому обставини і його судженнями про ці ж обставини, настільки судження і фактичні дані тісно пов'язані між собою. Це пояснюється тим, що прогалини у сприйнятті та запам'ятовуванні свідок компенсує, іноді сам того не усвідомлюючи, шляхом власних суджень і висновків [93].

Ми також не виключаємо можливість неоднозначного суб'єктивного сприйняття свідком інформації чи подій, очевидцем яких він став. Перед даванням показань свідком у його пам'яті відбувається процес згадування обставин, які відбулися у минулому. В такому випадку може скластися ситуація, коли свідок повністю не пам'ятає обставин, з приводу яких він дає показання. Тоді проблеми у спогадах він може компенсувати на основі отримання додаткової інформації ззовні, власного досвіду, попередніх спостережень. У такому випадку може відбутися перекручування показань, яких необхідно уникати й обирати такі методи допиту, що унеможливлять будь-яке неправдиве показання. Отже, процес формування показань від моменту сприйняття дій чи подій до передачі інформації про них має ряд об'єктивних і суб'єктивних чинників. Існують випадки, коли різні люди, які є учасниками або очевидцями однієї і тієї самої дії чи події, по-різному сприймають і відтворюють її обставини. Це може бути пов'язаним із

внутрішнім ставленням особи до обставин, з особливостями сприйняття, запам'ятовування та відображення отриманої інформації різноманітними суб'єктами [89, с.37-38].

В.К. Матвійчук зазначає, що під час постановки запитань свідку у процесі розгляду справ доцільно дотримуватися таких загальних правил, які вироблені практикою: 1) кожне питання має бути спрямоване на встановлення конкретної обставини справи, на яку сторона посилається у своїх вимогах або запереченнях, або на встановлення джерела, з якого отримано певний доказ; 2) не повинна встановлюватися суб'єктивна думка свідка щодо відомих йому фактів, а має бути знайдене джерело, з якого отримана відповідна інформація; 3) доцільно встановлювати конкретний факт декількома непрямыми питаннями, ніж одним прямим, оскільки це дозволяє робити висновки про факт з декількох відповідей, а не однієї, що дасть можливість отримати точніше уявлення про обставину; 4) кожне запитання ставиться окремо, наступне запитання ставлять лише після відповіді на попереднє. Це дасть змогу ставити запитання несподівано і не дасть можливості свідку «виграти час для обдумування відповіді», а також не відповісти на одне з них і просити повторити найскладніше; 5) усі запитання мають бути поставлені лише в коректній формі; 6) суд повинен відвести запитання, у якому відповідь прямо підказується свідку в змісті запитання і йому можна відповісти на нього «так» чи «ні» [94, с.540]. Дані правила допитування свідка, на нашу думку, варто застосовувати при з'ясуванні обставин справи як в позасудовому розгляді, так і в судовому порядку.

В свою чергу, права свідка можуть бути ширші від загальних прав, які визначені в Кодексі України про адміністративні правопорушення. Наявність більш широкого кола прав та обов'язків, на нашу думку, спричинено їх роллю в адміністративно-деліктному процесі та наявність різних категорій свідків.

Можна вести мову про виникнення додаткових прав, обов'язків та юридичних гарантій свідка в залежності від його правового становища під час розгляду справ про адміністративні правопорушення. Маємо на увазі,

наприклад, поєднання статусу свідка та викривача в правопорушення передбачених ст. ст. 172⁻⁴ - 172⁻⁹⁻² Кодексу України про адміністративні правопорушення. Адже, ч.3 ст.272 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначено, що викривач є свідком у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. Викривач має право на збереження конфіденційності інформації стосовно нього під час дачі пояснень по справі. В той же час, правовий статус викривачів як свідків урегульовано розділом XVIII Закону України «Про запобігання корупції».

Так, наприклад, викривач як свідок по адміністративній справі має право на: бути повідомленим про свої права та обов'язки; подавати докази на підтвердження своєї заяви; отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав повідомлення, підтвердження його прийняття і реєстрації; давати пояснення, свідчення або відмовитися їх давати; на безоплатну правову допомогу у зв'язку із захистом прав викривача; на конфіденційність та анонімність; повідомляти про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень без зазначення відомостей про себе (анонімно); у разі загрози життю і здоров'ю на забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла або на відмову від таких заходів; на відшкодування витрат у зв'язку із захистом прав викривачів, витрат на адвоката у зв'язку із захистом прав особи як викривача, витрат на судовий збір; на винагороду у визначених законом випадках; на отримання психологічної допомоги; на звільнення від юридичної відповідальності у визначених законом випадках; отримувати інформацію про стан та результати розгляду, перевірки та/або розслідування за фактом повідомлення ним інформації; отримання інформації [95, ст.53-3, 53-5, 53-6, 53-7].

Ще одним прикладом подвійності статусу свідка є те, що потерпілий може бути допитаний як свідок. Відповідно в даному випадку у особи є права як у потерпілого (ст.269 Кодексу України про адміністративні правопорушення) та як у свідка (ст.271 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Ще одним суб'єктом, якого залучають як свідка є понятій. В юридичній словниковій літературі. Поняті – це сторонні особи, яких запрошують працівники органів досудового розслідування бути присутніми при проведенні обшуку, виїмки, огляду, пред'явленні осіб і предметів для впізнання, відтворенні обстановки і обставин події (слідчий експеримент), опису майна. Поняті засвідчують своїми підписами відповідність записів у протоколі слідчої дії виконаним діям [96].

Поняті залучаються при проведенні уповноваженими особами особистого огляду; огляду речей, ручної кладі, багажу, знарядь полювання і лову риби, добутої продукції, транспортних засобів та інших предметів, за відсутності власника, здійснюється, як правило, за участю двох понять.

Поняті в адміністративно-деліктному процесі та під час здійснення даних заходів забезпечення адміністративного провадження мають право робити зауваження з приводу вчинених процесуальних дій, які обов'язково підлягають занесенню до протоколу.

До речі, варто відзначити, що адміністративно-деліктне законодавство не встановлює вимог, хто може бути понятим, а також обмеження щодо особи, яка може бути залучена в якості понятого та не визначає особливості організації та проведення допиту свідка з числа неповнолітніх чи малолітніх осіб.

Однак, ст.66 Кодексу адміністративного судочинства України визначено, що не можуть бути допитані як свідки: 1) недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі і не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання; 2) особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору, - про такі відомості; 3) священнослужителі - про відомості, одержані ними на сповіді віруючих; 4)

судді та присяжні - про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, яка стала відома судді під час врегулювання спору за його участю; 5) інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди [97, ст.66].

Нажаль, у чинному Кодексі України про адміністративні правопорушення, на відміну від кримінального процесуального законодавства, не відображено специфіки участі медичних працівників в якості свідків у справах про адміністративні правопорушення. По аналогії закону даний аспект визначено в п. 4) частини 2 статті 65 «Свідок» Кримінального процесуального кодексу України, не можуть бути допитані як свідки медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя особи - про відомості, які становлять лікарську таємницю [98].

Цікавою, на нашу думку, є точка зору Н.А. Олефіренко, яка пропонує свідків поділити на декілька категорій. Першою, найбільш вагомою категорією свідків є особи, які стали очевидцями вчинення правопорушення і можуть повідомити дані про обставини його вчинення. Другою категорією свідків є поняті, які відповідно до законодавства посвідчували юридично значущий для адміністративно-деліктного провадження факт (наприклад, провадження огляду та вилучення речей чи документів, або посвідчували факт відмови особи, яка підозрюється у вчиненні правопорушення від підписання протоколу про адміністративне правопорушення). Статусу свідків ця категорія набуває з моменту їх опитування як свідків і складення про це протоколу, або відібрання свідчень. Третьою категорією свідків є особи, які в процесі розслідування та розгляду справи надають інформацію (свідчення) про особу правопорушника, про обставини, що можуть пом'якшувати або обтяжувати адміністративну відповідальність особи. До

таких осіб можна віднести посадових осіб підприємств, установ, організацій (як правило, працівники відділу кадрів), що надають характеристики на осіб, які працюють в їх штаті та підозрюються у вчиненні адміністративного правопорушення; посадових осіб житлових комітетів, що надають свідчення, які характеризують особу-порушника в побуті та інші. До речі такі свідчення вони можуть подавати як самостійно, тобто з ініціативи керівництва підприємств, установ та організації чи на запит органу, який здійснює провадження у справі. Обов'язковість долучення таких свідчень до матеріалів справи та їх врахування під час розгляду і вирішення справи визначена на законодавчому рівні в ст.33 КУпАП, як обставини, що враховуються при накладенні адміністративних стягнень [86, с.194].

О.М. Миколенко свідка як учасника адміністративно-деліктного провадження відносить до групи пасивних суб'єктів [99, с.213].

Основною проблемою практики застосування адміністративно-деліктного законодавства в цьому сенсі є неможливість у багатьох випадках залучення у справах про адміністративні правопорушення осіб, які стали очевидцями вчинення адміністративного правопорушення в якості свідків. Причиною цього є зниження рівня свідомості громадян, їхньої моралі, культури та їхнім бажанням допомогти уповноваженим органам у здійсненні ними своїх функцій. Непоодинокі випадки, коли особа, будучи очевидцем вчиненого правопорушення, відмовляється на звернення посадової особи органу адміністративно-деліктної юрисдикції дати інформацію про обставини його вчинення, тобто виступити свідком у справі, мотивуючи це відсутністю вільного часу, особистою занятістю, а іноді і підтримкою дій порушника та небажанням надати допомогу представнику державного органу [86, с.195].

Під час здійснення адміністративного провадження в справах про адміністративні правопорушення свідок є не просто суб'єктом провадження, а учасником, і відповідно під час надання показів має права, обов'язки та юридичні гарантії, які йому гарантовані державою.

В загальній теорії права суб'єктивне право визначається як міра можливої поведінки суб'єкта в правовідносинах, тобто його обмеження рамками закону» [246, с.37].

Суб'єктивне право - це певна правова можливість, але ця можливість багатопланова, вона включає в себе як мінімум чотири елементи: 1) можливість позитивної поведінки самого уповноваженого, тобто право на власні дії; 2) можливість вимагати відповідної поведінки від правозобов'язаної особи, тобто право на чужі дії; 3) можливість вдатися до державного примусу в разі невиконання протилежною стороною свого обов'язку (домагання); 4) можливість користуватися на основі даного права певним соціальним благом. Характерною рисою суб'єктивного права є міра поведінки, забезпечена не тільки законом, а й обов'язками інших осіб, що виявляються в утриманні від порушення права іншої особи. В іншому випадку це не суб'єктивне право, а проста дозволеність (незаборона), яка впливає з чинного в суспільстві правопорядку за принципом «що не заборонено, те дозволено» [100].

Втім, при дослідженні поняття та видів прав свідка ми повинні розмежовувати суб'єктивні права свідка (в переважній більшості права фізичної особи) та права свідка як учасника адміністративного провадження в справі про адміністративне правопорушення.

На нашу думку, **права свідка** – це система правомочностей особи, якими вона наділена та реалізовує під час адміністративного провадження та надання нею показів (свідчень), що стали їй відомі за об'єктивних підстав про юридичні факти по конкретній адміністративній справі.

Вважаємо, що свідки як учасники адміністративного провадження в справах про адміністративні правопорушення мають визначений Кодексом України про адміністративні правопорушення обсяг правомочностей.

Розкриємо більш детально зміст виокремлених нами прав свідка.

Давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє. Статтею 24 Конституції України визначено, що не може бути привілеїв чи

обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, а ст.248 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначено принцип рівності розгляду справи, в тому числі, незалежно від мови. Свідок, відповідно, має право висловлюватися, відповідати на питання та давати показання по адміністративній справі на рідній для себе мові, при цьому, у разі необхідності повинен бути залучений перекладач.

Перекладач запрошується для розгляду справи за рахунок особи, яка бере участь у справі й ініціювала виклик свідка. Якщо суд викликав такого свідка з власної ініціативи, або у разі звільнення особи від сплати судових витрат чи зменшення їхнього розміру, послуги перекладача компенсуються за рахунок Державного бюджету України [101].

Право користуватися письмовими записами. Дане право реалізовується лише в тих випадках, якщо показання свідка пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими даними, які важко зберегти в пам'яті. Ці записи подаються судові та учасникам справи і можуть бути приєднані до справи за ухвалою суду.

Право відмовитися від давання показань та не свідчити проти себе самого, близьких осіб. Дане право є конституційним правом особи на захист її прав, свобод та інтересів. Так, ст.63 Конституції України визначає, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Свідок, який відмовляється давати показання, зобов'язаний повідомити суд чи уповноважену посадову особу, яка здійснює провадження в адміністративній справі про причини відмови. Відповідно поняття «близькі особи» визначено в Законі України «Про запобігання корупції» члени сім'ї суб'єкта, а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний

дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеного суб'єкта [95].

Право на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду включає в себе право на покриття витрат на проїзд, на оплату житлових приміщень та добові, якщо учасники провадження у справі постійно проживають в іншій місцевості.

Витрати на проїзд включають: а) вартість проїзду до місця виклику і назад до місця постійного проживання; б) страхові платежі з державного обов'язкового страхування пасажирів на транспорті; в) оплату послуг із попереднього продажу проїзних документів; г) витрати на користування постільним приладдям на залізничному транспорті; д) вартість проїзду транспортом громадського користування (крім таксі) до залізничної станції, пристані, аеропорту та автовокзалу. Виплати свідкам здійснюються після виконання ними своїх обов'язків на підставі ухвали судді або посадової особи, у провадженні яких перебуває справа про адміністративне правопорушення та які залучали цих осіб для участі у здійсненні процесуальних дій, за рахунок коштів, передбачених на зазначені цілі судам та органам, що здійснюють провадження у справах про адміністративні правопорушення [29, с.76-77].

Механізм визначення суми компенсації свідкам у разі їх явки до суду для дачі показань визначається Постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 р. № 710 «Про затвердження Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплат винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів».

Свідок має право на збереження середньої заробітної плати за весь час, затрачений ними у зв'язку з явкою та викликом до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення. Особам, які не є працівниками підприємств, установ чи організацій, виплачується компенсація (здійснюється відшкодування) за відрив від звичайних занять. Крім того, всім зазначеним у цьому пункті особам, якщо виконання їх процесуальних функцій пов'язане з перебуванням за межами населеного пункту постійного проживання, компенсуються (відшкодовуються) такі витрати: вартість проїзду до місця виклику і назад; витрати, пов'язані з найманням жилого приміщення. Такі витрати не можуть перевищувати встановлені законодавством норми відшкодування витрат на відрядження [102].

Сума компенсації (відшкодування) за втрачений заробіток обчислюється за кожну годину пропорційно до середньої заробітної плати особи. Загальний розмір виплати не може перевищувати суму, розраховану за відповідний час виходячи із трикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Сума компенсації (відшкодування) за відрив від звичайних занять обчислюється пропорційно до розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому приймається процесуальне рішення або здійснюється процесуальна дія, і не може перевищувати її розміру, обчисленого за фактичні години відриву від звичайних занять. Компенсація (відшкодування) витрат (вартість проїзду до місця виклику і назад, витрати, пов'язані з найманням жилого приміщення, добові) військовослужбовцям, які викликаються до органу досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, як свідки, потерпілі, законні представники потерпілих, цивільні позивачі, представники цивільних позивачів, експерти, спеціалісти, перекладачі, провадиться на вимогу військових частин за встановленими

нормами. Особисто військовослужбовцям ніякі витрати не відшкодовуються [102].

Підписувати та робити зауваження щодо правильності занесення показань до протоколу. Одним з процесуальних документів, що фіксують фактичні обставини в справах про адміністративні правопорушення є пояснення свідків. Пояснення свідка з приводу вчиненого адміністративного правопорушення фіксують працівники поліції зі слів осіб, у яких відбирають пояснення. Його також може заповнювати свідок власноруч за допомогою навідних питань, які ставить посадова особа. Пояснення може бути відібране на місці вчинення правопорушення, у приміщенні поліції, а також за місцем проживання свідків і потерпілого в разі, якщо про адміністративне правопорушення надійшла заява й триває провадження щодо її розгляду [103, с.111].

Офіційно затвердженого бланку пояснення не існує. Тому для зручності в змісті пояснення умовно виокремлюють чотири частини, серед яких:

1. *Загальна частина* інформативного змісту, у якій зазначають такі дані: – дата й місце відібрання пояснення; – посада, звання, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка відбирає пояснення; – відомості про особу, у якої відбирають пояснення (прізвище, ім'я та по батькові зазначають повністю; дата й місце народження; місце проживання; місце реєстрації; контактний номер телефону; місце роботи (найменування підприємства, установи, організації, де працює (її посада) або закладу, де навчається особа);
2. *Частина, у якій особа засвідчує підписом*, що «зі змістом ст. 63 Конституції України (особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом) вона ознайомлена.
3. *Основна частина*, де після слів «по суті поставлених запитань можу пояснити таке:...» особа від власного імені викладає зміст відповідей на такі запитання: – де вона перебувала під час учинення правопорушення; чи могла бути свідком події або потерпілим; – чи знайома з особою правопорушника, протягом якого

часу, у яких відносинах перебуває (якщо сусід, то вказується з якого часу проживає по сусідству); – що відомо про спосіб життя, громадську поведінку правопорушника; – що відомо про подію; – якою була поведінка правопорушника; – чи було заподіяно шкоду якій-небудь особі? 4. *Заключну частину*, у якій засвідчують повноту й достовірність наданої в поясненні інформації, зокрема зазначають: «Із моїх слів записано правильно, доповнень та зауважень немає» _____ (підпис особи, яка отримує пояснення)». Якщо особа складає пояснення власноруч, то під інформацією, викладеною в основній частині, зазначають: «Пояснення складено мною власноруч», що відповідно засвідчується підписом особи [103, с.111-113].

Право на оскарження застосованих до нього заходів забезпечення провадження (наприклад, привід). Застосування заходів забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення може бути застосовано і до свідків. В переважній більшості справ, це адміністративні правопорушення щодо порушення правил дорожнього руку. Разом з тим, свідком має право оскаржити до органу, який уповноважений розглядати дану адміністративну справу чи суду застосування до нього даного заходу. Дане право гарантується ст.55 Конституції України.

Заявляти клопотання під час розгляд адміністративної справи. З огляду на те, що свідок є учасником провадження в справі про адміністративне правопорушення, доцільним вбачається надати йому на рівні з особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілим, експертом, законним представником, захисником права щодо з'явлення клопотань в процесі розгляду справи.

Дана пропозиція неодноразово висвітлювалася науковцями адміністративістами. Так, В.В. Нижнікова одним з видів клопотання називала клопотання свідка про його опитування за місцем проживання або перебування [104, с.157]. Важливість цього права переважно визначається його тісним зв'язком із здійсненням обов'язку з'явитися за викликом посадової особи, що розглядає справу. Неможливість особисто прибути для

давання пояснень найчастіше обумовлена хворобою, інвалідністю особи, яка притягується як свідок, а також її старечою неміччю. Ці об'єктивні причини дуже ускладнюють реалізацію громадянської позиції особи, яка щиро бажає допомогти у вирішенні тієї або іншої адміністративної справи. Ось чому слід вважати цілком виправданими бажання громадянина бути вислуханим і дії, які він здійснює для цього, а саме – активні дії, заявлення клопотання. Також доцільною є пропозиція професора М.М. Тищенка щодо того, що слід ширше використовувати можливість одержання показань свідка за місцем його проживання або перебування. Це сприятиме оперативності вирішення справ, багато в чому дозволить усунути формальний підхід до вирішення конкретних справ [105, с.115].

2.2. Обов'язки свідка в адміністративно-деліктному провадженні

Свідок в адміністративно-деліктному провадженні в силу свого статусу має адміністративно-процесуальні обов'язки, які у нього виникають в конкретній справі. Обов'язки свідків є одним з видів адміністративно-правових заходів забезпечення адміністративно-деліктного провадження, адже, показання свідків сприяє з'ясуванню обставин в справі та, відповідно, встановленню істини по справі.

Юридичні обов'язки мають мотиваційно-спонукальний вплив на поведінку людини. Так, П.С. Лютіков під правовим обов'язком пропонує розуміти усвідомлення узгодженості власної волі суб'єкта права. На його думку, людина організує свою поведінку не лише відповідно до власних інтересів, а й виходячи з висунутих до неї вимог: «Людина діє не так, як спонукають її власні інтереси, вона вважає за необхідне обмежити себе у можливості реалізації інтересів у зв'язку з інтересами інших» [100]. У випадку обов'язків свідка, то на нашу думку, виконання свідком його обов'язків забезпечується з однієї сторони його загальним обов'язком

громадянина повідомити те, що йому стало відомо чи очевидцем чого він став, а з іншої виконання обов'язків свідка спричиняє настання юридичних наслідків для інших учасників адміністративного провадження. Саме тому, при виконанні свого обов'язку свідок повинен усвідомлювати значення та роль своїх показань та свою важливість як учасника.

Н. М. Коркунов під юридичним обов'язком пропонує розуміти вимоги дотримання встановлених юридичними нормами меж співіснуючих інтересів, що впливають з чужого права [64, с. 243]. Г. Ф. Мальцев зазначає, що обов'язок є можливістю поведінки, яка має необхідний характер, тобто належна поведінка одночасно є необхідною [106, с. 71–72]. Так, на відміну від прав обов'язки свідка визначені в ч.2 ст.272 Кодексу України про адміністративні правопорушення, де законодавець визначив, що «на виклик органу (посадової особи), у провадженні якого перебуває справа, свідок зобов'язаний з'явитися в зазначений час, дати правдиві пояснення, повідомити все відоме йому по справі і відповісти на поставлені запитання».

Цікавою є точка зору О. В. Малько та В. В. Субочева, які зазначають, що обов'язок являє собою визначений спосіб реалізації інтересів шляхом впливу на поведінку інших суб'єктів правовідношення. Він спонукає до реалізації законних інтересів, встановлюючи при цьому учасникам таких правовідносин рамки дозволеної поведінки в силу власної поведінки [107, с. 2; 108, с.122-123]. Втім, вважаємо, що коли мова йде про свідка, то в першу чергу, мова йде не про дозволену поведінку, а про необхідну.

*Отже, **обов'язки свідка** – це встановлені законодавством міра можливої та необхідної поведінки особи, яка володіє інформацією по суті справи.*

Обов'язки по своєму змісту є асиметричною категорією по відношенню до прав свідків. Обов'язки не гарантуються державою, а визначаються (регламентуються) законодавцем. Порухення обов'язків спричиняє настання юридичної відповідальності.

Характерно, що процесуальні норми, що застосовуються у цій сфері, формулюються як права для одних учасників розгляду у справах і як обов'язки інших. Але при цьому невиконання таких обов'язків не завжди тягне застосування санкцій. Так, право особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, давати пояснення, заявляти клопотання, брати участь при розгляді справи - це водночас права та обов'язки суб'єкта правозастосування надати названій особі можливість ознайомитись з матеріалами справи, розглянути та по можливості задовольнити клопотання, повідомити про час та місце розгляду справи тощо. Але, з іншого боку, обов'язок суб'єкта правозастосування вчинити зазначені дії, у разі її невиконання, не забезпечується конкретними санкціями. Не завжди забезпечені матеріальними чи процесуальними санкціями порушення обов'язків та іншими учасниками адміністративно-юрисдикційного процесу. Наприклад, свідок у справі про адміністративне правопорушення зобов'язаний з'явитися у вказаний час, дати правдиві свідчення (повідомити все відоме йому у справі та відповісти на поставлені запитання – ч. 2 ст. 272 КУпАП). Не з'явлення свідка до суду у разі його виклику може бути розцінена судом як неповага до суду, за що передбачена адміністративна відповідальність (ч.ч.1,2 ст.185-3 КУпАП).

Водночас, адміністративно-деліктним законодавством передбачені випадки, коли особа може не виконувати частину чи всі обов'язки в якості свідка. Зокрема, особа може не свідчити про членів своєї сім'ї та близьких осіб. У разі наявності умов, що унеможливають виконання свідком своїх обов'язків останній повинен належним чином повідомити суд чи уповноважений орган (посадову особу). Водночас, у разі не повідомлення належним чином компетентний орган про неможливість з'явитися дана дія може бути кваліфікована як ухилення їх від явки до суду.

Виклик свідків може бути визнаний за необхідне, якщо: у долучених до матеріалів справи письмових поясненнях вбачаються протиріччя щодо істотних обставин справи; про виклик свідків заявляє клопотання сторона

адміністративної справи, потерпілий або їхні законні представники, адвокат чи прокурор; у матеріалах справи немає письмових пояснень свідків, а особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, заперечує свою причетність до скоєння правопорушення [38, с.82].

Так, наприклад, під час провадження № 2/334/1582/21 Ленінського районного суду міста Запоріжжя було прийнято ухвалу суду щодо задоволення поданих через канцелярію суду позивачем клопотання про виклик свідків, які є працівниками відповідача, які можуть надати пояснення з обставин, зазначених в позовній заяві. Представник позивача аргументував заявлене клопотання тим, що допит свідків ОСОБА_3 , ОСОБА_4 , ОСОБА_5 надасть змогу встановити обставини у справі, на які посилається позивач, як на підставу позовних вимог [109].

Особливі складності становлять отримання та оцінка доказів, що походять від неповнолітніх осіб, які залучаються до адміністративної відповідальності, і неповнолітніх свідків. Отримання пояснень від особи, яка не досягла 16-річного віку, має проводитися у присутності законних представників таких осіб чи педагогів. При вирішенні всіх питань щодо неповнолітніх треба мати на увазі, що вік обчислюється не з дня народження, а з наступної за днем народження доби [38, с.84].

В адміністративно-деліктному законодавстві не міститься положень, що визначали б особливості отримання показань неповнолітнього свідка. Разом з тим, при отриманні показань від таких осіб необхідно враховувати позицію Верховного суду, що «на сьогодні існує широкий консенсус, у тому числі в міжнародному праві, на підтримку ідеї про те, що в усіх рішеннях, що стосуються дітей, забезпечення їх найкращих інтересів повинне мати першочергове значення. Найкращі інтереси дитини залежно від їх характеру та серйозності можуть переважати інтереси батьків. При цьому при вирішенні питань, які стосуються її життя, дитині, здатній сформулювати власні погляди, має бути забезпечено право вільно висловлювати ці погляди

з усіх питань, що їй стосуються, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю» [110].

Саме тому, при отриманні показань від особливої категорії свідків повинні в першу чергу, переважати інтереси дитини, її психічний та фізичний стан. В даному випадку пропонуємо застосовувати принцип аналогії права та аналогії закону і визначати, що при опитуванні неповнолітнього свідка, який не досяг віку чотирнадцяти років повинна бути обов'язкова присутність педагога чи психолога [111, с.289]. А в разі потреби опитування неповнолітнього проводиться у присутності законного представника неповнолітнього свідка. Під близькими родичами в даному випадку розуміються: батьки, діти, усиновителі, усиновлені, рідні брати та сестри, дідусь, бабуся, онуки.

Досліджуючи особливості провадження в справах про адміністративні правопорушення С.С. Гнатюк акцентує увагу, що існує ряд невирішених нині питань, пов'язаних зі статусом свідка та дачею ним пояснень. Коротко про них. По-перше, процесуальна частина КУпАП не передбачає порядку виклику та обов'язку свідка з'явитися за викликом уповноваженого органу та відповідальності за неявку чи відмову свідка від дачі показів у справі про адміністративний проступок. По-друге, не встановлено, які відомості про свідка вносяться до процесуальних документів. По-третє, не передбачено відповідальності свідка за дачу завідомо неправдивих показань у справі про адміністративний проступок, відшкодування шкоди, якої завдано внаслідок неправдивих показів. Питання про усунення вказаних прогалин, на погляд С.С. Гнатюка, слід вирішити у процесі розробки нового КУпАП [57, с.80]. На нашу думку, дані проблеми є актуальними, втім їх вирішення вбачається можливим шляхом внесення відповідних змін до ст.ст. 185-3 та 272 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Частиною 2 ст.272 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначено, що обов'язками свідка є: 1) за викликом органу (посадової особи), у провадженні якого перебуває справа з'явитися у

вказаний час; 2) дати правдиві пояснення; 3) повідомити все відоме йому по справі; 4) відповісти на поставлені запитання.

Свідок викликається на судове засідання з ініціативи суду, посадової особи компетентного органу, який здійснює провадження в адміністративній справі або осіб, які беруть участь у справі. Особа, яка бере участь у справі, заявляючи клопотання про виклик свідка, повинна зазначити його ім'я, місце проживання (перебування), роботи, служби та обставини, щодо яких він може дати показання. Свідок зобов'язаний прибути до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини. У разі неможливості прибути за викликом суду свідок зобов'язаний завчасно повідомити про це суд. За завідомо неправдиві показання або за відмову від давання показань з непередбачених законом підстав свідок несе кримінальну відповідальність [112].

Обов'язковість явки свідка в суд чи компетентний орган (до посадової особи, яка розглядає адміністративну справу) в деяких категоріях адміністративних справ є обов'язковою, адже, існує правова позиція суду, що показання свідків про порушення ПДР не є належними доказами без допиту в суді. Такі показання свідків, які вказані в поясненні не є належними доказами правомірності притягнення позивача до адміністративної відповідальності, оскільки вказані особи у судовому засіданні не допитувалися та не попереджались про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих свідчень, а тому їх покази не можуть бути беззаперечним доказом вчинення позивачем адміністративного правопорушення. Дані обставини є порушенням норм процесуального права, які унеможливили встановлення фактичних обставин, що мають значення для правильного та об'єктивного вирішення справи. Надаючи правову оцінку даній ситуації Верховний суд встановив, що з огляду на допущені судами першої та апеляційної інстанцій порушення норм процесуального законодавства, рішення судів першої та апеляційної інстанцій підлягають скасуванню, а справа - направленню на новий розгляд до суду першої

інстанції, якому необхідно дослідити усі обставини, що мають значення для правильного вирішення справи та прийняти законне і обґрунтоване судове рішення [113, п.п.32, 37].

Втім, дана правова позиція не може бути одностайною у всіх категоріях адміністративних справ. Так, наприклад, Веселівський районний суд Запорізької області у складі головуючого судді Нагорного А.О., при секретарі судового засіданні ОСОБА_1, за участю прокурора Крюк А.В., Мігулі І.І., захисника адвоката ОСОБА_2, розглянувши у судовому засіданні клопотання прокурора про допит свідка у справі за матеріалами, які надійшли з управління захисту економіки в Запорізькій області Департаменту захисту економіки Національної поліції України відносно ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця ІНФОРМАЦІЯ_2, громадянина України, голови Веселівської районної державної адміністрації Запорізької області, депутата Веселівської районної ради Запорізької області, за обвинуваченням у вчиненні адміністративних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 172-7 та ч. 2 ст. 172-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення, встановив, що під час судового розгляду справи прокурор заявив клопотанням про виклик та допит у судовому засіданні свідка ОСОБА_4. Правову підставу про допит свідка прокурор обґрунтовує посилаючись на вимоги ст. 272 КУпАП, у якій визначено, що свідком у справі про адміністративне правопорушення може бути викликана кожна особа, про яку є дані, що їй відомі які-небудь обставини, що підлягають установленню по даній справі. Сторона захисту у задоволенні клопотання прокурора просила відмовити, так як відповідно до норм Кодексу України про адміністративні правопорушення справа розглядається в межах адміністративного обвинувачення, що міститься в протоколі про адміністративне правопорушення і встановлення інших обставин правопорушення за межами обвинувачення, порушує право на захист від конкретного адміністративного обвинувачення. У протоколах ОСОБА_4, як свідок не зазначена. Розгляд справи повинен відбуватися у межах обвинувачення. Допит ОСОБА_4 у

статусі свідка був би можливим, якби її прізвище згідно з вимогами ст. 256 КУпАП було внесене у протоколи за номерами 18, 19, 20, 21 від 21.01.2019 р. Суд, вислухавши сторони, дослідивши протоколи та додані до них матеріали встановив наступне [114].

21.01.2019 р. старшим оперуповноваженим управління захисту економіки в Запорізькій області Департаменту захисту економіки Національної поліції України капітаном поліції ОСОБА_5 у відношенні ОСОБА_3 складені протоколи за номерами 18, 19, 20, 21 про адміністративні правопорушення за ч. 1 ст. 172-2 та ч. 2 ст. 172-7 КУпАП. З протоколів вбачається, що ОСОБА_6, як свідок, не допитувалася. Її прізвище у протоколах не зазначено, що підтверджується позначками у протоколах. Згідно вимог ст. 256 КУпАП у протоколі про адміністративне правопорушення зазначаються адреси свідків, якщо вони є. При наявності свідків, протокол може бути підписано також і цими особами. Зі змісту ст.ст. 7, 254, 279 КУпАП вбачається, що розгляд справи про адміністративне правопорушення здійснюється лише в межах протоколу про адміністративне правопорушення. Суд не може перебирати на себе не притаманну суду функцію обвинувачення. Керуючись ст.ст.7, 254, 256, 268, 272, 279 КУпАП, суд, постановив у задоволенні клопотання прокурора щодо допиту ОСОБА_6 у якості свідка - відмовити [114].

Таким чином, вбачається, що свідок в справах про адміністративні правопорушення може бути допитаний лише тоді, коли він зазначений в адміністративному протоколі.

Є обмеження щодо залучення свідків. Так, у справах про адміністративні правопорушення, де необхідно встановити у правопорушника ознаки наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції не можуть бути залучені як свідки працівники поліції або особи, щодо неупередженості яких є сумніви [54, с.157; 115, п.7].

Так, наприклад, у справі № 936/139/20 провадження № 3/936/100/2020 від 24.03.2020 р. Воловецький районний суд Закарпатської області встановив, що згідно з протоколом про адміністративне правопорушення серії ДПР18 № 388019 від 09 лютого 2020 року, встановлено, що 09.02.2020 р. біля 17:15 год., водій ОСОБА_1 керував автомобілем ВАЗ 21124 державний номерний знак НОМЕР_1 в с. Верхні Ворота, по вул. Л.Українки, буд. 556, Воловецького району Закарпатської області з явними ознаками алкогольного сп'яніння: запах алкоголю з порожнини рота, мова нерозбірлива, нестійка хода. Від проходження огляду на стан сп'яніння, у встановленому законом порядку, водій ОСОБА_1 в присутності двох свідків ОСОБА_2 та ОСОБА_3 відмовився, чим порушив вимоги п. 2.5 ПДР, тобто вчинив адміністративне правопорушення, передбачене ч.1 ст. 130 КУпАП [116].

Захисник Шуста В.В. в судовому засіданні пояснив, що матеріали справи не містять доказів на підтвердження перебування ОСОБА_1 в стані алкогольного сп'яніння та оформлені не відповідно до закону, є недійсними і в свою чергу недопустимими доказами в справі про адміністративне правопорушення. Посилається, на те, що під час відмови ОСОБА_1 від проходження огляду на стан сп'яніння у закладі охорони здоров'я, свідками відмови від проходження медичного освідчення були медичні працівники - лікар Воловецької ЦРЛ ОСОБА_2 та медсестра Воловецької ЦРЛ ОСОБА_3, які є заінтересованими особами, а тому не можуть бути свідками при оформленні матеріалів про адміністративне правопорушення. У зв'язку з вищевикладеним просив закрити провадження в адміністративній справі щодо ОСОБА_1, про вчинення ним адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 130 КУпАП, за відсутністю в його діях складу адміністративного правопорушення [116].

В судовому засіданні було допитано свідка лікаря Воловецької ЦРЛ ОСОБА_2, та свідка медичну сестру ОСОБА_3, які були присутніми при відмові ОСОБА_1 від проходження огляду на стан сп'яніння. Свідок ОСОБА_2, після приведення його судом до присяги, показав, що ОСОБА_1

відмовився від проходження медичного огляду на стан алкогольного сп'яніння в приміщенні Воловецької ЦРЛ. Свідок ОСОБА_3, яка працює медсестрою Воловецької ЦРЛ, після приведення її судом до присяги, показала, що вона здійснювала приготування необхідного обладнання для проведення медичного освідчення ОСОБА_1, який був у приміщенні Воловецької ЦРЛ, де йому було запропоновано пройти медичне освідчення на стан алкогольного сп'яніння. Проте він відмовився від проходження медичного освідчення у її присутності та в присутності лікаря ОСОБА_2 [116].

Свою правову позицію щодо допиту зазначених свідків та не віднесення їх до категорії зацікавлених осіб суд пояснив наступним.

У відповідності до ст. 252 КУпАП орган (посадова особа) оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом і правосвідомістю. Суд відхиляє твердження захисника, про те, що медичні працівники не можуть бути свідками при відмові правопорушника від проходження медичного освідчення на стан алкогольного сп'яніння. Відповідності до п.6 розділу 2 Інструкції не можуть бути залучені як свідки поліцейські або особи, щодо неупередженості яких є сумніви. Суд не бере до уваги покликання захисника Шусти В.В. на упередженість свідків ОСОБА_2 та ОСОБА_3 лише за тією ознакою, що вони є працівниками закладу охорони здоров'я, зокрема Воловецької ЦРЛ, оскільки професійна належність свідків не підтверджує факту їх упередженості, якщо законом не передбачено винятків щодо допиту таких осіб в якості свідків. Факт вчинення особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, ОСОБА_1, адміністративного правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 130 КУпАП, підтверджується доказами, в тому числі, і поясненнями свідків, зі свідчень яких вбачається, що ОСОБА_1 відмовився від проходження огляду щодо стану алкогольного сп'яніння у встановленому законом порядку [116].

Таким чином, факт зацікавленості особи як свідка встановлює суд чи посадова особа уповноваженого органу на своє власне переконання. Втім, на нашу думку, дана позиція є неправильною, а ознаки при наявності яких визначається факт зацікавленості свідка повинні бути чітко визначені в Кодексі України про адміністративні правопорушення, з метою уникнення неправильності чи суб'єктивізму при розгляді даної особливості.

Ще однією особливістю є те, що не можуть бути свідками та відповідно виконувати обов'язки свідка особи, які є близькими родичами особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, що гарантовано ст.63 Конституції України.

У разі не виконання свідком свого обов'язку щодо з'явлення в зазначений час для надання показань, до свідка може бути застосований захід забезпечення провадження по справі – привід.

До належно викликаної особи, особисту участь якої визнано судом обов'язковою, свідка, які без поважних причин не прибули у судові засідання або не повідомили причини неприбуття, може бути застосовано привід до суду через органи Національної поліції України з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення. Привід до суду не застосовується до малолітніх та неповнолітніх осіб, вагітних жінок, осіб з інвалідністю першої і другої груп, жінок, які доглядають дітей віком до шести років або дітей з інвалідністю, а також осіб, які не можуть бути допитані як свідки. Про привід суд постановляє ухвалу, в якій зазначає ім'я фізичної особи, яка підлягає приводу, місце проживання (перебування), роботи, служби чи навчання, підстави застосування приводу, коли і куди ця особа повинна бути доставлена, кому доручається здійснення приводу. Ухвала про привід до суду передається для виконання до органу Національної поліції України за місцем провадження у справі або за місцем проживання (перебування), роботи, служби чи навчання особи, яку належить привести. Ухвала про привід до суду оголошується учаснику судового процесу, до якого застосовується привід, особою, яка її виконує. У разі неможливості здійснення приводу

особа, яка виконує ухвалу про привід до суду, через керівника органу Національної поліції України негайно повертає її суду з письмовим поясненням причин невиконання [97, ст.148].

При тому, привід може бути і повторним. Так, у справі 350/1134/18 провадження 3/350/411/2018 10 вересня 2018 року селище Рожнятів суддя Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області [117] виніс постанову про застосування працівниками Національної поліції України повторного примусового приводу в зв'язку з відсутність свідків по справі та їхнім небажанням виконати свої обов'язки.

Слід відзначити, що подібні адміністративні справи в яких свідки не з'являються для надання показів є непоодинокими [117; 118; 119]. Втім, не дивлячись на це, на сьогоднішній день, в нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення все ж таки відсутні норми, що визначали б порядок піддання свідка приводу, що на нашу думку, значно ускладнює розгляд та виконання відповідних судових рішень. Вважаємо, що урегулювання даної прогалини можливо шляхом *доповнення ст.272 Кодексу України про адміністративні правопорушення, де передбачити, що у разі неявки до компетентного органу за його викликом, свідок може бути підданий приводу.*

2.3. Гарантії свідка в адміністративно-деліктному провадженні

Виконання свідком своєї ролі в адміністративно-деліктному провадженні супроводжується певним обсягом прав та обов'язків. В той же час, держава захищає права та інтереси свідка як учасника адміністративно-деліктного провадження, адже, в силу виконуваних ним функцій він набуває особливого статусу та потребує захисту з боку держави.

Гарантії в юридичній сфері, як відомо, є умовами, що забезпечують безперешкодне здійснення прав громадян, механізм їх ефективного втілення

в життя. З огляду на те, що обмеження можуть звужувати дані права, через покладання на особу додаткових обов'язків, заборони, призупинення, гостро виникає необхідність в захисті особистості від довільних і беззаконних дій по реалізації державними службовцями насамперед обмежень [120, с.22]. У зв'язку з тим, що «можливість обмежень основних прав і свобод особистості з міркувань забезпечення інтересів суспільства в цілому або прав і свобод інших осіб завжди таїть в собі загрозу, якщо навіть не зловживань, то, у всякому разі, прийняття невідповідних охоронюваному суспільному інтересу обмежувальних заходів необхідно і щодо державної влади встановлювати певні конституційні та інші обмеження» [121, с.86]. «Обмежуючи свободу кожного відомими межами, - зауважив І. А. Ільїн, - право забезпечує йому безперешкодне і вільне користування своїми правами, тобто гарантує йому свободу всередині цих меж» [122, с.96]. З огляду на те, що свідок виконує, в більшій мірі, інформативну функцію, а відомості, що він може повідомити можуть завдавати шкоди іншим учасникам адміністративно-деліктного провадження зачіпаючи їх права та інтереси, то іноді можуть виникати ситуації, при яких держава повинна захищати права свідків від впливу на них зі сторони інших учасників провадження.

Таким чином, юридичні гарантії з однієї сторони повинні захищати права та свободи учасників адміністративно-деліктного провадження, а з іншої не порушувати права та інтереси інших учасників.

Однією з юридичних гарантій захисту прав, свобод та інтересів свідка як учасника адміністративно-деліктного провадження є те, що Конституцією України як найвищим законом встановлено основоположні гарантії для свідків, в першу чергу, що стосуються можливості як давати свідчення, так і відмовитися від них. При цьому, з огляду на те, що Конституція України є Основним Законом держави, то прийняті в подальшому всі інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти в рамках досліджуваного питання не повинні суперечити положенням Конституції України.

Як нами було зазначено в попередніх параграфах дисертації

Конституція України встановлює так зване **право імунітету свідка**, що означає можливість не свідчити ні проти себе, ні проти близьких осіб.

В теорії юридичного процесу науковці відзначають, що інститут імунітету свідків є важливою процесуальною гарантією прав суб'єктів адміністративних правовідносин при розгляді справ про адміністративні правопорушення. У літературі зазвичай розглядається через призму звільнення свідка від обов'язку по дачі показань проти себе та близьких родичів [123].

С.А. Саушкин та Е.П. Гришина відзначають, що в питанні визначення імунітету свідка має бути взято до уваги те, що «...свідковий імунітет має два аспекти: визначення в законі осіб, які мають право не давати свідчення, і заборона допитувати певних осіб як свідків». У першому випадку має використовуватися інститут самовідведення; у другому випадку відвід свідка повинен бути зобов'язаний судді або іншого суб'єкта, що розглядає справу про адміністративне правопорушення, бо відповідні особи не можуть бути джерелом доказової інформації з формальних причин, а, отже, їх свідчення не будуть допустимими як отримані з порушенням закону [123]. Втім, на нашу думку, потрібно враховувати, по-перше, особливості та вид юридичного процесу; по-друге, наявність альтернативного джерела інформації, окрім, свідка, адже, якщо свідок є єдиним джерелом доказів, то виникає проблема неможливості не давати показання.

Як зазначає С.В. Тасаков імунітет для свідка являє собою інститут кримінального судочинства, спрямований на реалізацію захисту прав і свобод людини. Інститут імунітету свідків демонструє баланс між суспільним інтересом встановлення істини у кримінальному провадженні і потребою у збереженні приватних інтересів особистості [124]. Нор пропонує називати інститут не «імунітетом свідків», а «частковим імунітетом свідків», з огляду на те, що йдеться не про повний імунітет свідків, а про частковий, усічений. «Особи, які звільняються від відповідальності за відмову давати показання, не мають таких характеристик діяльності, якими володіють

посадові особи, тобто такі якості, як важливість, значущість, незалежність. Тому вони мають право мати лише свого роду усічений, частковий імунітет, що звільняє їх від відповідальності за відмову давати показання як свідків. Він призначений для забезпечення дотримання морально-етичних норм» [125; 126].

На нашу думку, імунітет свідка може бути у всіх видах юридичного процесу, що і являє собою одну з юридичних гарантій захисту прав та інтересів свідка як учасника адміністративно-деліктного провадження.

Деталізація поняття «близькі особи» наведено в Законі України «Про запобігання корупції», де під близькими родичами законодавець пропонує розуміти чоловіка, дружину, батька, матір, вітчима, мачуху, сина, дочку, пасинка, падчерку, брата, сестру, діда, бабу, внука, внучку, усиновлювача чи усиновленого, опікуна чи піклувальника, особу, над якою встановлено опіку чи піклування, члена сім'ї або близького родича цих осіб), які можуть тягнути юридичну відповідальність для нього або таких членів сім'ї чи близьких родичів. Водночас до категорії суб'єктів, які мають імунітет свідка, також варто віднести осіб, які можуть не свідчити [125].

С.М. Стахівський визначає імунітет свідків як «...безумовне чи обмежене звільнення деяких груп громадян від обов'язку давати показання, серед яких можна виділити осіб: 1) яких заборонено допитувати як свідків; 2) які мають право відмовитися від дачі показань; 3) які можуть відмовитися відповідати на окремі запитання. Разом з тим про імунітет свідка допустимо вести мову лише тоді, коли особа може бути свідком, але має право відмовитись від дачі показань». На думку Т.М. Москалькової, імунітет свідків – це «...сукупність правил, які звільняють деякі категорії свідків і потерпілих від передбаченого законом обов'язку давати показання по справі, і також тих, що звільняють будь-якого допитуваного від обов'язку свідчити проти себе самого» [127; 125; с.243].

Наступним видом юридичної гарантії свідка в адміністративно-деліктному процесі, що ми б хотіли виокремити є **гарантії захисту життя та**

здоров'я свідка.

Знову ж таки, відзначимо, що на відміну від адміністративного законодавства в кримінальному законодавстві питання захисту життя та здоров'я свідка урегульовано на законодавчому рівні. Так, Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» визначено, що для чого вживаються правоохоронними органами правові, організаційно-технічні та інші заходи, спрямовані на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя [128]. Звісно, ймовірно позиція законодавця обґрунтована тим, що кримінальне провадження є більш складнішим, а надання показів свідками є більш небезпечним. Втім, це не виключає виникнення необхідності захисту життя та здоров'я свідка в адміністративно-деліктному провадженні. Адже, свідок у справі про адміністративне правопорушення є найважливішим, а найчастіше і єдиним, джерелом отримання юрисдикційним органом об'єктивних відомостей про юридично значущі обставини у справі: наявність події адміністративного правопорушення, ознаки юридичного складу адміністративного правопорушення, інші факти, що мають значення для правильного вирішення.

Таким чином, даний вид гарантій є обов'язком органів та їх посадових осіб, які розглядають адміністративну справу та компетентні досліджувати показання свідків як джерела доказів.

Наступним видом є **гарантії компенсаційного характеру**. Даний вид гарантій призначений для убезпечення свідка від майнових втрат, викликаних виконанням ним свого публічно-правового обов'язку, саме по собі недостатньо для вирішення зазначеного завдання, бо крім безпосередніх втрат, що охоплюються категорією «витрати, пов'язані з явкою до суду, органу, посадовій особі, у провадженні яких перебуває справа про адміністративне правопорушення», свідок може зазнати збитків у зв'язку із відволіканням від його професійної діяльності. Так, п.4 ч.1 ст. 40 Кодексу

законів про працю України передбачено, що роботодавець може розірвати трудовий договір у разі прогулу (в тому числі відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин [129].

Даний вид гарантій, в більшій мірі, реалізується через право свідка у зв'язку з виконанням ним функції свідка на захист від втрат матеріального характеру, які він може понести через нез'явлення на роботі та короткострокове невиконання трудових відносин. Законодавець гарантує свідку у разі необхідності його з'явитися до компетентного органу чи посадової особи для дачі показань збереження середнього заробітку, але й відшкодування понесених витрат, які зазнав свідок у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Наступним видом юридичної гарантії є **гарантії законності**. Відсутність протоколу розгляду справи про адміністративне правопорушення істотно знижує ефективність контролю з боку вищих інстанцій, бо, як слушно зазначає Д. Рисін, законність дій суду першої інстанції та обґрунтованість зроблених ним висновків вищі суди перевіряють на підставі аналізу протоколу судового засідання та протоколів огляду речових та письмових доказів, що перебувають у справі [124]. Законність забезпечує орган (посадова особа), яка уповноважена розгляді адміністративної справи про адміністративне правопорушення.

Важливе місце в системі юридичних гарантій мають **гарантії вільно надавати показання без застосування заходів примусового характеру**. Свідку під час виконання своїх обов'язків, які визначені в ч.2 ст.272 КУпАП гарантується свобода вираження інформації, що стала йому відома по конкретній адміністративній справі. При цьому, свідок може висловлюватися рідною чи зрозумілою для себе мовою при наданні показів. Свідок завчасно повідомляється у письмовій формі про місце, дату та час виклику його до компетентного органу чи суду для повідомлення відомої йому інформації по справі.

В попередньому підрозділі дисертації ми відзначали, що у разі нез'явлення свідка без поважних причин до суду чи компетентного органу для дачі показань свідка може бути піддано примусовому приводу. На нашу думку, при винесення рішення про примусовий привід компетентному органу чи його посадовим особам варто врахувати причини такої неявки та у разі можливості передбачити дачу показань за місцем проживання особи внаслідок хвороби, старості, інвалідності або інших поважних причин. Втім, в КУпАП відсутні юридичні гарантії, які б захищали права, свободи та інтереси даної категорії учасників адміністративного-деліктного провадження, що є в нормах інших галузей процесуального законодавства. Наприклад, ч.2 ст.201, ст. 212 Кодексу адміністративного судочинства України визначено, що кожний свідок допитується окремо. Свідки, які ще не дали показань, не можуть перебувати у залі судового засідання під час судового розгляду. Судовий розпорядник вживає заходів, щоб свідки, яких допитали, не спілкувалися з тими, яких суд не допитав. Головуючий має право за заявою учасників справи знімати питання, поставлені свідку, якщо вони за змістом ображають честь чи гідність особи, є навідними або не стосуються предмета спору. Свідок, який не може прибути у судове засідання внаслідок хвороби, старості, інвалідності або з інших поважних причин, допитується судом за місцем його проживання (перебування) [97, ст.212].

Інший вид юридичних гарантій свідка в адміністративно-деліктному процесі, на нашу думку, є **обмеження прав свідка в інтересах інших учасників адміністративно-деліктного провадження.**

Даний вид гарантій полягає в тому, що окремі права особистості можуть бути обмежені на основі закону тільки (виключно) спеціальним державним органом – судом. Забезпечення реалізації принципу застосування адміністративних обмежень, згідно з яким обмеження не повинно бути надмірним, тобто воно не має перевищувати необхідні межі застосування і повинно бути регламентоване відповідним законодавчим актом. Усі ці гарантії потрібні передусім для того, щоб правові обмеження (на рівні норм)

не перетворились на перешкоди правам і свободам особистості (на рівні їх реалізації), щоб з необхідного і законного засобу вони не трансформувалися в соціально шкідливі і протизаконні. Тому проблема обмежень є, по суті, проблема «лазівок» для державної влади, через які окремі посадовці можуть впливати на правовий статус особистості у вигідному для них напрямку. Гарантії ж дозволяють ці «відкриті двері» закрити якомога щільніше, забезпечивши те, що проголошується [120, с. 24].

Ще одна передбачувана гарантія – це **звернення до Уповноваженого з прав людини за захистом своїх прав**. Так, ст. 3 Закону України «Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» визначено, що Уповноважений здійснює парламентський контроль, метою якого є, зокрема, захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України; додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина суб'єктами, зазначеними у статті 2 цього Закону [130, ст.3]. Ч.1 ст.21 Закону визначено, що кожен може без обмежень і перешкод звернутися до Уповноваженого у порядку, передбаченому чинним законодавством [130, ст.21].

Наступною гарантією є **одностайність підходу законодавця до законодавчого визначення поняття «свідок», і відповідно врахуванні його особливостей та змісту правового статусу**. Акцентуємо увагу, що в більшій мірі підхід законодавця щодо визначення поняття «свідок» не залежить від виду судочинства та має однаковий зміст: ст.65 Кодексу адміністративного судочинства України, ст.65 Кримінального процесуального кодексу України та ст.69 Цивільного процесуального кодексу України під свідком розуміє будь-яку особу, якій відомі обставини, що належить з'ясувати у справі.

Наступною юридичною гарантією свідків є **гарантії здійснення представництва інтересів свідка в адміністративно-деліктному провадженні**. Втім, слід відзначити, що наразі питання надання правової допомоги свідку під час розгляду справ про адміністративні правопорушення

не визначено по типу як це зроблено в кримінальному провадженні, де відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що адвокат надає правову допомогу свідку у кримінальному провадженні. Втім, з аналізу п.6 ч.1 ст.19 зазначеного Закону можемо дійти висновку, що у разі необхідності свідку може бути надані послуги правової допомоги, - представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення адміністративного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами [131].

Окрім цього, також слід виділити як юридичну гарантію – **можливість свідка залучати перекладача.**

Наступною є **юридична гарантія свідка на оскарження.** Інститут оскарження у справах про адміністративні правопорушення є важливою гарантією забезпечення дотримання конституційних прав свідка, проявом сутнісних ознак демократичної правової держави, особливо у сферах, пов'язаних із застосуванням примусу. Удосконалення інституту оскарження в адміністративно-деліктному процесі є одним із вирішальних факторів, що забезпечує підвищення ефективності правозастосовної діяльності й дотримання законності у провадженнях в справах про адміністративні правопорушення [132]. Свідок має право оскаржити протокол його допиту повністю чи в окремій частині як в порядку судового, так і в порядку позасудового оскарження.

Розглядаючи юридичні гарантії свідка в адміністративно-деліктному провадженні, на нашу думку, варто акцентувати увагу на відсутності у ст. 272 КУпАП немає обов'язкової вимоги про роздільний допит свідків під час провадження в справі про адміністративні правопорушення. В той же час, КУпАП взагалі не містить порядку допиту свідка як судом, так і посадовою особою компетентного органу, і відповідно, не забезпечуються юридичні гарантії адміністративно-деліктного провадження. Відсутність визначеної законом процедури допиту свідка дає можливість вести мову про те, що вибір процедури допиту свідків (спільного або окремо один від одного) перебуває

у межах дискреційних повноважень суду чи посадової особи уповноваженого компетентного органу.

Отже, юридичні гарантії свідка в адміністративно-деліктному провадженні – це система гарантованих державою засобів захисту прав, свобод та інтересів свідка на всіх стадіях адміністративно-деліктного провадження.

До юридичних гарантій свідка в адміністративно-деліктному провадженні, на нашу думку, варто віднести: 1) наявність «імунітету свідка»; 2) захист життя та здоров'я свідка в адміністративно-деліктному процесі; 3) гарантії компенсаційного характеру; 4) гарантії законності; 5) гарантії вільно надавати показання без застосування заходів примусового характеру; 6) обмеження прав свідка в інтересах інших учасників адміністративно-деліктного провадження; 7) звернення до Уповноваженого з прав людини за захистом своїх прав; 8) однастайність підходу законодавця до законодавчого визначення поняття «свідок», і відповідно врахуванні його особливостей та змісту правового статусу; 9) здійснення представництва інтересів свідка; 10) гарантії оскарження; 11) можливість свідка залучати перекладача.

2.4. Відповідальність свідка в адміністративно-деліктному провадженні

Норми адміністративно-деліктного законодавства передбачають адміністративну відповідальність свідка як учасника адміністративно-деліктного провадження за неналежне ним виконання його обов'язків. Це є логічним, адже, будь-які дії, що суперечать визначеним обов'язкам суб'єкта тягнуть настання юридичної відповідальності, в даному випадку, адміністративної. Втім, комплексне дослідження адміністративно-правового статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні дає нам

можливість вести мову про наявні неурегульовані питання, тобто, за що саме свідка може бути притягнуто до адміністративної відповідальності з огляду на його участь як свідка як в суді, так і при розгляді адміністративної справи компетентним суб'єктом публічної адміністрації, його посадовою особою.

При дослідженні питання адміністративної відповідальності свідка при розгляді справи про адміністративні правопорушення, варто враховувати те, що, по-перше, справа про адміністративне правопорушення може бути розглянута судом та органом виконавчої влади, його посадовою особою; по-друге, адміністративна відповідальність повинна бути розглянута як негативна реакція держави, що застосовується до свідка за невиконання ним обов'язків незалежно від юрисдикції органу, який компетентний розглядати адміністративну справу про адміністративне правопорушення; по-третє, при вирішенні питання про притягнення свідка до адміністративної відповідальності, на нашу думку, вирішення даного питання повинно належати до компетенції суб'єкта, який розглядає адміністративну справу і свідок виконує свою функцію.

Отже, дослідимо питання відповідальності свідка в адміністративно-деліктному провадженні з огляду на виокремлені особливості.

Адміністративна відповідальність є одним з видів юридичної відповідальності до якої може бути притягнений свідок як учасник адміністративно-деліктного провадження. С.Т. Гончарук зводить визначення адміністративної відповідальності до «застосування з боку держави адміністративних стягнень» [133, с. 88; 134].

Дещо ширше розуміє зміст адміністративної відповідальності І. О. Галаган, який вказує на роль органів держави та їх посадових осіб у виявленні правопорушника та застосуванні до нього відповідних адміністративних стягнень. Адміністративна відповідальність, на думку науковця, це застосування у встановленому порядку уповноваженими на це органами і службовими особами адміністративних стягнень, сформульованих у санкціях адміністративно-правових норм, до винних у

вчиненні адміністративних проступків, що містять державний і громадський осуд, засудження їх особи і протиправного діяння, що виявляється в негативних для них наслідках, які вони зобов'язані виконати, і переслідують цілі їх покарання, виправлення і перевиховання, а також охорони суспільних відносин у сфері державного управління» [135, с. 41; 134].

Досліджуючи адміністративну відповідальність, Г. П. Бондаренко акцентує увагу на обов'язку правопорушника звітувати за свою протиправну поведінку і перетерплювати за неї несприятливі наслідки, передбачені санкцією правової норми [136, с. 84]. С. Т. Гончарук стверджує, що адміністративна відповідальність як різновид правової відповідальності – це специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків), згідно з якою особи, які скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед повноважними державними органами за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установленому законом порядку [137, с. 19; 134].

Адміністративна відповідальність у контексті наведених авторських визначень розуміється як форма юридичної відповідальності, яка відбиває реакцію держави на порушення адміністративного права. Вона передбачає наявність специфічних обов'язків та санкцій, які застосовуються до осіб, що скоїли адміністративні проступки. Ці санкції мають на меті не лише покарання порушника, а й його виправлення та перевиховання, щоб запобігти подальшим порушенням.

Важливим аспектом адміністративної відповідальності є її виконавчий характер, який включає заходи, спрямовані на захист громадського порядку та дотримання законів у рамках державного управління. Ці заходи забезпечуються шляхом вживання відповідних адміністративних стягнень, таких як штрафи, попередження або інші негативні наслідки, які змушують порушника відповідати за свої дії перед державою.

Таким чином, адміністративна відповідальність виступає як ключовий механізм забезпечення законності та порядку в суспільстві, регулюючи поведінку осіб через систему законодавчо встановлених норм та правил, які спрямовані на підтримку стабільності та суспільної дисципліни.

Класичним, на нашу думку, є визначення М.В. Ковалів та ін., згідно з яким адміністративна відповідальність – це реалізація адміністративно-правових санкцій, застосування уповноваженим органом або посадовою особою адміністративних стягнень до громадян та юридичних осіб, які вчинили правопорушення [134; 138].

Аналізуючи різні погляди на адміністративну відповідальність, можна виявити спільні та відмінні аспекти в їхніх визначеннях. Згідно з С. Т. Гончаруком, адміністративна відповідальність являє собою форму негативної реакції держави через її компетентні органи на протиправні дії, зокрема адміністративні проступки, з вимогою до порушників нести відповідальність та адміністративні стягнення. М.В. Ковалів та інші вважають, що адміністративна відповідальність полягає у застосуванні адміністративно-правових санкцій до правопорушників. Ці визначення зосереджуються на процесі застосування санкцій та відповідальності, але пропонують різні акценти щодо природи та об'єкта відповідальності.

І.П. Голосніченко надає ще більш широке трактування, вважаючи адміністративну відповідальність різновидом юридичної відповідальності, що включає сукупність адміністративних правовідносин, які виникають з застосуванням спеціальних санкцій до осіб, які порушили адміністративне законодавство. Цей підхід подає адміністративну відповідальність як структуровану взаємодію між правопорушником та державою, акцентуючи на правовідносинах, які формуються внаслідок правопорушень. Таке розуміння дозволяє більш повно оцінити комплексний характер адміністративної відповідальності та її роль у правовій системі держави.

Через застосування заходів правообмежувального характеру адміністративну відповідальність визначає Є. В. Додін, який зазначає, що

адміністративна відповідальність – це визначення повноважними державними органами через застосування адміністративно-примусових заходів обмежень майнових, а також особистих благ й інтересів за здійснення адміністративних правопорушень [139, с. 265–274; 134].

Аналізуючи зазначені визначення слід відзначити, що ми є прибічниками ретроспективної адміністративної відповідальності та, вважаємо, що окрім обмеження в своїх правах особа повинна понести уцімлення морального та матеріального характеру в своїх діях.

Прибічниками ретроспективної (негативної) адміністративної відповідальності є і адміністративісти Т.О. Гуржій, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, Т.О. Коломоєць, В.Г. Чорна та інші.

Окрім того, В. К. Колпаков робить акцент на процесуальній частині адміністративної відповідальності та на заходах впливу (а не на безпосередньо адміністративних стягненнях), який пропонує розуміти адміністративну відповідальність як примусове, з додержанням встановленої процедури застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником [140, с. 290; 134].

Досить цікавим та своєрідним є тлумачення адміністративної відповідальності Д. М. Лук'янця: адміністративна відповідальність існує і як нормативна модель, і як відповідні цій моделі правовідносини, а відтак, до неї належать й акти реалізації, завдяки яким норми перетворюються на правовідносини. Водночас акт реалізації санкції правової норми в адміністративному порядку здійснюється за допомогою власного механізму, який за своїм елементним складом повністю збігається з механізмом правового регулювання адміністративної відповідальності. Єдиним винятком при цьому можна вважати те, що реалізується не вся норма, а лише її допоміжна частина – санкція. Це дає можливість стверджувати, що загалом адміністративна відповідальність – це механізм реалізації в

адміністративному порядку санкції правової норми, яка має форму стягнення [141, с. 23; ¹⁴²].

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що **адміністративна відповідальність свідка в адміністративно-деліктному провадженні** – це адміністративні правовідносини, що виникають в публічно-правовій площині між судом та юрисдикційним органом публічної адміністрації, його посадовою особою та фізичною особою, яка має процесуальний статус свідка в адміністративному провадженні, що полягає в застосуванні до правопорушника адміністративно-правових санкцій у разі порушення останнім його процесуальних обов'язків.

На нашу думку, особливостями адміністративної відповідальності свідка є:

1. являє собою зовнішній осуд діяння свідка, що спричинено невиконанням чи неналежним виконанням останнім своїх обов'язків в адміністративно-деліктному провадженні;

2. підставою є наявність факту вчинюваного діяння, що передбачає порушення адміністративно-правової норми; наявність складу адміністративного правопорушення;

3. з огляду на диференційовану участь свідка як в судовому, так і в юрисдикційному адміністративному процесі, то і відповідальність свідка повинна бути передбачена за порушення своїх обов'язків як в першому, так і в другому процесі;

4. суб'єктом притягнення свідка до адміністративної відповідальності повинен бути суд та орган виконавчої влади, його посадова особа чиї настанови не виконав свідок;

5. видами адміністративних стягнень, що можуть бути застосовані до свідка є: 1) штраф (від 50 до 100 н.м.д.г. та від від 150 до 250 н.м.д.г.); 2) виправні роботи на строк від 1 до 2 місяців з відрахуванням 20% заробітку; 3) адміністративний арешт на строк до 15 діб.

Юридичною підставою притягнення свідка до адміністративної відповідальності є факт вчинення адміністративного правопорушення.

Є.В. Додін визначав адміністративне правопорушення як порушення громадянином, установою, організацією або посадовцем адміністративно-правової норми, стягнення за яке накладається владою органу державного управління (посадовця), а не в судовому порядку [143].

Г.Г. Забарний під адміністративним правопорушенням розуміла шкідливе, протиправне винне діяння (бездіяльність), що порушує загальнообов'язкові правові норми, за яке законом передбачено відповідальність у вигляді адміністративних стягнень [144, с. 138].

Є. М. Щербина зазначає, що адміністративні проступки – це специфічний різновид правопорушень, за скоєння яких застосовуються заходи адміністративної відповідальності [145, с. 95].

Таким чином, науковці адміністративісти сходяться в тому, що адміністративне правопорушення – це порушення встановлених норм та правил поведінки, які визначені в законодавчих актах, що передбачає застосування зовнішнього осуду та необхідність несення негативних наслідків матеріального та/або морального характеру.

Слід відзначити, що законодавець на законодавчому рівні закріпив визначення поняття адміністративного правопорушення в ст.9 Кодексу України про адміністративне правопорушення, у якому визначено, що «адміністративне правопорушення (проступок)» - це протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, що посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [28], але наявність приставки в дужках «проступку» постійно створює підґрунтя для наукових дискусій та пошуків підстав ототожнення та розмежування даних правових категорій.

Наведемо декілька найактуальніших з них. Так, О. Ю. Салманова наголошує, що ототожнення в законі (Кодексі України про адміністративні

правопорушення) термінів «правопорушення» і «проступок» узагалі не можна визнати виправданим, поняття «правопорушення» потребує свого уточнення, оскільки цей термін за своїм змістом надто значний за обсягом [146, с. 146–147].

На думку А. Т. Комзюка, ці поняття не тотожні, оскільки адміністративне правопорушення – це порушення будь-якої адміністративно-правової норми, незалежно від того, чи передбачено за це відповідальність, а адміністративний проступок – це різновид адміністративного правопорушення, за який встановлено адміністративну відповідальність [147, с. 15].

Втім виникає питання, чи передбачено адміністративну відповідальність з огляду на авторське розуміння поняття «адміністративне правопорушення»? На нашу думку, будь-яке адміністративне правопорушення своїм наслідком має накладення адміністративного стягнення, адже, якщо проаналізувати назви статей Кодексу України про адміністративні правопорушення, то всі вони передбачають порушення певних норм та правил і відповідно, застосування адміністративних стягнень за їх вчинення. Саме тому, на нашу думку, запропоноване автором розмежування даних понять є досить спірним та потребує додаткових аргументів.

В. С. Стефанюк під адміністративним правопорушенням розуміє будь-яке порушення норм адміністративного права, а під адміністративним проступком – протиправне діяння, за яке законодавством передбачено накладання адміністративних стягнень [148, с. 13–14].

Д. М. Лук'янець зазначає, що ці поняття доцільно формально розмежувати і визначити, що проступком є визнане суспільно небезпечне діяння, що полягає в порушенні норм адміністративного права, за яке передбачена адміністративна відповідальність [149, с. 318–333].

На нашу думку, для правильного тлумачення поняття «правопорушення» та «проступок» варто звернутися до етимології поняття

«delictum», що з латині має декілька синонімічних значень та означає делікт, правопорушення, провину, проступок.

Делікт (delictum) у римському праві означає заподіяння шкоди внаслідок прямого чи непрямого порушення прав із виникненням обов'язку відшкодувати шкоду [150]. Делікт (від лат. *delictum* - правопорушення, провина, проступок) - протиправна поведінка, правопорушення, тобто незаконна дія, проступок, злочин, тобто вчинення дії, що суперечить закону і завдає шкоди суспільству, державі або особі. Таке правопорушення є підставою для притягнення правопорушника до відповідальності, передбаченої законом. У римському праві - заподіяння шкоди іншій особі, її сім'ї або майну, порушення правового припису або заборони. Наслідком учинення делікту була відповідальність, що наставала за наявності таких умов: дієздатність правопорушника, вина, здійснення правопорушення [151].

Делікт (лат. *delictum* – провина, проступок) – правопорушення, тобто незаконна дія, проступок, злочин. У римському праві – заподіяння шкоди іншій особі, її сім'ї або майну, порушення правового припису або заборони [152, с.55].

Таким чином, ми вважаємо, що вживання законодавцем в ст.9 Кодексу України про адміністративні правопорушення поняття «правопорушення» та «проступок» є синонімічним. Адміністративне правопорушення має свої характерні ознаки: 1) форма – діяння; 2) протиправність; 3) суспільні шкідливість; 4) винність; 5) караність; 6) суб'єкт правопорушення.

Діяння виявляється у двох формах – дії та бездіяльності, де дія – це активна поведінка особи, а бездіяльність – це вчинки особи, які виражаються в тому, що вона мала, відповідно до вимог законодавства, здійснити визначені дії, але не зробила цього [153, с. 89]. Адміністративні правопорушення, що може вчинити свідок можуть бути вчинені як у формі дії – неповага до суду під час розгляду адміністративної справи, так і у формі бездіяльності – нез'явлення до суду чи компетентного суб'єкта публічної адміністрації за викликом для надання свідчень.

Протиправність адміністративних правопорушень полягає в тому, що дія чи бездіяльність, які посягають на суспільні і публічні інтереси, прямо заборонені адміністративно-правовими нормами. Ознака протиправності вказує також на неприпустимість аналогії закону, що сприяє зміцненню законності, виключає можливість притягнення до адміністративної відповідальності за діяння, не передбачені законодавством про адміністративні правопорушення [154, с. 162]. Отже, не будь-яке суспільно небезпечне діяння буде протиправним, оскільки законодавець не встановив правової заборони на його вчинення. Навіть вчинення об'єктивно шкідливого діяння, не забороненого адміністративно-правовою нормою, не можна розглядати як адміністративне правопорушення [155; 156].

Як слушно зазначає М. С. Малєїна, «суб'єкт не повинен мати чітке уявлення про порушення ним конкретної норми права, достатньо, щоб він усвідомлював (мав усвідомлювати) суспільно шкідливий характер своєї поведінки» [157, с. 16]. Наприклад, злісне ухилення від явки в суд свідка, не реагування на зауваження судді, порушення порядку в залі судового засідання тощо.

Адміністративне правопорушення є суспільно шкідливим діянням.

В. К. Колпаков визначає, що «шкідливість» є онтологічною ознакою об'єктивної сторони правопорушення (не складу, а суто діяння), яка притаманна злочинам й адміністративним проступкам. Гносеологічною ознакою об'єктивної сторони складу правопорушення, яка притаманна злочинам й адміністративним проступкам, є суспільна небезпека [140, с. 281].

Втім, в теорії адміністративного права існує наукова позиція щодо ознаки не суспільної шкідливості, а суспільної небезпеки адміністративного правопорушення. З даного приводу А. С. Васильєв зазначає: суспільна небезпечність – це об'єктивно притаманна деяким діянням якість. Законодавець має право, з урахуванням суспільної значимості діяння, заборонити його під страхом застосування визначеної міри правового

примусу та, залежно від реальних можливостей боротьби з ним правовими заходами, визначити його адміністративним проступком або злочином. Але доволіно визначати дію або бездіяльність суспільно небезпечною законодавець не може, оскільки суспільна небезпечність залежить від характеру та соціальної значимості самої дії, а не від поглядів законодавця. Об'єктивний характер змісту поняття «суспільна небезпечність» передбачає необхідність оцінки цієї категорії не тільки відповідно до законодавства (тому що деякі діяння як суспільно небезпечні може бути не заборонені Законом), а й через етимологічний аналіз слів «суспільство», «небезпечність», «шкода», тобто за допомогою виявлення реальних ознак, які визначають зміст та обсяг цього поняття. У цьому контексті будь-які правопорушення, які дезорганізують встановлений порядок суспільних відносин або завдають збитку суспільному інтересу, є шкідливим для існуючого суспільного устрою загалом, тому що в окремих його ланках і у своїй сукупності становлять ще більш відчутну загрозу – небезпечність для існуючого устрою, його непохитності, його подальшого укріплення та розвитку[158, с. 35].

Адміністративні правопорушення не є суспільно небезпечними, а є суспільно шкідливими діяннями, адже вони є незлочинними правопорушеннями та застосування санкцій за їх вчинення відбувається в процесі юрисдикційної діяльності.

Адміністративне правопорушення є винним діянням. Існують різні правові критерії винності діяння щодо проступку, вчиненого фізичною та юридичною особою. Для кваліфікації форм вини в діянні фізичної особи насамперед визначають психоемоційне ставлення до факту вчиненого проступку й виокремлюють ознаки умисного діяння або вчинення проступку з необережності. Умисел має місце в правопорушенні тоді, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків (ст. 10 КУпАП). Умисел може бути прямим

чи непрямим. Необережність має місце в правопорушенні тоді, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча мала і могла їх передбачити (ст. 11 КУпАП). Необережність виражається у формі самовпевненості чи недбалості [28].

Не є адміністративним правопорушенням малозначні правопорушення, за вчинення яких уповноважений орган може звільнити порушника від адміністративної відповідальності і обмежитись усним зауваженням.

Наступною ознакою адміністративних правопорушень в досліджуваній сфері є караність адміністративного правопорушення. Подібне протиправне, винне діяння буде визнане адміністративним правопорушенням тільки тоді, коли за його вчинення законодавством передбачено адміністративну відповідальність [159]. Таким чином, така ознака як караність є іманентною для будь якого адміністративного правопорушення. З даного приводу В.К. Колшаков та О.К. Волох пропонують запровадити в теорію адміністративного права такий термін як «адміністративна пеналізація» - законодавче визначення характеру караності адміністративних правопорушень і встановлення типових санкцій за їх вчинення. Метою адміністративної пеналізації є встановлення типових санкцій за їх вчинення [160, с.49].

Наступною ознакою адміністративного правопорушення є суб'єкт. Застосування певного заходу впливу зумовлене суб'єктом адміністративного правопорушення, тобто суб'єкт адміністративного правопорушення є обов'язковою ознакою адміністративного правопорушення. Суб'єктом досліджуваної нами категорії адміністративних правопорушень є фізична особа, яка окрім загальних рис суб'єкта має спеціальний адміністративно-процесуальний статус.

Розглянуті вище ознаки є такими, що характеризують адміністративні правопорушення, які може вчиняти та відповідно становлять фактичну

підставу адміністративної відповідальності і становлять її матеріальний зміст.

У результаті дослідження ми дійшли висновку, що **адміністративні правопорушення, які вчиняє свідок є суспільно шкідливими, протиправними, винними діями, що посягають на встановлений порядок судоустрою і за вчинення яких законодавством передбачено застосування адміністративного стягнення.**

Як нами було зазначено вище, окрім фактичної і нормативної підстави адміністративної відповідальності, існує і юридична підстава, якою є визначення наявності всіх елементів складу адміністративного проступку.

Склад адміністративного проступку – це сукупність домінуючих ознак, які встановлені законом та мають типові риси, котрі при вчиненні діяння виявляються у ньому, відповідно, спонукають до притягнення винної особи до юридичної відповідальності. Для опису діяння використовуються юридично значущі конструктивні ознаки, що характеризують діяння як правопорушення. При описі складів досить широко також використовуються оцінні ознаки. Зміст таких ознак у нормативному порядку чітко не визначається і питання про їх наявність або відсутність вирішується правозастосовувачем з урахуванням конкретних обставин [161, с.325].

Отже, адміністративні проступки відрізняються один від одного за складом, тобто специфічними ознаками, що характеризують їх об'єктивні і суб'єктивні сторони. У науковій літературі склад адміністративного правопорушення визначається як сукупність встановлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують діяння як адміністративне правопорушення (проступок) [154, с. 127].

Склади конкретних адміністративних правопорушень виконують такі функції: 1) встановлюють юридичні підстави для адміністративної відповідальності; 2) передбачають можливість застосування заходів адміністративного впливу; 3) забезпечують однакове застосування закону, правильну кваліфікацію проступків; 4) гарантують захист від

необґрунтованого притягнення осіб до адміністративної відповідальності; 5) обмежують відповідальність рамками скоєного. На сьогодні Кодекс України про адміністративні правопорушення оперує поняттям не «склад адміністративного проступку», а «адміністративне правопорушення». Склад згадується лише в обставинах, які виключають провадження в справах про адміністративне правопорушення (п. 1 ст. 247 Кодексу України про адміністративні правопорушення), його можливо визначити тільки шляхом тлумачення даної статті [145, с. 95].

Розглянемо елементи складів адміністративних проступків, що посягають на суспільні відносини в досліджуваній сфері.

Об'єкт адміністративних проступків, що можуть вчинятися свідками є суспільні відносини в сфері судоустрою. Об'єкт адміністративного проступку включає в себе такі елементи: безпосередній об'єкт адміністративного проступку та предмет адміністративного проступку. Розрізняють загальний, родовий та безпосередній об'єкти [162, с. 52].

Загальним об'єктом адміністративних правопорушень у досліджуваній сфері є всі суспільні відносини, що охороняються за допомогою адміністративного права.

Родовим об'єктом складів адміністративних правопорушень у цій сфері є суспільні відносини, що посягають на встановлений порядок управління.

Безпосереднім об'єктом складів проступків у цій сфері є суспільні відносини, передбачені конкретним складом проступку, а саме: суспільні відносини, що виникають під час розгляду справи про адміністративне правопорушення.

Об'єктивна сторона як підсистема складу адміністративного проступку включає в себе обов'язкові та факультативні елементи, що характеризують саме протиправне діяння (дію або бездіяльність), яке посягає на об'єкт адміністративно-правової охорони та підпадає під ознаки адміністративного проступку. До них належать діяння (дія чи бездіяльність),

їх шкідливі наслідки, причинний зв'язок між діями й наслідками, місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення правопорушення [161].

Адміністративні правопорушення, що вчиняє свідок можуть вчинятися у формі:

дії – неповага до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка; непідкорення свідком розпорядженням головуючого; порушення порядку під час судового засідання; вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил;

бездіяльності - злісне ухилення свідка від явки до органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування.

Зазначені діяння можуть вчинятися свідком шляхом вербальної комунікації у: - гносеологічному виразі - є обміном інформації між комунікантами; - прагматичному виразі - є процесом реалізації комунікативних інтенцій мовців.

Постановою по справі № 462/650/20 від 19 лютого 2020 року суддя Залізничного районного суду м. Львова визначи, що об'єктивна сторона правопорушення, яке передбачено ст.185-3 Кодксу України про адміністративні правпрусення може виражатись у вчиненні різноманітних дій: у вербальній формі, шляхом жестикуляції, шляхом бездіяльності під час непідкорення вимогам головуючого у судовому засіданні, неявки до суду осіб, які визнані у встановленому законодавством порядку свідками, потерпілими, позивачами або відповідачами, експертами, перекладачами тощо. Об'єктивна сторона правопорушення передбачає відповідальність тільки за злісне, тобто повторне без поважних причин ухилення від явки в суд і при цьому не всіх осіб, без яких неможливий розгляд судової справи, а тільки свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта, перекладача. Це означає, що не може визнаватись правопорушенням і не тягне за собою адміністративної відповідальності одноразова навмисна неявка в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта, перекладача, а також неодноразове нез'явлення без поважних причин обвинуваченого, спеціаліста,

іншої особи, особиста участь якої в судовому розгляді визнана обов'язковою. Об'єктивна сторона правопорушення, що полягає у вчиненні будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, може проявлятися лише у ході судового засідання, через що дії осіб за межами судового засідання не можуть бути кваліфіковані за статтею 185⁻³ КУпАП як прояв не поваги до суду [163].

Відзначимо, що всі склади адміністративних правопорушень суб'єктом яких є свідок є формальними, тобто диспозиція ст.ст. 185⁻³ та 185⁻⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення не передбачає настання шкідливих наслідків, хоча такі наслідки можуть виникати, але лежать за межами складу правопорушення.

Суб'єкт адміністративного проступку як елемент складу правопорушення – це особа, яка скоїла адміністративний проступок і яку на підставі чинного законодавства можна притягнути до адміністративної відповідальності. Суб'єкт адміністративного проступку має такі ознаки: вік; осудність та спеціальні властивості суб'єкта, що дають можливість віднести його до спеціальних суб'єктів адміністративного правопорушення.

Залежно від ознак, якими наділені суб'єкти адміністративного проступку, в теорії адміністративного права виділяють *загальні та спеціальні* суб'єкти адміністративного правопорушення.

Загальний суб'єкт адміністративного проступку характеризується наявністю загальних ознак. Передусім до них належать вік і осудність. Вони закріплені ст.ст. 12 і 20 Загальної частини КУпАП.

Спеціальними ознаками є такі, що вказують на особливості правового становища суб'єктів і дозволяють диференціювати відповідальність різних категорій осіб, забезпечуючи тим самим справедливу правову оцінку скоєного діяння. Вони містяться в Особливій частині Кодексу і впливають на кваліфікацію правопорушення.

Суб'єктом досліджуваних адміністративних правопорушень є спеціальний суб'єкт, адже, дана особа окрім наявності загальних ознак наділена також спеціальними ознаками:

- 1) має відповідний адміністративно-процесуальний статус – свідок;
- 2) особа володіє інформацією про обставини по адміністративній справі, яка розглядається компетентним органом;
- 3) наслідком вчинення адміністративного правопорушення свідком є уповільнення та дезорієнтація уповноваженої особи, яка розглядає адміністративну справу;
- 4) може ускладнити розгляд адміністративно-деліктного провадження.

Наступним елементом складу адміністративного правопорушення, що може вчиняти свідок є *суб'єктивна сторона*, що являє собою ставлення правопорушника до скоєного ним протиправного діяння. *Суб'єктивна сторона* – це внутрішня сторона правопорушення, психічний стан суб'єкта проступку, що характеризує його волю, яка виявляється у протиправній дії, його ставленні до дії, яку він вчинив [164, с. 435]. До ознак, що характеризують суб'єктивну сторону, належать: вина, мотив і мета правопорушника.

Вина як негативне психічне ставлення порушника до інтересів суспільства і конкретних громадян є основною ознакою суб'єктивної сторони складу делікту, її «ядром» [133, с. 457]. Поняття вини охоплює дві можливі форми негативного стану психіки: умисел та необережність. Як зазначає В. К. Колпаков: «Тільки навмисне або необережне ставлення до своєї протиправної поведінки може засуджуватися державою, тільки в цих двох формах може існувати провина [36, с. 284]».

Як стверджує Л. В. Коваль, вина полягає у внутрішньому ставленні осудного дієздатного суб'єкта до вчиненого діяння та його шкідливих наслідків. Вона створює так званий внутрішній елемент проступку, за який винна особа має бути покарана. Коли ми встановлюємо в конкретному випадку наявність вини, то констатуємо, що це діяння є не тільки творінням

рук людини, а й продуктом її внутрішнього світу, волі, свідомості, так би мовити, душевного руху [165, с. 69].

Вина виявляється в умислі й необережності. Встановлення вини є головним завданням при аналізі суб'єктивної сторони правопорушення, оскільки у ст. 185⁻³ та ст.185⁻⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення прямо зафіксовано, що адміністративне правопорушення є діянням винним, адже, проявляється у злісному ухиленні від явки в суд; невідкоренні розпорядженню головуючого; порушення порядку під час судового засідання; вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил.

У теорії адміністративного права розрізняють два види умислу: прямий та непрямий. Прямий умисел – це така форма вини, коли правопорушник усвідомлював шкідливий характер своєї дії чи бездіяльності, передбачав її негативні наслідки і бажав їх настання. При непрямому умислі правопорушник, вчиняючи проступок, не бажає, але свідомо допускає настання шкідливих наслідків своїх протиправних діянь [166, с. 435–436].

Закон називає два елементи наміру: по-перше, інтелектуальний, що виражається в усвідомленні громадянином протиправності діяння і передбаченні його шкідливих наслідків. По-друге, вольовий, що полягає в бажанні настання шкідливих наслідків або свідомого їх допущення. Інтелектуальний елемент, що характеризує навмисну провину, насамперед містить у собі розуміння, усвідомлення протиправності дії або бездіяльності. Передбачення - це відображення у свідомості подій, які можуть або повинні статися. Формула закону «передбачала шкідливі наслідки» означає, що особа уявляла, якої шкоди заподіє її діяння суспільним відносинам, здоров'ю, інтересам людей, майну, навколишньому середовищу. Вольовий елемент, що характеризує спрямованість волі суб'єкта, визначається законодавцем як бажання або свідоме допущення настання шкідливих наслідків. Коли йдеться про бажання, то мають на увазі прагнення до визначеної мети, волю, спрямовану на досягнення передбачуваного результату (прямий намір).

Свідоме допущення це активне переживання, пов'язане з позитивним вольовим ставленням до шкідливих наслідків (непрямий намір) [55].

Другою формою вини є непрямий умисел, який іноді може нагадувати протиправну самовпевненість і навпаки. Відмінність між ними полягає у ступені антигромадського ставлення до інтересів інших осіб. Той, хто діє з непрямыми умислом, наважується на здійснення діяння, заздалегідь усвідомлюючи настання небажаних наслідків. Той, хто діє самовпевнено, усвідомлює лише можливість настання небажаних наслідків і навіть сподівається на запобігання їм, але його сподівання є легковажним, недостатньо обдуманим і свідчить про його необачність [164].

Таким чином, адміністративному праву відомі два види наміру: по-перше, прямий (*dolus directus*), коли особа усвідомлює протиправність і небезпеку свого діяння, передбачає і бажає настання шкідливих наслідків; по-друге, непрямий (*dolus indirectus*), коли особа усвідомлює протиправність і небезпеку свого діяння, передбачає шкідливі наслідки і при цьому прямо не бажає, але свідомо допускає їх настання. Підстава розмежування двох умислів: прямий – особа бажає настання наслідків, непрямий – виявляє байдужість до таких наслідків, не бажає, але свідомо допускає їх настання. Усвідомлення суспільно небезпечного характеру вчиненого діяння означає, що особа розуміє не лише фактичні обставини, які стосуються об'єкта й об'єктивної сторони складу певного злочину, а й його суспільну небезпечність [55].

Факультативними ознаками суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення є мета і мотив. Мета – це уявлення про бажаний результат, досягнути якого прагне особа. Хоча мотив і мета діяння тісно взаємопов'язані і взаємозумовлені, вони являють собою різні сторони вольового процесу діяльності особи. Мотив відповідає на запитання: чому особа вчиняє ті чи інші дії, тоді як мета дає відповідь на запитання: для чого особа це робить [167, с. 21]. Як обов'язкова ознака складу адміністративного

правопорушення мета зазначається лише тоді, коли діяння вчинюється умисно.

Мотив – це внутрішні процеси, що відображаються у свідомості людини та спонукають її до скоєння правопорушення. Мотив є певним двигуном адміністративного правопорушення, його внутрішнім стимулом. Рушійною силою мотиву є потреби людини, її емоції, почуття, думки, уявлення тощо. Мотив близько наближається до провини, але це не тотожні категорії. Він впливає на свідомість людини, зумовлює характер її дій, формує спрямованість волі, визначає зміст провини [168, с. 27].

Мотиви, які викликають в свідка порушити встановлений режим поведінки в суді та настанови з'явитися в суд, можуть мати різноманітний характер. Наприклад, прагнення одержати матеріальні блага, що свідчить про його корисну спрямованість. Наприклад, викривач може бути допитаний в якості свідка. Рівень корисливого спрямування певною мірою зумовлюється складною ситуацією соціально-економічного характеру свідка.

Окрім того, мотивом порушення законодавства свідком особливо якщо це стосується корупційних правопорушень та виклику викривача в якості свідка можуть мати характер кар'єризму. Також, на нашу думку, одним з мотивів може бути – введення в оману компетентні органи для затягування адміністративного провадження, повідомлення чи неповідомлення інформації, що не відповідає дійсності, або не з'явлення до компетентного органу з метою уникнення швидкого прийняття рішення по справі тощо.

Також аналізуючи склад адміністративного правопорушення, що можуть вчинятися свідком, на нашу думку, варто акцентувати увагу на відсутності в законодавця розуміння того, що свідок може вчиняти адміністративні правопорушення не лише щодо суду та судді як осіб, що здійснюють адміністративно-деліктне провадження, але й потрібно врахувати, що адміністративні правопорушення свідком можуть вчинятися і щодо посадової особи компетентного суб'єкта, який також має право розглядати адміністративну справу, адже, глава 17 «Підвідомчість справ про

адміністративні правопорушення» Кодексу України про адміністративні правопорушення містить перелік широкого кола суб'єктів публічної адміністрації та їх посадових осіб, які уповноважені здійснювати адміністративно-деліктне провадження.

Саме тому, на нашу думку, доречним є доповнення *Кодексу України про адміністративні правопорушення ст. 185⁻³⁻¹* «Прояв неповаги свідком до компетентного суб'єкта публічної адміністрації, його посадової особи, яка здійснює адміністративне провадження в справах про адміністративне правопорушення»:

«1. Прояв неповаги до компетентного суб'єкта, що виразилась у злісному ухиленні від явки до органу публічної адміністрації, який розглядає справу про адміністративне правопорушення або в невідкоренні свідка розпорядженням посадових осіб органу, що здійснює розгляд справи та з'ясовує обставини по справі, або умисне ненадання чи відмова у наданні відповідей на запитання посадової особи, - тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Ті самі діяння, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, - тягнуть за собою накладення штрафу від ста п'ятдесяти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Дії, передбачені ч.1 цієї статті якщо особу було піддано приводу, - передбачають застосування адміністративного арешту на строк до п'ятнадцяти діб».

Висновки до розділу 2

Дослідивши зміст елементів процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні ми прийшли до наступних висновків.

Свідок – це учасник адміністративного провадження, який наділений адміністративно-процесуальною правосуб'єктністю та володіє інформацією по конкретній адміністративній справі.

Показання свідків – це спосіб оприлюднення, повідомлення інформації, яка стала відома особі про юридичні факти по конкретній адміністративній справі, уповноваженим органам державної влади та їх посадовим особам, а також суду.

Права свідка – це система правомочностей особи, якими вона наділена та реалізовує під час адміністративного провадження та надання нею показів (свідчень), що стали їй відомі за об'єктивних підстав про юридичні факти по конкретній адміністративній справі.

Обов'язки свідка – це встановлені законодавством міра можливої та необхідної поведінки особи, яка володіє інформацією по суті справи.

Юридичні гарантії свідка в адміністративно-деліктному провадженні – це система гарантованих державою засобів захисту прав, свобод та інтересів свідка на всіх стадіях адміністративно-деліктного провадження.

До юридичних гарантій свідка в адміністративно-деліктному провадженні, на нашу думку, варто віднести: 1) наявність «іммунітету свідка»; 2) захист життя та здоров'я свідка в адміністративно-деліктному процесі; 3) гарантії компенсаційного характеру; 4) гарантії законності; 5) гарантії вільно надавати показання без застосування заходів примусового характеру; 6) обмеження прав свідка в інтересах інших учасників адміністративно-деліктного провадження; 7) звернення до Уповноваженого з прав людини за захистом своїх прав; 8) одностайність підходу законодавця до законодавчого визначення поняття «свідок», і відповідно врахуванні його особливостей та змісту правового статусу; 9) здійснення представництва інтересів свідка; 10) гарантії оскарження; 11) можливість свідка залучати перекладача.

Адміністративна відповідальність свідка в адміністративно-деліктному провадженні – це адміністративні правовідносини, що виникають в публічно-правовій площині між судом та юрисдикційним органом публічної

адміністрації, його посадовою особою та фізичною особою, яка має процесуальний статус свідка в адміністративному провадженні, що полягає в застосуванні до правопорушника адміністративно-правових санкцій у разі порушення останнім його процесуальних обов'язків.

Особливостями адміністративної відповідальності свідка є: 1. являє собою зовнішній осуд діяння свідка, що спричинено невиконанням чи неналежним виконанням останнім своїх обов'язків в адміністративно-деліктному провадженні; 2. підставою є наявність факту вчинюваного діяння, що передбачає порушення адміністративно-правової норми; наявність складу адміністративного правопорушення; 3. з огляду на диференційовану участь свідка як в судовому, так і в юрисдикційному адміністративному процесі, то і відповідальність свідка повинна бути передбачена за порушення своїх обов'язків як в першому, так і в другому процесі; 4. суб'єктом притягнення свідка до адміністративної відповідальності повинен бути суд та орган виконавчої влади, його посадова особа чиї настанови не виконав свідок; 5. видами адміністративних стягнень, що можуть бути застосовані до свідка є: 1) штраф (від 50 до 100 н.м.д.г. та від від 150 до 250 н.м.д.г.); 2) виправні роботи на строк від 1 до 2 місяців з відрахуванням 20% заробітку; 3) адміністративний арешт на строк до 15 діб.

Адміністративні правопорушення, які вчиняє свідок є суспільно шкідливими, протиправними, винними діяннями, що посягають на встановлений порядок судоустрою і за вчинення яких законодавством передбачено застосування адміністративного стягнення.

Відзначено, що на сьогоднішній день, в нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення відсутні норми, що визначали б:

1) порядок піддання свідка приводу, що на нашу думку, значно ускладнює розгляд та виконання відповідних судових рішень;

2) немає обов'язкової вимоги про роздільний допит свідків під час провадження в справі про адміністративні правопорушення. В той же час, КУпАП взагалі не містить порядку допиту свідка як судом, так і посадовою

особою компетентного органу, і відповідно, не забезпечуються юридичні гарантії адміністративно-деліктного провадження. Відсутність визначеної законом процедури допиту свідка дає можливість вести мову про те, що вибір процедури допиту свідків (спільного або окремо один від одного) перебуває у межах дискреційних повноважень суду чи посадової особи уповноваженого компетентного органу. Вирішення даних правових прогал, на нашу думку, є можливим шляхом внесення відповідних змін до ст.272 Кодексу України про адміністративні правопорушення, де передбачити, що у разі не явки до компетентного органу за його викликом, свідок може бути підданий приводу. А також передбачити процедуру допиту свідка.

Автором аргументована пропозиція доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення ст. 185⁻³⁻¹ «Прояв неповаги свідком до компетентного суб'єкта публічної адміністрації, його посадової особи, яка здійснює адміністративне провадження в справах про адміністративне правопорушення»:

«1. Прояв неповаги до компетентного суб'єкта, що виразилась у злісному ухиленні від явки до органу публічної адміністрації, який розглядає справу про адміністративне правопорушення або в непідкоренні свідка розпорядженням посадових осіб органу, що здійснює розгляд справи та з'ясовує обставини по справі, або умисне ненадання чи відмова у наданні відповідей на запитання посадової особи, - тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Ті самі діяння, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, - тягнуть за собою накладення штрафу від ста п'ятдесяти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Дії, передбачені ч.1 цієї статті якщо особу було піддано приводу, - передбачають застосування адміністративного арешту на строк до п'ятнадцяти діб».

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СВІДКА В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

3.1. Міжнародний досвід процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні

Вивчення міжнародного досвіду сприяє виявленню та виокремленню перспектив розвитку процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні. Визначення нами вибору країн досвід яких ми вивчали був зумовлений декількома причинами: 1) приналежність до однієї правової сім'ї, адже, країни які належать до різних правових сімей не можуть бути прикладом для України з огляду на об'єктивні обставини: побудова системи права, системи судових органів та органів публічної адміністрації тощо; 2) отримання незалежності та відповідно можливість розвитку як самостійної держави в один період часу з Україною; 3) наявність подібного до України адміністративно-деліктного законодавства та побудови адміністративно-деліктного процесу.

Правові системи Австрії, Франції, Нідерландів, Іспанії, Греції характеризуються відмежуванням адміністративно-деліктного законодавства від кримінального, що проявляється у неможливості застосування до адміністративних деліктів та відносин, що виникають внаслідок їх вчинення, загальних положень кримінальних законів. Адміністративно-деліктне право Франції, Греції та Іспанії – сформувалося виключно внаслідок активної діяльності судової влади. Особливість іспанського закону у тому, що у процедурному за назвою та змістом законі містяться загальні положення про адміністративні порушення. Право Нідерландів характеризується тим, що закон про порушення правил дорожнього руху став прикладом для наступних законів, у яких системно викладаються порушення у відповідних сферах. У Бельгії, Франції та Данії відсутні окремі закони, які визначають загальні

положення адміністративно-деліктного права. Бельгійське та французьке адміністративно-деліктне право формується внаслідок діяльності Державної Ради, а датське право не потребує відповідних законів, оскільки Кримінальний закон [169] застосовується до всіх видів порушень як кримінальних, так і адміністративних, тобто застосовується принцип аналогії права, що є схожим в окремих ситуаціях при вирішенні справ про адміністративні правопорушення, а також положенні учасників адміністративно-деліктного провадження, в тому числі, свідка.

В інших державах «молодої демократії» (Литва, Латвія, Польща, Чехія, Словаччина) законодавство про адміністративні провини майже повністю відокремлено від кримінального права. Такий стан у балтійських країнах визначається існуванням кодифікованих адміністративно-деліктних нормативно-правових актів, які були прийняті після розпаду СРСР [169].

В Чеській Республіці питання участі свідка в адміністративно-деліктному провадженні урегульовано Законом «Про відповідальність за проступки та провадження по них» (Zákon č. 250/2016 Sb.Zákon o odpovědnosti za přešupku a řízení o nich). Так, ст. 82 даного акту визначено, що свідки є джерелом доказів. Учасники процесу мають право ставити запитання один одному, свідкам та експертам. Існує особливий порядок допиту свідків з числа неповнолітніх. Так, такі свідки можуть бути допитані в присутності законного представника та опікун неповнолітнього, представника органу соціального та правового захисту дітей. Порядок допиту свідків в суді загальної юрисдикції подібний українській адміністративно-деліктній практиці [170].

В Республіці Словенія процедура допиту свідків урегульована ст.56, 60, 68 Закону «Про проступки». Так, свідок зобов'язаний надати органам, уповноваженим на роз'яснення правопорушень, необхідні пояснення для перевірки отриманого повідомлення про правопорушення; він має право відмовитися від пояснень, якщо це спричинить загрозу притягнення до кримінальної відповідальності для нього чи близької особи. Під близькою

особою розуміється родич у прямому поколінні, усиновлювач, усиновлена дитина, брат і сестра та подружжя; інші особи, які перебувають у родинних чи подібних стосунках [171].

На нашу думку, одним з найбільш урегульованих нормативно-правових актів, яким визначено статус свідка в адміністративно-деліктному процесі є Кодекс про адміністративні правопорушення Литовської Республіки. Так, ст. 573 Кодексу визначено, що повістки та інші процесуальні документи надсилаються особам, які беруть участь у провадженні про адміністративне правопорушення, рекомендованим листом за офіційно заявленим місцем проживання особи чи іншим відомим місцем проживання чи місцем роботи чи навчальним закладом чи територіальним відділенням Литовської біржі праці, де особа зареєстрований як безробітний. Справи, коли повістки вручаються особам, які беруть участь у провадженні про адміністративне правопорушення, після прибуття до установи, посадова особа якої проводила розслідування адміністративного правопорушення, або до суду. Повістки та інші процесуальні документи в усіх випадках вручаються особисто. Днем вручення процесуального документа вважається день його вручення адресату, одному з проживаючих разом з ним повнолітніх членів сім'ї, особі, відповідальній за прийом кореспонденції на робочому місці, в навчальному закладі чи територіальному управлінні Литовської біржі праці. Відмова в прийнятті чи підписанні процесуального документа рівнозначна врученням процесуального документа.

Ст. 581 Кодексу визначено, що у разі адміністративного правопорушення в якості свідка може бути викликана будь-яка особа, якій може бути відома будь-яка з обставин, що підлягають встановленню у справі. За викликом суду або трибуналу, посадова особа яка розслідує адміністративне правопорушення або розглядає адміністративне правопорушення в позасудовому порядку, свідок з'являється у призначений час, дає правильні показання, повідомляє все відоме йому та відповідає на будь-які питання. запитання до нього. Свідок, який не дає показань без

поважних причин, відмовляється або іншим чином ухиляється від дачі показань, притягується до адміністративної відповідальності. У разі неявки свідка в судове засідання без поважних причин суд може ухвалити рішення про доведення його в судове засідання. За дачу неправдивих показань свідок несе кримінальну відповідальність. За дачу неправдивих показань під час розслідування адміністративного правопорушення та позасудового розслідування адміністративного правопорушення свідок несе адміністративну та кримінальну відповідальність [172].

Як свідок не може давати показання: 1) особа, яка за довідкою закладу охорони здоров'я або висновком судово-психіатра чи судового лікаря через фізичні чи психічні вади не можуть правильно зрозуміти обставини, що мають значення для справи, або правильно їх показати; 2) представники у справах про цивільні, адміністративні та адміністративні правопорушення чи захисників у кримінальному провадженні - щодо обставин, які їм стало відомо як представників чи захисників, та захисників - щодо обставин, які їм стало відомо під час виконання інших професійних обов'язків; 3) священнослужителі - про обставини, які вони дізналися під час сповіді віруючого чи інших релігійних обрядів чи богослужінь; 4) медики - про обставини, що становлять їх професійну таємницю; 5) виробники, розповсюджувачі публічної інформації, власники виробників та/або розповсюджувачі публічної інформації, журналісти - щодо того, що становить таємницю джерела інформації відповідно до Закону Литовської Республіки про публічну інформацію, крім випадків, коли ці особи самі погоджуються давати показання або суд ухвалив рішення про те, що таємниця джерела інформації необхідна для життєво важливих чи інших переважних суспільних інтересів, а також для захисту конституційних прав і свобод особи та здійснення правосуддя, і коли розкриття іншими засобами неможливе або вичерпане; 6) особа може відмовитися свідчити проти членів її сім'ї або близьких родичів [172].

Свідок має право: 1) давати покази рідною мовою або тією мовою, якою володіє, та користуватися послугами перекладача, якщо не володіє литовською; 2) ознайомитися з протоколом своїх свідчень та внести до нього зміни та виправлення; 3) надати письмові свідчення; 4) відшкодування понесених витрат [172, ст.583].

В Кодексі Республіки Латвія про адміністративні правопорушення визначено, що свідок – це особа, яка в установленому законом порядку була запрошена для надання інформації (свідчень) щодо фактів, які підлягають з'ясуванню у справі про адміністративне правопорушення. На запрошення установи (посадової особи), записи якої знаходяться у справі, свідок зобов'язаний з'явитися у зазначений час і дати правдиві показання - повідомити все відоме йому у справі та відповісти на запитання. Свідок має право не давати показань, якщо він є нареченим, дружиною, батьком, дідом, дитиною, онуком, братом, сестрою особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, а також не давати показань про особу, з якою проживає ця фізична особа та є власником акцій (неподільних) холдингу [173, ст.264].

Якщо свідок не з'являється без поважної причини за викликом, суд може накладати штраф у розмірі до 70 євро. Протягом 30 днів після повідомлення про накладення примусового штрафу особа подає до суду документи, що підтверджують сплату примусового штрафу. Суд або суддя може ухвалити рішення про проведення процесуальних дій у судовому засіданні в режимі відеоконференції, якщо свідок під час судового засідання не можуть з поважних причин перебувати залі судового засідання. У разі проведення відеоконференції провадження у судовому засіданні здійснюється з використанням відеозапису в режимі реального часу [173, ст. 287.9].

Давати свідчення є правом, а не обов'язком свідка. Свідки можуть підписувати протокол про адміністративне правопорушення. Свідки мають право на відшкодування понесених матеріальних затрат у зв'язку з явкою до суду та наданням показань.

Так, свідкам відшкодовуються витрати, понесені у зв'язку з їх прибуттям на запрошення установи (посадової особи), адміністративна справа якої знаходиться у справі про адміністративне правопорушення.

У разі надання свідками завідомо неправдивих свідчень, що послужили підставою для ухвалення незаконного судового рішення чи рішення установи, встановлено вироком суду, що набрав законної сили дані обставини відносяться до нововиявлених обставин та є підставою для повного перегляду справи про адміністративне правопорушення, а свідок може бути притягнений до адміністративної та кримінальної відповідальності. Зокрема, до адміністративна відповідальність свідка передбачена ст. 175.1 «Неповага до органів слідства та прокуратури» та ст. 201.39 «Неповага до суду» [173].

Адміністративно-правовому статусу свідка в адміністративно-деліктному процесі Республіки Сербія відведено Главу XXIII Закону «Про проступки».

Як свідки можуть бути залучені особи, які можливо володіють інформацією про обставини правопорушення та особу винуватця. Потерпілий також може виступати у ролі свідка. Свідкам видають письмові повістки, і вони можуть бути викликані через сторону, яка їх пропонує, або безпосередньо судом, якщо інше неможливе. Якщо потерпілий викликається як свідок, це зазначається у повістці. Неповнолітні особи до 16 років викликаються через їхніх законних представників або опікунів. Свідки, які через стан здоров'я, вік або серйозні фізичні вади не можуть прийти, можуть бути заслухані вдома.

Існують випадки, коли особа не може бути заслухана як свідок: 1) якщо це порушить її обов'язок зберігати військову або службову таємницю, поки вона не буде звільнена від цього обов'язку уповноваженим органом; 2) якщо це захисник підсудного, щодо інформації, яку підсудний довірив йому як своєму захиснику, окрім випадків, коли підсудний вимагає його свідчень.

Особу може бути звільнено від обов'язку давати показання у випадках якщо такі показання стосуються: 1) дружини обвинуваченого; 2) родичів обвинуваченого по прямій лінії, родичі по боковій лінії до третього ступеня включно, а також родичі по тесту до другого ступеня включно; 3) усиновленого та усиновлювача обвинуваченого; 4) релігійного сповідника про те, у чому зізнався йому підсудний. Суддя, який провадить провадження у справі про проступок, зобов'язаний попередити вищезазначених осіб до їх заслуховування або відразу після того, як дізнається про їхні стосунки з підсудним та повідомляє їм, що вони не зобов'язані давати показання. Попередження та відповідь заносяться до протоколу. Неповнолітня особа, яка в силу віку та розумового розвитку не здатна усвідомити значення права не давати показання, не може бути заслухана як свідок, якщо цього не вимагає сам підсудний [174].

Якщо заслуховується свідок, який не може бути заслуханий як свідок (стаття 210), або особа, яка звільнена від обов'язку давати показання (стаття 211), і не була попереджена або прямо не відмовилася від цього права, або якщо попередження чи відмова не зафіксовано в протоколі, або якщо неповнолітній, який не може зрозуміти значення права не давати показання, був заслуханий, або якщо показання свідка вимагали силою, погрозою чи іншим забороненим способом, такі свідчення свідка не можуть бути враховані при прийнятті судом рішення по справі [174].

Свідок заслуховується перед судом, який веде провадження у справі про проступок, а якщо свідок має постійне або тимчасове місце проживання за межами його території, він може бути заслуханий перед судом, на території якого свідок має постійне або тимчасове місце проживання. Свідки заслуховуються окремо та без присутності інших свідків. Свідок зобов'язаний давати усні показання та відповідати на поставлені усно запитання. Попередньо свідка попереджають, що він зобов'язаний говорити правду і що дача неправдивих свідчень є злочином [174].

Окрім того, ст.ст.205, 210-220 Кодексу чітко визначена процедура допиту свідка та юридичні гарантії захисту його прав та інтересів.

Якщо свідок глухий або німий, його заслуховують за участю спеціаліста, який допоможе йому викласти відому інформацію, що стосується суті справи. Якщо свідок є іноземцем та не розуміє мову, якою ведеться провадження, до розгляду справи залучають перекладача.

Якщо належним чином викликаний свідок не приходить і не виправдовує свою відсутність, або залишає місце, де він має бути заслуханий, без погодження чи поважної причини, його може бути примусово доставлено та може бути оштрафовано від 10 000 до 50 000 динарів. Якщо посадова особа уповноваженого органу, який подав клопотання про порушення справи про проступок, не відреагує на виклик суду для допиту в якості свідка та не обґрунтує свою неявку, суд може перенести розгляд адміністративної справи, а особу може бути піддано адміністративній відповідальності відповідно до ст. 188 Кодексу.

Якщо свідок, попереджений про наслідки відмови від дачі показань, не дасть показань без законної причини на нього може бути накладено штраф до 10 000 динарів, а якщо він відмовляється давати показання навіть після цього, він може бути оштрафований на суму до 50 000 динарів. Ухвала суду про накладення штрафу свідку заноситься до протоколу. Оскарження постанови про накладення штрафу не зупиняє виконання рішення. Якщо свідок погоджується дати показання відразу після винесення вироку, вирок скасовується. Якщо відмова свідка надавати показання спричинила витрати на адміністративне провадження, свідок може бути зобов'язаний сплатити ці витрати. У разі несплати штрафу та витрат на процедуру їх стягують у примусовому порядку [174].

Адміністративно-правовий статус свідка за деліктним законодавством Республіки Молдова в Кодексі про правопорушення Республіки Молдова.

Ст.388 Кодексу визначено, що свідком є викликана у такій якості уповноваженим органом особа, якій відомі факти або обставини, що

сприяють встановленню істини у провадженні про правопорушення. Близькі родичі, чоловік/дружина, наречений/наречена не зобов'язані свідчити проти особи, щодо якої порушено провадження про правопорушення. Компетентний орган публічної адміністрації або судова інстанція зобов'язані роз'яснити це відповідним особам під розписку. Свідок має право: а) знати, у зв'язку з якою справою він викликаний; б) заявляти відвід перекладачеві, який бере участь у його опитуванні; в) заявляти клопотання; г) відмовлятися від надання свідчень, подання документів, інших засобів доказування, зразків або відомостей, якщо вони можуть бути використані проти нього чи його близьких родичів; д) давати свідчення рідною або якоюсь іншою мовою, знайомитися із записом своїх показань, вимагати внесення до них виправлень чи доповнень; е) при дачі показань користуватися документами, що містять складні розрахунки, географічні назви та інші відомості, які важко відтворити по пам'яті, а також замітками про подробиці, що важко запам'ятовуються, супроводжувати свої показання кресленнями і схемами; є) користуватися допомогою захисника, обраного ним як представник [175, ст.388].

Свідок зобов'язаний: а) прибути за викликом уповноваженого суб'єкта або судової інстанції для надання показань та участі у процесуальних діях; б) давати правдиві свідчення, повідомляти все, що йому відомо у відповідній справі, та відповідати на поставлені запитання, засвідчувати своїм підписом правильність даних ним показань, внесених до протоколу процесуальної дії або доданих до нього; в) подавати на вимогу уповноваженого органу документи, інші засоби доказування, зразки; г) підкорятися законним розпорядженням уповноваженого суб'єкта чи судової інстанції. Відмова або ухилення свідка від дачі показань караються відповідно до статті 313 Кримінального кодексу, а надання свідомо неправдивих показань - відповідно до статті 312 того ж кодексу. У передбачених законом випадках уповноважений суб'єкт зобов'язаний забезпечити участь у процесуальних діях незацікавлених повністю дієздатних осіб (зрозумілих) для засвідчення

ними підписом вірності встановлених фактів. Неповнолітній свідок користується допомогою законного представника або представника органу опіки та піклування. Представник неповнолітнього свідка має право знати про виклик уповноваженим органом особи, інтереси якого він представляє, супроводжувати його та бути присутнім під час проведення процесуальних дій. Уповноважений суб'єкт чи судова інстанція зобов'язані забезпечити участь представника неповнолітнього у провадженні про правопорушення. Неповнолітній свідок підлягає опитуванню лише у присутності педагога [175, ст.388].

В Республіці Хорватія процедурні питання допиту свідка урегульовані в Законі «Про проступки», де зокрема, передбачено, що у разі не явки свідка до суду чи іншого органу публічної адміністрації до нього даними суб'єктами можуть бути застосовані близько п'ятнадцяти примусових заходів без рішення суду (виклик, привід, з'ясування адреси місця проживання обвинуваченого або свідка, пошук свідка, заходи обмеження тощо) [176, с.11]. В той же час, слід відзначити, що в Законі «Про проступки» не визначено ні прав, ні обов'язків свідка в адміністративно-деліктному провадженні.

У Швеції у разі неявки свідка в суд з поважної причини, суд чи компетентний орган організує допит свідків за допомогою відео або телефонної конференції. Як альтернатива, може бути призначене окреме засідання для допиту свідка. У шведських судах загально-прийнято, що адвокати та представники сторін можуть зустрічатися зі свідками для опитування та підготовки їх до надання усних показань на слуханні. Суд може дозволити клопотання сторони про надання свідком показань під присягою в компетентному районному суді. Таке клопотання може бути заявлене, якщо сторона вважає, що забезпечена кримінальною відповідальністю присяга може спонукати свідка говорити правду. Крім того, це може бути здійснено для примусу до дачі показань свідка, який не бажає давати свідчення, оскільки районний суд має засоби правового примусу

стосовно свідка, який не виконує розпорядження суду. Нарешті, це може бути використане для обходу договірних зобов'язань щодо конфіденційності, оскільки обов'язок давати свідчення при виклику до суду зазвичай має переважну силу перед такими договірними зобов'язаннями. Якщо дозволено пряий допит, то допит починає сторона, яка викликала цього свідка [177, с.84-87].

В усі вище зазначених країнах існує адміністративно-деліктний імунітет - це винятки із загального порядку застосування заходів адміністративного примусу у зв'язку з адміністративним правопорушенням, що тягнуть за собою неможливість їх реалізації, а також додаткові гарантії, переваги та права при застосуванні даних заходів державного примусу, встановлені щодо зазначених у нормах міжнародного права та нормах національного законодавства [179].

Матеріальний адміністративно-деліктний імунітет – це імунітет, що встановлюється матеріальними адміністративно-правовими нормами, які визначають права, обов'язки та правомочності суб'єктів адміністративних правовідносин, відповідаючи на запитання: що може, повинен, зобов'язаний (або, навпаки, не може, не повинен, не зобов'язаний) учасник відповідних правовідносин» [178, с.60-61]. Якщо ж правові норми, що встановлюють імунітет, регламентують порядок і процес (процедуру) вирішення конкретних справ, визначають, як, в якому порядку, з дотриманням якихось процедурних правил матеріальна норма реалізується, досягаються укладені в ній цілі, то такий адміністративно-деліктний імунітет є процесуальним [179].

Отже, на підставі вивчення міжнародного досвіду процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні запропоновано: 1) виокремити главу в Кодексі України про адміністративні правопорушення, в якій визначити адміністративно-правовий статус свідка як учасника адміністративно-деліктного провадження та юридичні гарантії свідка; 2) передбачити можливість отримання показів свідка як джерела доказів у разі неможливості його з'явлення до суду та за наявності обґрунтованих підстав

у режимі відео конференції; 3) виокремити матеріальним та процесуальні адміністративно-деліктні імунітети свідка; 4) серед прав свідка передбачити право на відвід перекладача; допомогу представника; заявляти клопотання; 5) розширити види примусових заходів забезпечення адміністративного провадження, що можуть бути застосовані до свідка.

3.2. Особливості вирішення проблем судової практики щодо участі свідка в адміністративно-деліктному провадженні

Свідок в адміністративно-деліктному процесі може виступати не лише як особа якій відомі будь які відомості по адміністративній справі, але й як особа, яка при виконанні свого процесуального статусу свідка не виконує правила поведінки учасників розгляду справи про адміністративні правопорушення в залі судового засідання. Тоді свідок може набувати ще додатковий статус – правопорушника, тобто особи, яка під час розгляду справи про адміністративні правопорушення порушує судовий порядок, а її дії суд кваліфікує як адміністративне правопорушення передбачене відповідною статтею Кодексу України про адміністративні правопорушення. Разом з тим, в судовій практиці існують колізійні ситуації при яких суд неоднозначно вирішує питання про притягнення свідка як учасника розгляду справи про адміністративне правопорушення до адміністративної відповідальності. Саме тому, на нашу думку, наразі актуальним є наведення ситуацій, які б окреслювали актуальні проблемні питання участі свідка в адміністративно-деліктному провадженні та позиції суддів щодо їх урегулювання.

Особливості формування і оформлення справ про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначені в Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України. Де передбачено, що формування та

оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення щодо прояву неповаги до суду здійснюється відповідальним працівником відповідно до вимог Інструкції, Кодексу України про адміністративні правопорушення [180].

Якщо особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, передбачене статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, не оспорує допущене правопорушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається, протокол про адміністративне правопорушення не складається, а питання про притягнення особи до відповідальності вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, про що в судовому засіданні судом виноситься відповідна постанова.

Відповідно до частин 1, 2 ст. 221-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення місцеві господарські та адміністративні суди, апеляційні суди та Верховний Суд розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 185-3 цього Кодексу. Справа розглядається суддею-доповідачем зі складу суду, що розглядає справу, під час розгляду якої вчинено правопорушення, передбачене статтею 185-3 цього Кодексу. Питання про притягнення учасника справи – свідка або іншої особи, присутньої в залі судового засідання, до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, для чого у судовому засіданні із розгляду справи оголошується перерва, або після закінчення судового засідання (дане положення діє і в інших видах судочинства та передбачено відповідними статтями процесуального законодавства, наприклад, ст. ст. 216 ЦПК України, 198 КАС України, 200 ГПК України, 330 КПК України) [28].

Таким чином, з моменту оголошення перерви у судовому розгляді справи або одразу після закінчення судового засідання суд фактично констатує вчинення особою дій, ознаки яких підпадають під дію статті 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, завершує стадію

порушення справи про адміністративне правопорушення і переходить до наступної стадії, якою є розгляд справи про адміністративне правопорушення. Зважаючи на це, інші підготовчі дії до розгляду справи про адміністративне правопорушення, які передбачені статтею 278 Кодексу України про адміністративні правопорушення, судом (суддею) не проводяться [163].

З огляду на зазначене, можемо спостерігати так званий «внутрішній деліктний процес», тобто при розгляді одного адміністративного провадження відбувається паралельний розгляд і іншого адміністративного провадження, яке пов'язано з порушенням свідком норм Кодексу України про адміністративні правопорушення.

З моменту оголошення судом перерви в судовому розгляді справи для розгляду питання про притягнення свідка до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду дії суду (судді) переходять в площину адміністративного процесу, у зв'язку із чим суд повинен керуватися нормативними положеннями статей 276—285 Кодексу України про адміністративні правопорушення, які визначають загальний порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення та винесення щодо них постанов. У відповідності до зазначених норм, розгляд справи про адміністративне правопорушення розпочинається з того, що головуєчий на засіданні оголошує: склад суду, яка справа підлягає розгляду, хто притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснює особам, які беруть участь у розгляді справи, їх права і обов'язки, права та обов'язки інших осіб, які беруть участь у провадженні в справі про адміністративне правопорушення (законні представники та представники, захисник, свідок, експерт, перекладач), передбачені статтями 268-274 Кодексу України про адміністративні правопорушення [181]. Слід відзначити, що розгляд справи про притягнення свідка до адміністративної відповідальності здійснює суддя з числа суддів, що розглядали адміністративну справу в якій свідок здійснив адміністративне правопорушення.

Після роз'яснення прав та обов'язків, суд переходить до заслуховування осіб, які беруть участь у розгляді даної справи, дослідження доказів, вирішення клопотань. Відповідно до статті 284 Кодексу України про адміністративні правопорушення, розглянувши справу про адміністративне правопорушення, орган (посадова особа) виносить одну з таких постанов: 1) про накладення адміністративного стягнення; 2) про застосування заходів впливу, передбачених статтею 24-1 цього Кодексу; 3) про закриття справи. Вимоги до змісту постанови суду про накладення адміністративного стягнення закріплені у частині 2 статті 283 Кодексу України про адміністративні правопорушення [181].

Одночасно із загальними вимогами до процесу судового розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачених статтею 185⁻³ Кодексу України про адміністративні правопорушення, аналіз законодавче закріплених положень дозволяє виокремити наступні його особливості:

1) частиною 2 статті 277 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлений скорочений строк розгляду справ про адміністративне правопорушення, передбачене частиною першою статті 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення - протягом доби. Зазначений строк слід обраховувати з дня виявлення правопорушення, оскільки протокол про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 185 не складається [181]. Слід відзначити, що на нашу думку, не дивлячись на скорочений строк розгляду даної категорії справ, все ж таки виникає ситуація порушення розумних строків розгляду адміністративної справи про адміністративне правопорушення, яке розглядалося в суді першочергово;

2) реалізація прав та процесуальних гарантій учасників судового процесу під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, передбаченого статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, повинна здійснюватися таким чином, щоб це не перешкоджало розгляду справи у встановлені статтею 277 Кодексу України

про адміністративні правопорушення строки [181]. Щодо виконання даної особливості відзначимо, що це є досить проблематично, адже, в нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення не задекларовано чітко юридичних гарантії не лише свідка, але й інших учасників розгляду справи про адміністративне правопорушення, що відповідно, ускладнює процес їх забезпечення.

У день винесення постанови по справі про притягнення свідка до адміністративної відповідальності, вона передається до канцелярії суду для реєстрації в АСДС. Матеріали про адміністративне правопорушення, оригінал документа (квитанції) про сплату штрафу зберігаються в судовій справі, в межах якої було розглянуто документи про адміністративне правопорушення. У разі відмови особи, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, добровільно сплатити штраф, постановою про накладення штрафу вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів та не пізніше наступного дня пред'являється для примусового виконання до органу державної виконавчої служби за місцем проживання порушника, роботи або за місцезнаходженням його майна у порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження» [180]. Разом з тим, слід відмітити, що постановою суду, прийнята за результатами розгляду такої справи, є остаточною і оскарженню не підлягає.

Наступною особливістю є те, що уповноваженим суб'єктом, який має право складати адміністративний протокол у разі вчинення адміністративного правопорушення свідком при розгляді адміністративної справи є судовий розпорядник. Порядок складання протоколів про адміністративні правопорушення судовими розпорядниками визначено в Методичних рекомендаціях щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення судовими розпорядниками.

Головними правилами складання адміністративного протоколу судовим розпорядником є: усі реквізити протоколу заповнюються розбірливим почерком, державною мовою. Не допускається закреслення чи

виправлення відомостей, що заносяться до протоколу, а також внесення додаткових записів після того, як протокол підписаний особою, відносно якої він складений. Якщо правопорушення вчинено кількома особами, то протокол про адміністративне правопорушення складається на кожну особу окремо. При складанні протоколу вказується частина статті та стаття Кодексу України про адміністративні правопорушення, згідно з якою настає адміністративна відповідальність за вчинене особою правопорушення. У протоколі про адміністративне правопорушення зазначаються: число, місяць, рік і місце його складання, посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол. При викладенні обставин правопорушення вказується число, місяць, рік, час його вчинення, суть правопорушення, які саме протиправні дії вчинила особа, яка притягається до адміністративної відповідальності [182].

У випадках, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення, до протоколу вносяться прізвища, ім'я та по батькові двох свідків правопорушення, із зазначенням адреси їх місця проживання та скріплення їх підписами. Якщо в результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду суду або громадянину, в протоколі зазначається прізвище, ім'я та по батькові потерпілого, адреса місця його проживання або назва суду, їх місцезнаходження, ставиться підпис потерпілого або представника суду і вказується розмір заподіяної правопорушенням шкоди. Особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснюються її права та обов'язки, передбачені ст. 268 Кодексу України про адміністративні правопорушення, про що робиться відмітка у протоколі, а також повідомляється про час та місце розгляду адміністративної справи. Протокол підписується особою, яка його склала, і особою яка притягається до адміністративної відповідальності. У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу, в ньому робиться запис про це. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право подати

пояснення і зауваження щодо змісту протоколу, які додаються до протоколу, а також викласти мотиви свого відмовлення від його підписання [182].

Втім слід акцентувати увагу, що протокол про адміністративне правопорушення вчинене свідком взагалі не містить номера, хоча додається до матеріалів справи в межах розгляду якої його було складено. Таким чином, протокол про притягнення особи до адміністративної відповідальності за ст.185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення є частиною процесуальних документів по основній справі.

Протокол не складається в разі вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, якщо особа не оспорує допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається. Протокол про адміністративне правопорушення, у разі його оформлення, складається у двох екземплярах, один з яких під розписку вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності. Справа про адміністративне правопорушення розглядається за місцем його вчинення (ч. 1 ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення розглядається протягом доби, ч. 2 ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення в п'ятнадцятиденний строк з дня одержання її судом) [182].

Разом з тим, в судовій практиці проблемним є питання, коли адміністративний протокол, який складений судовим розпорядником відносно особи правопорушника не відповідає вимогам ст.256 Кодексу України про адміністративні правопорушення, оскільки не вказано за яким документом засвідчена особа порушника (графа 10 протоколу: серія, номер паспорта, дата видачі й найменування органу внутрішніх справ, що його видав; серія, номер іншого документа, що посвідчує особу, яка вчинила правопорушення, дата видачі і найменування органу, що його видав, або номер оператора, який здійснював перевірку особи за картотекою адресного бюро [182]). Крім того, відсутній підпис особи про роз'яснення їй прав,

визначених ст.286 Кодексу України про адміністративні правопорушення, не заповнено графу про дату розгляду справи і повідомлення особи під підпис, відсутні пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності чи інформація про відмову від підпису протоколу. Примірник протоколу не вручено особі, яка притягається до адміністративної відповідальності. Крім того, не зрозуміло чи визнається особою провина і чи була необхідність складати протокол [183].

Окремо, суд вважає за необхідне відмітити, що диспозиція ч.1 ст.185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема передбачає: «Неповага до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка ... а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил». Викладення у протоколі суті адміністративного правопорушення не містить ознак ані суб'єктивної, ані об'єктивної сторони адміністративного правопорушення, визначеного ч.1 ст.185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Також, суд при розгляді справ ст.185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення акцентує увагу на порушення прав свідка в частині не визначення в протоколі фабули адміністративного правопорушення, що не відображає всіх істотних ознак складу адміністративного правопорушення, суд не має права самостійно редагувати її, а так само не може відшукувати докази на користь правопорушника, оскільки це становитиме порушення права на захист (особа не може належним чином підготуватися до захисту) та принципу рівності сторін процесу [183].

Згідно з ч. 1 ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення неповага до суду полягає у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в непідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил. Наявність приставки «а також будь-яких дій» дає можливість стверджувати, що перелік діянь, як

визначені в ч.1 ст.185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення не є вичерпним і може бути розширеним з огляду на конкретну ситуацію та обставини, що їй передували, наприклад, дії свідка, що передбачають не реагував на зауваження судді чи судового розпорядника, відмовлявся вставати під час надання пояснень щодо суті справи та обставин, що можуть бути йому відомі, розмова без дозволу судді під час розгляду справи про адміністративні правопорушення, ставив запитання судді чи іншим учасникам при розгляді справи про адміністративні правопорушення та перешкоджання ведення судового засідання.

При тому, судова практика відзначає, що недоліком Кодексу України про адміністративні правопорушення є відсутність чітко визначених прав та обов'язків, а також юридичних гарантів свідка як учасника адміністративно-деліктного провадження, що значно ускладнює визначення ролі та місця свідка в даному виді провадження.

В даному випадку пропонуємо застосовувати принцип аналогії закону та визначити на рівні Кодексу України про адміністративні правопорушення по аналогії ст.ст.65-67 Кодексу адміністративного судочинства України, ст.66 Кримінального процесуального кодексу України перелік прав та обов'язків свідків в адміністративно-деліктному провадженні.

В той же час, відзначимо, що відповідно до ст.19 Закону України «Про міжнародні договори України», ст.17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» передбачено, що при розгляді справ суди застосовують Конвенцію та практику Європейського суду з прав людини, як джерело права. Так, за принципом аналогії закону судова практика пропонує розглядати і адміністративні справи, у питанні дотримання прав та процесуальних гарантій учасників судового процесу слід передусім неухильно дотримуватись прецедентної практики Європейського суду з прав людини, висловленої у чисельних рішеннях Суду («Озтюрк проти Німеччини», «Енгель та інші проти Нідерландів», «Гурепка проти України» та ін.), згідно з якою справи про

адміністративні правопорушення, при наявності певних умов, повинні розглядатись за процедурою та з дотриманням процесуальних гарантій передбачених національним законодавством для кримінальних проваджень [181].

Отже, аналізуючи судову практику щодо випадку відсутності відповідної норми Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка регулює процедуру вирішення тих чи інших процесуальних питань, що виникають під час розгляду справи (зокрема, щодо процедури відводу (самовідводу), до внесення змін до чинного законодавства суд (суддя), враховуючи засади судочинства, передбачені Конституцією України, та міжнародні стандарти судочинства може застосовувати чинні процесуальні норми кримінального процесуального законодавства за аналогією:

1) за загальним правилом, встановленим статтею 268 Кодексу України про адміністративні правопорушення, справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, розглядаються в присутності особи, яка притягується до адміністративної відповідальності. Разом з тим, у випадку притягнення особи до відповідальності за статтею 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення, справу може бути розглянуто і за відсутності такої особи, коли є дані про своєчасне сповіщення про місце і час розгляду справи якщо не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи [181];

2) законодавець не встановлює обов'язкових вимог щодо фіксації судового процесу під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, оскільки більшість обставин справи мають відобразитись у постанові судді. Проте, слід визнати правильною практику тих суддів, які забезпечують повне фіксування вказаного судового процесу звукозаписувальними технічними засобами, адже не всі дані (інформацію, відомості) про вчинене правопорушення можливо включити до описової

частини постанови, ухваленої за результатами розгляду справи [181]. На нашу думку, не дивлячись на те, що при розгляді матеріалів справи суддею відповідно до ст.185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, в переважній більшості випадків, не відбувається фіксація розгляду даного провадження, ми вважаємо, що це є порушенням процесуальних прав суб'єкта правопорушення по даній статті. Окрім цього, відсутність фіксації судового процесу під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення суперечить нормам ст.229 Кодексу адміністративного судочинства України та Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання), затв. Наказом Державної судової адміністрації України від 20 вересня 2012 року № 108, де визначено, що суд під час судового розгляду адміністративної справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою відео- та (або) звукозаписувального технічного засобу, а обов'язок такої фіксації виконує секретар судового засідання. Окрім того, результат такої фіксації є додатком до протоколу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи;

3) оскільки питання про притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду має вирішуватися судом негайно після вчинення правопорушення та без складання протоколу про адміністративне правопорушення, то в таких справах власний єдиний унікальний номер і номер провадження (справи) за індексом «3» не присвоюється. З огляду на це, судам слід рекомендувати долучати постанову у справі про адміністративне правопорушення, передбаченого статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення до матеріалів справи (провадження), в якій було допущено прояв неповаги до суду, і обліковувати її за тим самим єдиним унікальним номером [181];

4) відповідно до положень частин 3, 4 статті 221, частини 2,3 статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення постановою суду

(судді), прийнята за результатами розгляду справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 185-3 цього Кодексу, може бути оскаржена в апеляційному порядку до суду вищої інстанції [181]. Втім, з аналізу матеріалів судової практики відзначимо, що випадків оскарження таких постанов в справах про притягнення свідка до адміністративної відповідальності за ст.185-3 Кодексу немає;

5) на відміну від загального правила, відповідно до якого копія постанови протягом трьох днів вручається або висилається особі, щодо якої її винесено, у випадку притягнення до відповідальності за статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, копія постанови вручається відразу на місці вчинення правопорушення (частина 1, 5 статті 285 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [181]. Виокремлення даної особливості, на нашу думку, є логічним, з огляду на скорочені строки розгляду таких справ – протягом 24 годин.

Завершальною стадією адміністративного провадження по притягненню свідка до адміністративної відповідальності є виконання постанови у справі про адміністративне правопорушення. Визначена судом, за наслідками розгляду справи про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, сума штрафу має бути сплачена порушником не пізніше як через п'ятнадцять днів з дня вручення йому постанови про накладення штрафу, а в разі оскарження такої постанови - не пізніше як через п'ятнадцять днів з дня повідомлення про залишення скарги без задоволення [181].

Постанова про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу підлягає примусовому виконанню лише після спливу вищезазначеного строку на сплату штрафу (частина 3 статті 299 Кодексу України про адміністративні правопорушення). У разі несплати правопорушником штрафу у строк, установлений частиною 1 статті 307 цього Кодексу, постанова про накладення штрафу надсилається для примусового виконання до органу державної виконавчої служби за місцем

проживання порушника, роботи або за місцезнаходженням його майна в порядку, встановленому законом. Під час примусового виконання постанови про стягнення штрафу за вчинення адміністративного правопорушення з правопорушника стягується: - подвійний розмір штрафу, визначеного у відповідній статті цього Кодексу та зазначеного у постанові про стягнення штрафу; - витрати на облік зазначених правопорушень. Розмір витрат на облік правопорушень визначається Кабінетом Міністрів України (стаття 308 Кодексу України про адміністративні правопорушення). З огляду на зазначене, при накладенні адміністративного стягнення у вигляді штрафу в постанові суду, крім розміру штрафу, накладеного на порушника, доцільно визначати також подвійний розмір суми штрафу для його подальшого примусового стягнення органами державної виконавчої служби [181].

Окрім постанови про накладення адміністративного стягнення та притягнення свідка до адміністративної відповідальності, суд може винести постанову про закриття провадження по справі за ст.185-3 Кодексу. Так, в судовій практиці прийняття постанови про закриття адміністративного провадження можливе у зв'язку з відсутністю в її діях складу адміністративного правопорушення.

Відповідно до ст. 280 Кодексу України про адміністративні правопорушення орган (посадова особа) при розгляді справи про адміністративне правопорушення зобов'язаний з'ясувати: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна дана особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, чи заподіяно майнову шкоду, чи є підстави для передачі матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадської організації, трудового колективу, а також з'ясувати інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Відповідно до приписів ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення обов'язок щодо збирання доказів покладається на осіб,

уповноважених на складання протоколів про адміністративні правопорушення [28].

При цьому, у відповідності до ст.252 Кодексу України про адміністративні правопорушення, орган (посадова особа), оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом та правосвідомістю. Враховуючи наведене вище, суди вважають, що складання протоколу про адміністративне правопорушення ч.1 ст.185-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення та скерування матеріалів справи до судді, який не входить до складу суду, що розглядає справу, під час розгляду якої вчинено адміністративне правопорушення, порушує вимоги основних засад провадження у справі про адміністративне правопорушення, зокрема порядок розгляду справи про адміністративне правопорушення [28].

Головним процесуальним документом є адміністративний протокол по справі, і тому, від його грамотності та повноти залежить результат подальшого розгляду справи та виду винесеної постанови. Як нами було зазначено вище протокол в даній справі складає судовий розпорядник і суд не вправі вносити до нього зміни. Розгляд адміністративної справи відбувається виключно на підстав адміністративного протоколу; суд також не має права самостійно відшукувати докази винуватості особи у вчиненні правопорушення, оскільки суд, діючи таким чином, порушує вимоги ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, перебираючи на себе функції прокурора та позбавляючись статусу незалежного органу правосуддя [28].

Адміністративний протокол складений з порушенням вимог ст.256 Кодексу України про адміністративні правопорушення не може бути предметом судового розгляду, а відповідно адміністративна справа підлягає закриттю.

Згідно з вимогами ст.283 Кодексу України про адміністративні правопорушення, постанова суду має ґрунтуватися на обставинах, встановлених при розгляді справи, тобто на достатніх і незаперечних доказах. Відповідно до п. 1 ст. 247 Кодексу України про адміністративні правопорушення провадження в справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю, якщо відсутні подія і склад адміністративного правопорушення, а тому провадження в даній справі на підставі п.1 ч.1 ст.247 Кодексу України про адміністративні правопорушення підлягає закриттю, у зв'язку з відсутністю в її діях складу адміністративного правопорушення [28].

До того ж, слід зважати, що на порушників, окрім заходів впливу та адміністративних стягнень передбачених санкціями статті, покладаються також судові витрати, а саме судовий збір.

Окрім цього згідно з процесуальним законодавством, дії щодо неповаги до суду можуть бути розцінені судом як зловживання учасником процесу його процесуальними правами, за що також встановлена відповідальність, зокрема, попередження, видалення із зали судових засідань та штраф.

Виходячи з даних ЄДРСР, наразі в Україні існує 2551 постанова, винесена щодо осіб за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення України. Загалом, можна визначити наступні найбільш поширені випадки притягнення особи до відповідальності за вчинення неповаги до суду, а саме: - порушення порядку ведення судового засідання, викрикування, перебивання суддів, коментування, лайка, нецензурні висловлювання тощо (наприклад, - рішення 75815767, 76648039, 75888019, 75313341, 75313042, 75130224, 74430169, 73087421, 72976920, 72610066, 72469916, 72211804, 71769338, 71567903, 77144620, 78068186, 78067089, 78031169, 77869146, 76869858, 76399072, 76357423, 72967830 (перешкоджав судді зайти до зали судових засідань, шарпав за мантію), 67144146 і 53603141 (звертання до судді на «ти»), 57059541 (демонстрація непристойного жесту), 17984300 (особа обізвав

суддю «продажною») у ЄДРСР); - з'явлення до суду у стані алкогольного сп'яніння та вчинення інших дій, що вказують на неповагу до суду (наприклад, рішення №77199390, 75472164, 77717363, 77638424, 77296128, 76971547, 76871416, 76907579, 76872269, 76817239, 76684817, 76522293 у ЄДРСР); - направлення учасниками справи процесуальних документів чи особистих звернень до суду із зазначенням нецензурних висловів у бік суду чи конкретного судді, що в подальшому тягне повернення такого документу заявнику; - нез'явлення до суду та неповідомлення про причини неявки (наприклад, рішення №77984221, 76531990, 75000785 (запізнення) у ЄДРСР); - поява до суду в неналежному зовнішньому вигляді (у пляжних шортах, майці, сандалях тощо) (наприклад, рішення №77368170, 76845665, 74604741, 75795991, 76058042 у ЄДРСР); - виривання документів з матеріалів справи (наприклад, рішення №76607684, 73866539 у ЄДРСР); - відмова учасника судового процесу підніматись на вимогу судді чи відповідати на поставлені запитання головуючого (наприклад, рішення №73986548, 77019243 у ЄДРСР); - невимкнення звуку на мобільному телефоні (наприклад, рішення №78092299, 74992957 у ЄДРСР); - використання відеозаписувальних засобів без дозволу суду та учасників процесу (наприклад, рішення №76391943 у ЄДРСР). Окрім цього, трапляються і дивні ситуації, наприклад, по одній із справ (рішення №59066315 у ЄДРСР), жінку притягнули до адміністративної відповідальності за розсипання піску перед дверима суду. Також в окремих випадках провадження закривалось у зв'язку з закінченням строку, встановленого на притягнення особи до адміністративної відповідальності (наприклад, рішення №76237554, 71567903, 77368170, 76871416, 76869858, 67144146, 53603141 у ЄДРСР) [184].

Отже, з аналізу судової практики щодо участі свідка в адміністративно-деліктному провадженні можемо виокремити наступні особливості:

1) при притягненні до адміністративної відповідальності свідка в межах розгляду основного адміністративного провадження у свідка виникає

паралельно інший адміністративно-процесуальний статус – суб'єкта адміністративного правопорушення, що спричиняє виникнення додаткових прав та обов'язків;

2) особою, яка складає протокол про адміністративне правопорушення вчинене свідком є судовий розпорядник;

3) адміністративний протокол про притягнення свідка до адміністративної відповідальності може складатися, а може і ні;

4) у зв'язку з притягненням свідка до адміністративної відповідальності не формується нова адміністративна справа, а протокол та постанова про притягнення свідка до адміністративної відповідальності додаються до матеріалів основної адміністративної справи;

5) передбачені скорочені строки розгляду матеріалів про притягнення свідка до адміністративної відповідальності – 24 години;

6) адміністративно-деліктне провадження по притягненню свідка до адміністративної відповідальності спричиняє затягування та збільшує розумні строки розгляду основної адміністративної справи;

7) у випадках відсутності норм, що визначають адміністративно-процесуальний статус свідка в адміністративно-деліктному процесі потрібно застосовувати принцип аналогії права з суміжних галузей права;

8) адміністративна справа про притягнення свідка до адміністративної відповідальності розглядається суддею-доповідачем зі складу суду, що розглядає справу, під час розгляду якої вчинено правопорушення;

9) моментом вчинення свідком дій передбачених ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення є оголошення перерви у судовому розгляді справи або одразу після закінчення судового засідання;

10) в нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення не задекларовано чітко юридичних гарантії не лише свідка, але й інших учасників розгляду справи про адміністративне правопорушення, що відповідно, ускладнює процес їх забезпечення;

11) протокол про адміністративне правопорушення вчинене свідком взагалі не містить номера, хоча додається до матеріалів справи в межах розгляду якої його було складено;

12) головними недоліками адміністративного протоколу про притягнення свідка до адміністративної відповідальності є: не вказано за яким документом засвідчена особа порушника (графа 10); відсутній підпис особи про роз'яснення їй прав, визначених ст.286 Кодексу України про адміністративні правопорушення; не заповнено графу про дату розгляду справи і повідомлення особи під підпис; відсутні пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності чи інформація про відмову від підпису протоколу;

13) перелік діянь, як визначені в ч.1 ст.185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення не є вичерпним і може бути розширеним з огляду на конкретну ситуацію та обставини, що їй передували;

15) сума штрафу має бути сплачена порушником не пізніше як через 15 днів з дня вручення йому постанови про накладення штрафу, окрім цього, потребує сплати також судовий збір.

Висновки до розділу 3

Дослідивши шляхи удосконалення процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні ми прийшли до наступних висновків.

На підставі вивчення міжнародного досвіду процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні запропоновано: 1) виокремити главу в Кодексі України про адміністративні правопорушення, в якій визначити адміністративно-правовий статус свідка як учасника адміністративно-деліктного провадження та юридичні гарантії свідка; 2) передбачити можливість отримання показів свідка як джерела доказів у разі

неможливості його з'явлення до суду та за наявності обґрунтованих підстав у режимі відео конференції; 3) виокремити матеріальним та процесуальні адміністративно-деліктні імунітети свідка; 4) серед прав свідка передбачити право на відвід перекладача; допомогу представника; заявляти клопотання; 5) розширити види примусових заходів забезпечення адміністративного провадження, що можуть бути застосовані до свідка.

Особливостями судової практики щодо участі свідка в адміністративно-деліктному провадженні є: 1) при притягненні до адміністративної відповідальності свідка в межах розгляду основного адміністративного провадження у свідка виникає паралельно інший адміністративно-процесуальний статус – суб'єкта адміністративного правопорушення, що спричиняє виникнення додаткових прав та обов'язків; 2) особою, яка складає протокол про адміністративне правопорушення вчинене свідком є судовий розпорядник; 3) адміністративний протокол про притягнення свідка до адміністративної відповідальності може складатися, а може і ні; 4) у зв'язку з притягненням свідка до адміністративної відповідальності не формується нова адміністративна справа, а протокол та постанова про притягнення свідка до адміністративної відповідальності додаються до матеріалів основної адміністративної справи; 5) передбачені скорочені строки розгляду матеріалів про притягнення свідка до адміністративної відповідальності – 24 години; 6) адміністративно-деліктне провадження по притягненню свідка до адміністративної відповідальності спричиняє затягування та збільшує розумні строки розгляду основної адміністративної справи; 7) у випадках відсутності норм, що визначають адміністративно-процесуальний статус свідка в адміністративно-деліктному процесі потрібно застосовувати принцип аналогії права з суміжних галузей права; 8) адміністративна справа про притягнення свідка до адміністративної відповідальності розглядається суддею-доповідачем зі складу суду, що розглядає справу, під час розгляду якої вчинено правопорушення; 9) моментом вчинення свідком дій передбачених ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні

правопорушення є оголошення перерви у судовому розгляді справи або одразу після закінчення судового засідання; 10) в нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення не задекларовано чітко юридичних гарантії не лише свідка, але й інших учасників розгляду справи про адміністративне правопорушення, що відповідно, ускладнює процес їх забезпечення; 11) протокол про адміністративне правопорушення вчинене свідком взагалі не містить номера, хоча додається до матеріалів справи в межах розгляду якої його було складено; 12) головними недоліками адміністративного протоколу про притягнення свідка до адміністративної відповідальності є: не вказано за яким документом засвідчена особа порушника (графа 10); відсутній підпис особи про роз'яснення їй прав, визначених ст.286 Кодексу України про адміністративні правопорушення; не заповнено графу про дату розгляду справи і повідомлення особи під підпис; відсутні пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності чи інформація про відмову від підпису протоколу; 13) перелік діянь, як визначені в ч.1 ст.185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення не є вичерпним і може бути розширеним з огляду на конкретну ситуацію та обставини, що їй передували; 15) сума штрафу має бути сплачена порушником не пізніш як через 15 днів з дня вручення йому постанови про накладення штрафу, окрім цього, потребує сплати також судовий збір.

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукового завдання, що виявляється у пропозиціях щодо вдосконалення процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні. Наведено низку нових наукових положень та висновків, тлумачиться чинне національне законодавство, сформульовано пропозиції та рекомендації щодо удосконалення процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні. А саме:

1. Визначено особливості адміністративного процесу, що виокремлюють його з-поміж інших видів юридичного процесу: є похідним від норм матеріального права; адміністративне право – норми матеріального права, а адміністративний процес є наслідком реалізації норм матеріального права; бере участь у прийнятті як нормативних, так і індивідуальних актів публічного адміністрування; динамічне поняття, що являє собою діяльність органів публічної адміністрації під час виконання ними владно-управлінських функцій; об'єднує низку адміністративних проваджень, передбачених відповідним процесуальним законодавством; діяльність, що проходить певні стадії, логічно слідує одна за одною, етапи, в межах яких законодавством передбачено вчинення процесуальних дій; являє собою владно-управлінську юридичну діяльність, тобто суб'єктом здійснення є суб'єкт публічної адміністрації; передбачає наявність спеціального правового регулювання; є стадійним, що передбачає здійснення комплексу процесуальних дій, які закріплюються відповідним процесуальним актом та встановлюють юридичний факт; передбачає застосування необхідних методів та засобів юридичної техніки.

Місце адміністративно-деліктного провадження в системі адміністративного процесу зумовлено наступним: 1) є структурним елементом адміністративних проваджень, які мають деліктну основу та управлінський характер; 2) якщо суб'єктом розгляду справи є суд, то можна

вести мову про адміністративно-судочинську природу, якщо суб'єктом є центральний орган виконавчої влади, то дане провадження має адміністративно-юрисдикційну природу; 3) характерним є наявність двох форм розгляду: судовий (в порядку звернення до суду загальної юрисдикції) та позасудовий (звернення до широкого кола суб'єктів публічної адміністрації); 4) передбачає застосування примусових адміністративних заходів; 5) виникають між фізичними особами та судом і органами публічної адміністрації; 6) урегульований адміністративно-процесуальними нормами; 7) передбачає прийняття акту індивідуальної дії; 8) негативна реакція з боку держави, що виражається у вигляді застосування адміністративних стягнень.

2. Визначено, що адміністративно-деліктний процес складається з трьох частин: 1. загальна: визначено предмет, мету, завдання, принципи адміністративно-деліктних проваджень, види суб'єктів деліктного провадження, їх права та обов'язки, поняття та види доказів; 2. особлива: юрисдикція суб'єктів; порядок складання та вимоги до оформлення процесуальних актів; порядок застосування заходів забезпечення провадження; особливості процесу доказування; провадження по застосуванню окремих видів адміністративних стягнень; 3. спеціальна: визначає особливості здійснення окремих видів адміністративно-деліктних проваджень, які містяться в Кодексі України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актах, наприклад, адміністративне провадження в справах про адміністративні правопорушення (розділ XIX Митного кодексу України); провадження про порушення митних правил; провадження в справах про порушення митної брокерської діяльності (розділ XIX Митного кодексу України); провадження за порушення норм лісового законодавства (розділ VI Лісового кодексу України); провадження за порушення норм земельного законодавства (розділ VIII Земельного кодексу України); провадження по притягненню юридичної особи адміністративної відповідальності тощо.

3. З'ясовано, що принципи адміністративно-деліктного процесу – це основні вихідні закономірності, котрі закладено в основу інституту адміністративної відповідальності, що визначають підстави та порядок притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинене нею адміністративне правопорушення на всіх стадіях провадження в справах про адміністративні правопорушення.

Запропоновано принципи провадження в справах про адміністративні правопорушення поділити на дві групи: загальні та спеціальні. До групи загальних принципів провадження в справах про адміністративні правопорушення належать принципи, що визначені в Конституції України та Кодексом України про адміністративні правопорушення: законності, верховенства права, рівності, відкритості, гласності, поваги до її гідності, персоніфікованості (індивідуалізації) адміністративного стягнення. До спеціальних принципів віднесено: юрисдикційність, доказовість, гарантування надання правової допомоги, публічність, доступність, з'ясування об'єктивної істини, самостійність, економічність і оперативність, державної мови, справедливості, стадійності.

4. Запропоновано систематизувати права свідка як учасника адміністративного провадження в справах про адміністративні правопорушення: давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє; користуватися письмовими записами; відмовитися від давання показань та не свідчити проти себе самого, близьких осіб; на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду; підписувати та робити зауваження щодо правильності занесення показань до протоколу; право на оскарження застосованих до нього заходів забезпечення провадження (наприклад, привід); заявляти клопотання під час розгляду адміністративної справи.

5. Визначено, що обов'язки свідка – це встановлені законодавством міра можливої та необхідної поведінки особи, яка володіє інформацією по суті справи.

Обов'язки по своєму змісту є асиметричною категорією по відношенню до прав свідків. Обов'язки не гарантуються державою, а визначаються (регламентуються) законодавцем. Порушення обов'язків спричиняє настання юридичної відповідальності.

6. Встановлено, що юридичні гарантії свідка в адміністративно-деліктному провадженні – це система гарантованих державою засобів захисту прав, свобод та інтересів свідка на всіх стадіях адміністративно-деліктного провадження.

До юридичних гарантій свідка в адміністративно-деліктному провадженні віднесено: 1) наявність «іммунітету свідка»; 2) захист життя та здоров'я свідка в адміністративно-деліктному процесі; 3) гарантії компенсаційного характеру; 4) гарантії законності; 5) гарантії вільно надавати показання без застосування заходів примусового характеру; 6) обмеження прав свідка в інтересах інших учасників адміністративно-деліктного провадження; 7) звернення до Уповноваженого з прав людини за захистом своїх прав; 8) однастайність підходу законодавця до законодавчого визначення поняття «свідок», і відповідно врахування його особливостей та змісту правового статусу; 9) здійснення представництва інтересів свідка; 10) гарантії оскарження; 11) можливість свідка залучати перекладача.

7. Стверджується, що адміністративна відповідальність свідка в адміністративно-деліктному провадженні – це адміністративні правовідносини, що виникають в публічно-правовій площині між судом та юрисдикційним органом публічної адміністрації, його посадовою особою та фізичною особою, яка має процесуальний статус свідка в адміністративному провадженні, що полягає в застосуванні до правопорушника адміністративно-правових санкцій у разі порушення останнім його процесуальних обов'язків.

Відзначено, що в нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення відсутні норми, що визначали б:

1) порядок піддання свідка приводу, що значно ускладнює розгляд та виконання відповідних судових рішень;

2) немає обов'язкової вимоги про роздільний допит свідків під час провадження в справі про адміністративні правопорушення. В той же час, КУпАП взагалі не містить порядку допиту свідка як судом, так і посадовою особою компетентного органу, і відповідно, не забезпечуються юридичні гарантії адміністративно-деліктного провадження. Відсутність визначеної законом процедури допиту свідка дає можливість вести мову про те, що вибір процедури допиту свідків (спільного або окремо один від одного) перебуває у межах дискреційних повноважень суду чи посадової особи уповноваженого компетентного органу. Вирішення даних правових прогалів, на нашу думку, є можливим шляхом внесення відповідних змін до ст. 272 Кодексу України про адміністративні правопорушення, де передбачити, що у разі неявки до компетентного органу за його викликом, свідок може бути підданий приводу, а також передбачити процедуру допиту свідка.

8. На підставі вивчення міжнародного досвіду процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні запропоновано: 1) виокремити главу в Кодексі України про адміністративні правопорушення, в якій визначити адміністративно-правовий статус свідка як учасника адміністративно-деліктного провадження та юридичні гарантії свідка; 2) передбачити можливість отримання показів свідка як джерела доказів у разі неможливості його з'явлення до суду та за наявності обґрунтованих підстав у режимі відео конференції; 3) виокремити матеріальні та процесуальні адміністративно-деліктні імунітети свідка; 4) серед прав свідка передбачити право на відвід перекладача; допомогу представника; заявляти клопотання; 5) розширити види примусових заходів забезпечення адміністративного провадження, що можуть бути застосовані до свідка.

9. Визначено, що особливостями судової практики щодо участі свідка в адміністративно-деліктному провадженні є: 1) при притягненні до адміністративної відповідальності свідка в межах розгляду основного

адміністративного провадження у свідка виникає паралельно інший адміністративно-процесуальний статус – суб'єкта адміністративного правопорушення, що спричиняє виникнення додаткових прав та обов'язків;

- 2) особою, яка складає протокол про адміністративне правопорушення вчинене свідком є судовий розпорядник;
- 3) адміністративний протокол про притягнення свідка до адміністративної відповідальності може складатися, а може і ні;
- 4) у зв'язку з притягненням свідка до адміністративної відповідальності не формується нова адміністративна справа, а протокол та постанова про притягнення свідка до адміністративної відповідальності додаються до матеріалів основної адміністративної справи;
- 5) передбачені скорочені строки розгляду матеріалів про притягнення свідка до адміністративної відповідальності – 24 години;
- 6) адміністративно-деліктне провадження по притягненню свідка до адміністративної відповідальності спричиняє затягування та збільшує розумні строки розгляду основної адміністративної справи;
- 7) у випадках відсутності норм, що визначають адміністративно-процесуальний статус свідка в адміністративно-деліктному процесі потрібно застосовувати принцип аналогії права з суміжних галузей права;
- 8) адміністративна справа про притягнення свідка до адміністративної відповідальності розглядається суддею-доповідачем зі складу суду, що розглядає справу, під час розгляду якої вчинено правопорушення;
- 9) моментом вчинення свідком дій передбачених ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення є оголошення перерви у судовому розгляді справи або одразу після закінчення судового засідання;
- 10) в нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення не задекларовано чітко юридичних гарантії не лише свідка, але й інших учасників розгляду справи про адміністративне правопорушення, що відповідно, ускладнює процес їх забезпечення;
- 11) протокол про адміністративне правопорушення вчинене свідком взагалі не містить номера, хоча додається до матеріалів справи в межах розгляду якої його було складено;
- 12) головними недоліками адміністративного протоколу про притягнення свідка до адміністративної

відповідальності є: не вказано за яким документом засвідчена особа порушника (графа 10); відсутній підпис особи про роз'яснення їй прав, визначених ст. 286 Кодексу України про адміністративні правопорушення; не заповнено графу про дату розгляду справи і повідомлення особи під підпис; відсутні пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності чи інформація про відмову від підпису протоколу; 13) перелік діянь, які визначені в ч. 1 ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення не є вичерпним і може бути розширений з огляду на конкретну ситуацію та обставини, що їй передували; 15) сума штрафу має бути сплачена порушником не пізніше як через 15 днів з дня вручення йому постанови про накладення штрафу, окрім цього, потребує сплати також судовий збір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: УРЕ, 1986. 751 с.
2. Юридична енциклопедія : в 6 т. ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького / Ю. С. Шемшученко (ред.). К. : Українська енциклопедія, 1998. Т. 5. 1250 с.
3. Кузьменко О.В. Курс адміністративного процесу [Текст] : навч. посіб. / О. В. Кузьменко ; Нац. акад. внутр. справ. К. : Юрінком Інтер, 2014. 207 с.
4. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
5. Словник української мови: в 11 томах. Том 7, 1976. URL: <http://sum.in.ua/s/polityka>
6. Бандурка О. М. Адміністративний процес України: монографія. Харків: ХНУВС. Майдан, 2019. 422 с.
7. Слинько, Д. В. Юридичний процес: історія, теорія, практика : моногр. / Слинько Дмитро Вікторович, МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Вид-во «НТМТ», 2017. 415 с.
8. Касьяненко Л. Юридичний процес і правова процедура у фінансовому праві. Публічне право. 2014. № 1(13). С. 54-59.
9. Гусарєв С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти. К.: Знання, 2005. 375 с.
10. Фатхутдінова О. В. Теоретико-правові проблеми юридичного процесу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Фатхутдінова. К., 2000. 20 с.
11. Курс адміністративного процесу. URL: https://pidru4niki.com/1698030347563/pravo/priroda_yuridichnogo_protsesu

-
12. Коваль Л.В. Адміністративне право: Курс лекцій. К.: Вентурі, 1998. 208 с.
13. Гончарук С.Т. Адміністративне право України: Навчальний посібник. Київ, 2000. 240 с.
14. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
15. Адміністративне право України [Підручник для юрид. вузів і фак. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук та ін.]; За ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2000. 520 с.
16. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В.М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
17. Завальний М.В. Місце адміністративно-деліктного провадження в адміністративному процесі. Форум права. 2008. № 1. С.140-146. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08zmvvar.pdf>
18. Адміністративне процесуальне право: навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. Т.П. Мінки. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 320 с.
19. Коломоєць Т. О., Зозуль І. В. Феномен презумпцій в адміністративному праві України : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2013. 180 с.
20. Шарая А.А. «Адміністративна процедура» і «адміністративний процес»: розмежування понять. Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: Збірник матеріалів II-ї Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф., Черкаси, 23 трав. 2019 р. / Ред. кол.: Г.А. Волошкевич (відп. ред.) та ін. Черкаси, видавець Вовчок О.Ю., 2019. С. 133-141.
21. Лютіков П. С. Адміністративно-процедурні відносини як особлива сфера об'єктивізації юридичних осіб. Вісник Запорізького національного університету. 2011. № 4. С. 109-112.

-
22. Бандурка О.М., Тищенко М.М. Адміністративний процес: Підручник. К.: Літера ЛТД, 2001. 336 с.
23. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України: Навчально-методичний посібник. Вид. друге, перероб. і доп. Одеса: Юридична література, 2002. 312 с.
24. Кваліфікаційний (адвокатський) іспит : навч.посібник для осіб, які виявили бажання стати адвокатом : у 17 кн. / за наук. ред. О.Д. Святоцького [та ін.]. К.: Ін Юре, 2017. Кн. 13 : Законодавство про адміністративні правопорушення та адміністративне судочинство / Т.О. Коломоєць [та ін.]. 2017. 304 с. (у складі колективу авторів).
25. Зеленцов А.Б. Адміністративно-правовий спір (теоретико-методологічні підходи дослідження). К. Правознавство. 2000. № 1. С. 68-79.
26. Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / за заг. ред. О.М. Пасенюка. Київ: Істина, 2007. 608 с.
27. Капинос О. В. Адміністративне судочинство: інституційно-правові аспекти. Право і суспільство. 2021. №1.Ч. 2. С.51-60. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.1.2.9>
28. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Ст. 1122.
29. Муза О. В. Адміністративно-процесуальні правовідносини в Україні : монографія. Київ : Четверта хвиля, 2015. 320 с.
30. Джафарова М.В. Щодо питання розуміння адміністративного провадження як частини адміністративного процесу. Молодий вчений. 2016. № 12 (39). С. 571-574.
31. Фазикош О.В. Особливості провадження в справах про адміністративні правопорушення та його принципи. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015. Випуск 35. Ч. I. Т. 3. С. 36-40. URL: <http://surl.li/juwfmm>

---

32. Адміністративна відповідальність: курс лекцій / за ред. О.В. Кузьменко. К.: Юрінком Інтер, 2015. 568 с.

33. Братковський В. М. Ознаки адміністративного порушення законодавства про мобілізаційну підготовку та мобілізацію. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2017 № 26. С.48-52.

34. Тихомиров Ю.О. Адміністративне право і процес. Повний курс. 2001. 652 с.

35. Колпаков В.К. Поняття і принципи адміністративно-деліктного провадження. Журнал східноєвропейського права. 2013. № 1. С.18-23.

36. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

37. Іванов І. Є. Поняття та сутність провадження в справах про адміністративні проступки. Прикарпатський юридичний вісник. Вип. 1(22), 2018. С. 107-109.

38. Галіцина Н. В. Класифікаційний розподіл адміністративних процедур. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 3. С. 54- 59.

39. Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія. Львів: Львівський ін-т внутр. справ при Укр. акад. внутр. справ, 1995. 312 с.

40. Коломоєць Т. О. Штрафи за законодавством про адміністративні правопорушення: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 1999. 196 с.

41. Олефіренко Н. А. Правовий статус учасників адміністративно-деліктного процесу: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук зі спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право», Дисертація на здобуття наукового ступеня, Дніпропетровськ, 2011. 230 с.

42. Миронюк Р.В. Адміністративно-деліктний процес: наукові підходи щодо визначення поняття та змісту. *Вісник Запорізького національного*

університету, 2012. № 1 (I). С. 226-229. URL: <https://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-1-2012-1/38.pdf>

43. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктне право у юридично-галузевій парадигмі. Право України. 2002. № 4. С. 17–21.

44. Кузьменко О. В. Адміністративний процес : сутність і структура. Право України. 2003. № 2. С. 22-27.

45. Авер'янов В. Б. Предмет адміністративного права : нова доктринальна оцінка. Право України. 2004. № 10. С. 25–30.

46. Кузьменко О. В. Структурні особливості адміністративно-деліктного процесу. Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. 2003. № 3. С. 171–176.

47. Гнатюк С. С. Провадження адміністративно-деліктного процесу : питання систематизації. Науковий вісник Львівського юридичного інституту. 2005. Вип. 3. С. 137–146.

48. Колпаков В.К. Структура адміністративно-деліктного процесу. Юридична Україна. 2005. № 4. С. 23–31.

49. Гнатюк С. С. Виділення інституту адміністративно-деліктного процесу як основа дослідження стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення. Митна справа. 2005. № 1. С. 64–71.

50. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник / В. Т. Білоус, О. С. Захарова, В. С. Ковальський [та ін.] ; відп. ред. В. Т. Малярєнко.– 3-тє вид., переробл. і доповн. К. : Юрінком Інтер, 2007. 352 с.

51. Адміністративне право та адміністративний процес в умовах воєнного стану в Україні : навчальний посібник : у 2-х томах. Том 1. Загальне адміністративне право. Особливе адміністративне право / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Гулак та ін. ; за заг. ред. В. Галуцька, В. Фелика. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 620 с.

52. Комзюк А. Т. Адміністративно-юрисдикційне провадження : проблеми вдосконалення / Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В Б Авер'янова. К., 2000. С . 617 – 645.

-
53. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : [монографія]. К. : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
54. Адміністративне процесуальне право: Навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. Т.П. Мінки. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 320 с.
55. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. К.: Юрінком Інтер, 2004. 544 с.
56. Голосніченко І.П. Адміністративний процес: навч. посібник / І.П. Голосніченко, М.Ф.Стахурський. К.: ГАН, 2003. 256 с.
57. Гнатюк С.С. Провадження в справах про адміністративні проступки: проблемні питання структури: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 156 с.
58. Кузнецов А.Н. Адміністративний процес. Ч.2. 2015. 482 с.
59. Демський, Е.Ф. Адміністративно-процесуальне право України : навч. посібн. К. : Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
60. Галуцько В. В. Предмет сучасного адміністративного права України. *Форум права*. 2010. № 2. С. 83–88. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10gvvcru.pdf>
61. Юридичний словник-довідник / за ред. Ю. С. Шемшученка. К. : Феміна, 1996. 696 с.
62. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
63. Чорна В.Г. Обмеження в адміністративному праві: дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук зі спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Х.: ХНУВС, 2019. 517 с.
64. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В.

Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

65. Теорія держави і права / [А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін.]. К. : Юрінформ, 1995. 189 с.

66. Правознавство [Текст] : підручник / за ред. В. В. Копейчикова, А. М. Колодія. К. : Юрінком Інтер, 2004. 752 с.

67. Євтушенко О. Н. Державне управління (Основи теорії державного управління) : [навчальний посібник у трьох частинах] / О. Н. Євтушенко, В. І. Андріяш. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. Ч. 1. Основи теорії державного управління. 2013. 268 с.

68. Котюк В. О. Теорія права : навч. посіб. [для юрид. ф-тів та вузів]. К. : Вентурі, 1996. 208 с.

69. Чорна В. Г. Адміністративно-правове регулювання позашкільної освіти в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 зі спеціальності «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2011. 250 с.

70. Голяченко І. П. Загальна характеристика принципів провадження у справ про адміністративні правопорушення. Наукові записки. Вип. 12. 2022. С.206-212. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/143/128>

71. Зайчук О.В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 22-28.

72. Теорія держави і права: навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін. К.: Юрінком Інтер, 2002. 368 с.

73. Сухонос В.В. Теорія держави і права : підручник. Суми : Університетська книга, 2014. 544 с.

74. Теорія держави та права України: підручник для курсантів та студентів вищих навч. закл. / О. М. Бандурка, М. Ю. Бурдін, О. М. Головка та ін. Харків: Майдан, 2018. 436 с.

---

75. Загальна теорія держави і права / За ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.

76. Чорна В.Г. Принципи регулювання адміністративно-правових обмежень. Правові новели, 2018. №5. С.105-118.

77. Конституція України від 28 черв. 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

78. Адміністративний процес: сутність, принципи та суб'єкти URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/10528/>

79. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): Навч. посіб. / В.К. Колпаков. К.: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

80. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII. Відомості Верховної Ради, 2019. № 21. Ст.81.

81. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. Відомості Верховної Ради України, 2011. № 51. Ст.577.

82. Про судові рішення в адміністративній справі: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13#Text>

83. Юридичний словник-довідник / за ред. Ю. С. Шемшученка. К. : Феміна, 1996. 696 с.

84. Круглов О. М. Доказування і докази у справах про адміністративні правопорушення посадових осіб : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків, 2003 223 с.

85. Коломoeць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

86. Олєфіренко Н.А. Особливості правового статусу свідка як учасника адміністративно-деліктного провадження. Вісник Запорізького

національного університету. Юридичні науки, № 1, 2011. С.193-198. URL: <http://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-1-2011/1-2011.pdf#page=193>

87. Макара І. М. Процес формування показань свідків. Наукова конференція професорсько-викладацького складу Кишинівського державного університету за підсумками науково-дослідної роботи за 1971 рік, м. Кишинів, 1971. С.147-150.

88. Докази і доказування у кримінальному судочинстві : [навч. посіб.] / А. О. Ляш, С. М. Стахівський; за наук. ред. Ю. М. Грошевого. К. : Ун-т «Україна», 2006. 185 с.

89. Колпаков В.К., Гордєєв В.В. Докази та доказування в адміністративному судочинстві : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. 128 с.

90. Самойлович А.А. Свідок в адміністративному процесі. Multidisciplinary Academic Research, Innovation And Results Proceedings of the XXII International Scientific and Practical Conference Prague, Czech Republic June 07 – 10, 2022. С.282-286.

91. Гордєєв В.В. Доказування в адміністративних справах, пов'язаних з виборчим процесом : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Гордєєв В.В. К., 2009. 200 с.

92. Калмикова Я.С. Калмикова Я.С. Показання свідка як засіб доказування в адміністративному судочинстві. Часопис Київського університету права . № 1. 2015. С. 119-122.

93. Пчелін В. Б. Свідок як суб'єкт адміністративних процесуальних правовідносин. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2016. Вип. 21. С. 59-61.

94. Матвійчук В. К. Кодекс Адміністративного судочинства України. Науково-практичний коментар / В. К. Матвійчук, І. О. Хар. К. : КНТ, 2007. 786 с.

---

95. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Відомості Верховної Ради, 2014. № 49. Ст. 2056.

96. Понятій. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4 : Н – П. 720 с.

97. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України, 2005. № 35-36, № 37. Ст.446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

98. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Урядовий кур'єр. 2012. № 99.

99. Миколенко О.М Права та обов'язки суб'єктів адміністративно-деліктного права. Правові новели, 2018. №4. С.209-215.

100. Лютіков П. С. Суб'єктивні права й обов'язки як складові адміністративно-правового статусу юридичної особи: класифікація та характерні ознаки. Актуальні проблеми держави і права. 2014. С.429-435.

101. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України. URL: <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/kas/97-kas/6046-65.html>

102. Про затвердження Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 р. № 710. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-96-%D0%BF#Text>

103. Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення [Текст] : навч. посіб. / [О. В. Кузьменко, М. В. Плугатир, І. Д. Пастух та ін.] ; за заг. ред. О. В. Кузьменко. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 412 с.

---

104. Нижникова В.В. Адміністративно-процесуальний статус суб'єктів провадження в справах про порушення митних правил: дис....канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2008. 211 с.

105. Тищенко М.М. Адміністративно-процесуальний статус громадянина України: проблеми теорії та шляхи його вдосконалення. Харків: Видавничий дім "Право", 1998. 268 с.

106. Окунів І.С. Загальнотеоретичні засади правового статусу суб'єкта права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І.С. Окунів ; Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2009. 23 с.

107. Бояринцева М.А. Адміністративно-правовий статус громадянина України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М.А. Бояринцева ; Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. К., 2005. 213 с.

108. Чорна В.Г. Обмеження а адміністративному праві: дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук зі спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право», Х.: ХНУВС, 2019. 517 с.

109. Ухвала Ленінського районного суду міста Запоріжжя від 02 липня 2021 року в справі № 334/505/21. Провадження № 2/334/1582/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/98827523/>

110. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 травня 2019 року в справі № 357/17852/15-ц. Провадження № 14-199цс19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82636307>

111. Васильев А.С. Административное право Украины / А.С. Васильев. Х. : Одиссей, 2002. 288 с.

112. Дутко А.О. Юридичні конструкції та їх використання в законотворчій практиці України: Монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 176 с.

---

113. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховний Суд у справі N560/751/17 за адміністративним провадженням N К/9901/2047/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/82685430>

114. Постанова Веселівського районного суду Запорізької області №313/135/19 від 05.04.2019 р. смт. Веселе. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/80960001/>

115. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ від 07.11.2015 року № 1395. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-15#Text>

116. Постанова у справі № 936/139/20 провадження № 3/936/100/2020 від 24.03.2020 р. Воловецький районний суд Закарпатської області. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/88452271/>

117. Постанова у справі 350/1134/18 провадження 3/350/411/2018 10 вересня 2018 року селище Рожнятів суддя Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/76355649>

118. Постанова у справі № 673/267/21. Провадження № 3/673/197/21 Деражнянського районного суду Хмельницької області. URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/96259307>

119. Постанова у справі 350/1277/19. Номер провадження 3/350/370/2019 від 16 вересня 2019 року про привід свідків Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/84263961/>

120. Чорна В. Г. Адміністративно-правові обмеження як інститут адміністративного права. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 4. 2018. http://apnl.dnu.in.ua/4_2018/4_2018.pdf#page=139

---

121. Права людини : навч. посіб. / авт.: Ю. М. Бисага, М. М. Палінчак, Д. М. Бєлов, М. М. Данканич; рец. : С. В. Бобровник, В. Т. Машіка. Ужгород : ПП "Ліра", 2003. 164 с.

122. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Харків: Консум; Ун-т внутр. справ, 2000. 704 с.

123. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова. К.: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.

124. Веселов М., Заремба Т., Олещицька В. Інститут імунітету свідка в кримінально-процесуальному праві, 2017. Юридичний науковий електронний журнал С. 124–128.

125. Харітонова М.В. Імунітет свідків як елемент принципу охорони прав і свобо людини та громадянина у кримінальному судочинстві. Вісник кримінального судочинства. 2019. №3. С.239-248. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_KHARITONOVA.pdf

126. Нор В. Т. Свідок у кримінальному процесі України: коло осіб, предмет показань та свідоцький імунітет [Текст]. Вісник Львівського університету. Серія юридична. Львів, 2002. Вип. 37. С. 491 – 498.

127. Moskal'kova T. Étyka uholovno-protsessual'noho dokazyvanyua (stadyua predvarytel'noho rassledovanyua) [Ethic in criminal procedural proof (Preliminary review stage)] (Moskva, Spartak 1996) 125 p.

128. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3782-ХІІ. Відомості Верховної Ради України, 1994. № 11. Ст.51.

129. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 року № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/print>

130. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1998. № 20. Ст.99.

131. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. Відомості Верховної Ради, 2013. № 27. Ст.282.

---

132. Сорочко Є. О. Інститут оскарження в адміністративно-деліктному процесі України. URL: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/s/238-institut-oskarzhennya-v-administrativno-deliktnomu-protsesiukrajini>

133. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність: навч. пос. К. : НАУ, 2015. 84 с.

134. Бойко О. В. Гарантії забезпечення законності надання публічних послуг в Україні: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук зі спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». 2020. Запоріжжя. 195 с.

135. Крижановська В. А. Адміністративна відповідальність в адміністративному праві України: сучасне розуміння, нові підходи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2016. 258 с.

136. Бондаренко Г. П. Адміністративна відповідальність в СРСР. Л. : ЛДУ, 1975. 176 с.

137. Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України: навч. посіб. Київ : КМУЦА, 1995. 78 с.

138. Адміністративне право України (загальна частина) : навч посіб. / О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов та ін. Львів : СПОЛОМ, 2021. Вид. 2-е. 616 с.

139. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 432 с.

140. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктне право у юридично-галузевій парадигмі. Право України, 2002. № 4. С. 17.

141. Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 220 с.

142. Манжула А.А. Генезис поняття «проступок» у законодавстві України. *Вісник Запорізького національного університету*, 2011. № 4. С. 113-119. URL: <https://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-4-2011-1/18.pdf>

---

143. Радянське адміністративне право. (Особлива частина) : підручник / І. М. Пахомов, М. І. Андріанов, Є. В. Додін. К. : Вища шк., 1971.

144. Забарний Г. Г. Адміністративне право України : навчальний посібник / Г. Г. Забарний, Р. А. Калюжний, В. К. Шкарупа. К. : Вид. Паливода А. В., 2003. С. 100–101.

145. Щербина Є. М. Класифікація складів адміністративних правопорушень правил благоустрою територій населених пунктів. Право і суспільство. 2010. Вип. 2. С. 94–100.

146. Салманова О. Ю. Адміністративно-правові засоби забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2002. 232 с.

147. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. / за заг. ред. А. Т. Комзюка. Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. 77 с.

148. Стефанюк В. С. Правова обумовленість запровадження адміністративної юстиції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ: Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2000. 19 с.

149. Лук'янець Д. М. Напрями реформування адміністративно-деліктного законодавства. Правова держава: щорічник наук. праць Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2001. Вип. 12. С. 318–333.

150. Калюжний Р.А., Вовк В.М. Підручник для вищ. навч. закл. К. : «МП Леся», 2014. 240 с.

151. Делікт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82>

152. Юридична енциклопедія в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : Укр. енцикл., 1999. Т. 2. 908 с.

153. Щербина Є. М. Адміністративна відповідальність за порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених

пунктів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Дніпропетровськ, 2012. 239 с.

154. Адміністративне право України : підруч. для юрид. вузів і фак. / за ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2000. 520 с.

155. Гуржій Т. О. Логіко-методологічні засади визначення поняття адміністративно-правової кваліфікації. Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. 2002. № 4. С. 218. 2

156. Грищенко Т. Ю. Сутність і значення адміністративно правової кваліфікації. Кримський юридичний вісник: наукове видання / Кримський юридичний університет Харківського національного університету внутрішніх справ. 2008. № 1. С. 227–228.

157. Белікова О. В. Юридичний склад адміністративного правопорушення. Держава та регіони. Серія: Право. 2013. № 3 (41). С. 22.

158. Васильєв А. С. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посібник. Харків: Право, 2001. 316 с.

159. Тема 12. адміністративне правопорушення та його юридичний склад. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/adm_pravo_zch/nm/lec12.html

160. Колпаков В.К., Волох О.К. Функції адміністративно деліктної законотворчості. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/6499/1/Untitled.FR12_p042-051.pdf

161. Воронятніков О.О. Публічне адміністрування сферою санітарного та епідемічного благополуччя населення: дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук зі спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, Дніпро: Дніпропетровський університет митної справи та фінансів. 463 с.

162. Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права України (характеристика категорій в умовах системного реформування): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 зі спеціальності «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2004. 440 с.

---

163. Постановою по справі № 462/650/20 від 19 лютого 2020 року суддя Залізничного районного суду м. Львова. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87691821>

164. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник : у 2 т.: Загальна частина / ред. кол.: В. Б. Авер'янов (голова). Київ: Юрид. думка, 2004. Т. 1. 2004. 584 с.

165. Коваль Л. В. Адміністративно-деліктні відносини. К. : Вища шк..., 1979. 230 с.

166. Додін Є. В. Удосконалення законодавства про адміністративну відповідальність юридичних осіб. Концепція розвитку законодавства України. К., 1996. С. 114 – 115.

167. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : [моногр.]. К. : Атіка, 2002. 114 с.

168. Пророченко В.В., Шестак Л.В. Мотив і мета – факультативні ознаки суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення. <https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2018/04/ScEdSoc-Kyiv-Mar2018.pdf#page=163>

169. Банчук О.А. Аналітична доповідь «Право про адміністративні правопорушення: досвід Західної та Східної Європи, вимоги Європейського суду з прав людини та стандарти Ради Європи». URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32663250&pos=18;-28#pos=18;-28

170. Zákon č. 250/2016 Sb. Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-250>

171. Zákon č. 372/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o priestupkoch <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1990-372#cast3>

172. Lietuvos respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas 2015 m. birželio 25 d. Nr. XII-1869, Vilnius. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b8d908c0215b11e58a4198cd62929b7a>

---

173. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss
<https://likumi.lv/ta/id/89648-latvijas-administrativo-parkapumu-kodekss>

174. ZAKONO PREKRŠAJIMA ("Sl. glasnik RS", br. 65/2013, 13/2016, 98/2016 - odluka US, 91/2019 i 91/2019 - dr. zakon). URL: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_prekrsajima.html

175. Кодекс Республіки Молдова «Про правопорушення» від 24 жовтня 2008 року № 218-XVI. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30395669&doc_id2=30395669#pos=5;-100&pos2=4361;-78

176. Адміністративне право зарубіжних країн : [курс лекцій] / О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, О. Є. Користін та ін.; за ред. О. В. Кузьменко; НАВС. К. : Юрінком Інтер, 2014. 525 с. URL: http://pidruchniki.com/1163101858805/pravo/administrativna_vidpovidalnist_kn

177. A.M. Piliai (2019). Condition of development of the public-service state in the countries of the European Union in the context of administrative reform of Ukraine and the Association Agreement between Ukraine and the EU. Law. Human. Environment, 10(4): 143-151. <https://doi.org/10.31548/law2019.04.017>.

178. Мельник Р. Система вітчизняного адміністративного права та євроінтеграція України: до питання пошуку взаємозв'язку. Право України. 2010. № 8. С. 116– 122.

179. Поддубний А. О. Адміністративно-деліктний імунітет. URL: <http://www.echr.com>

180. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України: затв. Наказом Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 № 814. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text>

181. Рішення Ради суддів України «Про затвердження рекомендацій щодо притягнення до відповідальності за неповагу до суду» №62 від 26 202

жовтня 2018 року. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-62-vid-26102018-p-63bd70aa9b.pdf>

182 Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення судовими розпорядниками: затв. Наказом Державної судової адміністрації України від 18.07.2011 № 113. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0113750-11#Text>

183. Справа № 585/297/20 Номер провадження 3/585/117/20 Роменського міськрайонного суду Сумської області від 06 лютого 2020 року. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87436707>

184. Зозуля Н. Неповага до суду: вимоги закону і практика. Українське право. URL: https://ukrainepravo.com/judicial_truth/divine_law/nerovaga-do-sudu-vymogy-zakonu-i-praktyka/

186. Расторгуєв О.В. Особливості процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні (за законодавством зарубіжних країн). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 801–804. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/192>

187. Расторгуєв О.В. Особливості процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні (за законодавством зарубіжних країн). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 801–804. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/192>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

---

1. Расторгуєв О.В. Практичні проблеми застосування строку давності у адміністративному і кримінальному процесах. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2021. № 3 (60). С. 190–194.

2. *Rastorhuiev O.*, Makushev P., Pukhtetska A., Hridochkin A., Smaznova I. Protection of Human Rights and Freedoms in the Administrative Proceedings of the European Union. *Hasanuddin Law Review*. 2021. Vol. 7. Iss. 3. P. 210–225 (*Наукометрична база Scopus*).

3. *Расторгуєв О.В.*, Лихова С.Я. Стандарти доказування за Кодексом України про адміністративні правопорушення. *Інтернаука. Серія: «Юридичні науки»*. 2023. Вип. 11 (69). URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-11-9390>

4. Расторгуєв О.В. Обов'язки свідка в адміністративно-деліктному провадженні України. *Правові новели*. 2023. № 21. Т. 2. С. 146–154.

5. Расторгуєв О.В. Особливості процесуального статусу свідка в адміністративно-деліктному провадженні (за законодавством зарубіжних країн). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 801–804. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/192>

6. *Расторгуєв О.В.*, Лихова С.Я. Вихід за межі визначеної Кодексом України про адміністративні правопорушення санкції чи альтернативність санкцій. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 13(27). С. 292–301.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Расторгуєв О.В. Процесуальний статус свідка на стадії досудового розслідування. *Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі: матеріали ІХ міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 1 берез. 2019 р.)*. Київ, 2019. С. 355–358.

8. Расторгуєв О.В. Неврегульованість питання порядку огляду та фіксування місця події. *Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства: матеріали Х міжн. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 1 берез. 2020 р.)*. Тернопіль: Вектор, 2020. С. 430–432.

-
9. Расторгуєв О.В. Законність проведення експертизи експертами НДЕКЦ. *Матеріали III Міжнародного молодіжного наукового юридичного форуму* (Тернопіль, 14–15 трав. 2020 р.). Тернопіль: Вектор, 2020. С. 279–281.
10. Расторгуєв О.В. Щодо моменту виникнення небезпеки руху на автомобільному транспорті. *Аеро-2020. Повітряне і космічне право: матеріали Всеукраїнської конференції молодих вчених і студентів* (Тернопіль, 20 листоп. 2020 р.). Тернопіль: Вектор, 2020. С. 222–223.
11. Расторгуєв О.В. Обов'язкова участь прокурора як перешкода розгляду скарг на ухвали слідчих суддів. *Сучасне право в епоху соціальних змін: матеріали міжн. наук.-практ. конф.* (Тернопіль, 26 лют. 2021 р.). Тернопіль: Вектор, 2021. С. 343–344.
12. Расторгуєв О.В. Поняття доведеності винуватості особи поза розумним сумнівом. *IV Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум: матеріали міжн. наук.-практ. конф.* (Тернопіль, 20-21 трав. 2021 р.). Тернопіль: Вектор, 2021. С. 267–268.